

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'AN'I KERİM'DEKİ TEHDİT AYETLERİNİN
DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN TAHLİLİ

SEYFULLAH ŞAHİNOĞLU

2501150189

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HAMİT ER

İSTANBUL-2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : SEYFULLAH ŞAHİNOĞLU Numarası : 2501150189
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ Danışmanı : PROF. DR. HAMİT ER
Tez Savunma Tarihi : 14.07.2017 Saati : 14:30
Tez Başlığı : " KUR'AN'I KERİM'DEKİ TEHDİT AYETLERİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN TAHLİLİ "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. HAMİT ER		Kabul
2- PROF. DR. AYDIN TOPALOĞLU		Kabul
3- PROF. DR. DR. MUSTAFA USTA		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- YRD. DOÇ. DR. İSMAİL BAĞDATLI		
2- YRD. DOÇ. RAMAZAN GÜREL		

ÖZ

KUR'AN'I KERİM'DEKİ TEHDİT AYETLERİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN TAHLİLİ

SEYFULLAH ŞAHİNOĞLU

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an'ı Kerim'de, din eğitime kaynaklık eden birçok ayet mevcuttur. Bunlar arasından özellikle tehdit içerenleri saptamak ve din eğitim programlarında anlayış ve uyarlanış bağlamında söz konusu ayetlerin etkisini ortaya koymak ana hatlarıyla tezimizin konusu olacaktır.

İslam toplumlarında nitelikli birey yetişmesini öngören tüm eğitim ve öğretim uygulamalarının özünde Kur'an ayetlerinin etkisini görmek mümkündür. Bundan dolayıdır ki hemen hemen tüm İslam devletleri, toplumsal menfaatlerinin devamı için elzem olan akli, bedeni ve ruhi olgunluğa erişmiş fertlerin oluşumunda ilgili ayetlerden azami ölçüde faydalanmıştır.

Bu çerçevede, günümüzde var olan din eğitimi anlayış ve uygulamalarına hem teorik hem de pratik açıdan olumlu bir katkı sunmaya çalışmak, tezimizin amacı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tehdit Ayetleri, Tahlil.

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF THE THREATENING VERSES IN THE QUR'AN IN TERMS OF RELIGIOUS EDUCATION

SEYFULLAH ŞAHİNOĞLU

There are many verses in the Qur'an, the main source of Islamic religion, which are still accepted and known as the source of religious education. Among them, to identify those particularly involves threatening, and to express the effect of such verses in the context of understanding and adaptation in religious education programs, will be the subject of our thesis.

It is possible to see the influence of the Qur'anic verses in the essence of all education and training practices that envisage the development of qualified individuals in Islamic societies. That is why almost all Islamic states have benefited to the greatest extent from the relevant verses in the formation of the members who have acquired the mental, physical and spirituality which is essential for the continuity of their social interests.

In this frame, our thesis will be to try to offer a positive contribution both to the theoretical and practical aspects of the understanding and practice of religious education which exists today.

Keywords: Qur'an, Threatening Verses, Study.

ÖNSÖZ

İlk bakışta kelime anlamı *barış* demek olan bir dinin ve “*Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.*” diyen bir peygamberin temsil ettiği Nizam-ı İlahi’ye ait esaslarda *tehdit* olgusunun varlığı ve sıklıkla kullanılıyor olması bir Müslümana garip gelebilir. Nasıl oluyor da buram buram rahmet kokan ayetlerin yanında, Allah’ın (c.c.) kullarını tehdit etmesi ve korkutması söz konusu olmaktadır? Kur’an-ı Kerim’de hiçbir farklı anlama çekilemeyecek kadar sarih ve vazıh olan bir ayetinde “*...Benim rahmetim her şeyi kuşatmıştır ...*” buyuran Yüce Allah (c.c.), bir hadis-i kutside ise “*Muhakkak benim rahmetim gazabıma galebe çalar. Benim rahmetim gazabımı geçmiştir.*” demektedir.

Hatta Hz. Peygamberi, risalet görevini ifa ederken muhatabına karşı sık sık *sabırlı, anlayışlı, merhametli ve yumuşak huylu* olması yönünde uyarın yüce kitap Kur’an-ı Kerim’de sayısı bu kadar çok *tehdit* içerikli ayetin varlığı nasıl izah edilebilir?

Adem’in (as.) çocukları arasında geçen olaylara bakıldığında görüleceği üzere *tehdit*, peygamber çocuğu olsa bile sıradan bir insanın kullanımına sunulmaması gereken etkili bir silahtır. İnsanı ucu açık istenmeyen sonlara götürebilme özelliğinden dolayı *tehdit* hakkının kimde olduğu, hangi durumlarda kullanılması gerektiği, kapsam ve sınırı gibi konuların ele alınması ve böylece toplum yararına bir takım sonuçlara ulaşılması bir hayli önem arz etmektedir.

Sosyal bir varlık olan insanın beşeri ilişkilerini sürdürürken karşılaştığı bir tehlikeyi bertaraf etmek veya olumsuz bir durumu lehine çevirmek için *tehdit* gibi etkili ama sakıncalı bir silah kullanma hakkı ve yetkisi var mıdır? Şayet yoksa, bireysel ve toplumsal menfaatinin öngördüğü şekliyle *tehdidi* bir imkan ve imtiyaz olarak görüp kullananların durumu nedir?

Söz konusu hak ve yetkinin kaynağı beşeri mi yoksa ilahi midir? Davranış ve uygulamalarında *tehdide* başvuranlar somut bir fayda elde edebilmiş midir? Tehdit ile ilgili gerekli düzenlemeler yapıldığı takdirde belli kalıplar ve sınırlar içerisinde makul bir kullanım hak ve çerçeve uyarlamasıyla istenilen ve umulan fayda addedilebilir mi?

Tez çalışmamızda tüm bu soruların cevabını ayrıntılı olarak vermeye çalışacağız. Çalışmamızda adım adım ve doyurucu olmasına özen göstererek söz konusu sorulara cevap ararken sağlam bir sunum zemini de hazırlamış olacağız. Zira *tehdit* denildiğinde, henüz ilk beşeri tecrübesinde bir ölüm silahına dönen ilginç bir argümandan söz etmekteyiz.

Tehdit vurgusu taşıyan ayetlerin varlığı bir hakikat olup Kur'an'da bulunmalarındaki hikmete ve nedene dönük bir çalışma içine girmeden önce akıl ve vahiy imkanına sahip insanın, kendisini yoktan var eden Yüce Allah'ın (c.c.) cömertliğinin ve rahmetinin bir tecellisi ve işareti olan eşsiz kitabında sürekli dile getirdiği *rahmet* ve *merhamet* ölçüsüne göz atmamız gerekmektedir. Böylece yarattığı kulunun en ideal formunun hangi özelliklerde teşekkül edeceğini hakkıyla bilen *ilk ve gerçek eğitici* Rabbimizin, bu ayetlerde gözettiği murad-ı ilahiyi daha iyi anlamış olacağız.

Tezin işleniş sürecindeki her aşamada benden katkı ve desteklerini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Hamit ER'e, kıymetli görüşleriyle daima yanımda olan Prof. Dr. Bayraktar BAYRAKLI ve Prof. Dr. Mustafa KARATAŞ hocalarıma, bu vesile ile teşekkürü bir borç bilirim.

Seyfullah ŞAHİNOĞLU

İstanbul-2017

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Genel Kavramlar	5
1.1.1 Fıtrat.....	6
1.1.2 Din	12
1.1.3. Eğitim.....	19
1.1.4. İnsan.....	23
1.1.4.1. İnsanın Yapısı ve Mahiyeti.....	23
1.1.4.2. İnsanın Zaafları ve Zayıf Yönleri.....	26
1.1.4.3. İnsanın Değeri.....	28
1.2. Özel Kavramlar	31
1.2.1. Tehdit: Lügat ve İstilah Anlamı	32
1.2.2. Havf.....	33
1.2.3. Haşyet	34
1.2.4. İşfak.....	35

1.2.5.	Rahbet.....	36
1.2.6.	Feza'.....	37
1.2.7.	Takva.....	38
1.2.8.	Ru'b.....	40
1.2.9.	Vecel.....	41
1.2.10.	Vecs.....	41
1.2.11.	Rav'.....	42
1.2.12.	Va'd.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

TEHDİT AYETLERİ

2.1.	Kur'an'da Tehdit Ayetleri.....	46
2.1.1.	Tehdidin Nedeni.....	47
2.1.2.	Tehdidin Amacı.....	49
2.1.3.	Tehdidin Konuları.....	54
2.1.3.1.	Görünmeyen ve Görünen (Gaybi ve Zahiri) Tehdit	55
2.1.3.1.1.	Görünmeyen(le) (Gaybi) Tehdit	55
2.1.3.1.1.1.	Cehennem ve Cehennem Azabı.....	55
2.1.3.1.1.2.	Kıyamet Günü.....	56
2.1.3.1.1.3.	Ahiret ve Hesap Günü.....	57
2.1.3.1.2.	Görünen(le) (Zahiri) Tehdit.....	58
2.1.3.2.	Genel ve Özel (Umumi ve Hususi)Tehdit.....	60

2.1.3.2.1.	Genel (Umumi) Tehdit.....	60
2.1.3.2.2.	Özel (Hususi) Tehdit.....	60
2.1.3.3.	Açık ve Gizli (Cehri ve Hafi) Tehdit.....	65
2.1.3.3.1.	Açık (Cehri) Tehdit.....	65
2.1.3.3.2.	Gizli (Hafi) Tehdit.....	66
2.1.4.	Tehdidin Sonucu.....	67
2.1.4.1.	Helak Olanlar.....	68
2.1.4.1.1.	Firavun, Karun ve Haman (Olayı).....	68
2.1.4.1.2.	Bel'am (Olayı).....	71
2.1.4.2.	Islah Olanlar.....	73
2.1.4.2.1.	Yunus Peygamber ve Kavmi.....	73
2.2.	Kur'an'da Korku ve Ümit (Havf ve Reça).....	77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEHDİT AYETLERİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN TAHLİLİ

3.1.	Din Eğitimsinin Gözeteceği İlkeler.....	82
3.1.1.	Farkındalık İlkesi.....	83
3.1.2.	Fıtrilik İlkesi.....	89
3.1.3.	Kulluk İlkesi.....	89
3.1.4.	Bireysellik İlkesi.....	89
3.1.5.	İhtiyaç İlkesi.....	90
3.1.6.	Bütünlük İlkesi.....	91

3.2. Din Eğitiminde Yöntem Olarak Tehdit.....	91
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA.....	104

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e. : Adı geçen eser

as. : Aleyhisselam

BAÜİFD: Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Bkz. : Bakınız

b. : Oğlu

c.c. : Celle celaluhu

c. : Cilt

Çev. : Çeviren, çevirenler

d. : Doğumu

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

h. : Hicri

Hız. : Hazreti

İFAV : İlahiyat Fakültesi Vakfı

krş. : Karşılaştırmamız

M.Ü. : Marmara Üniversitesi

m. : Miladi

nşr. : Neşreden

- ö.** : Ölümü
- r.a.** : Radiyallahu anhu
- r.anhum** : Radiyallahu anhum
- S.** : Sayı
- s.a.v.** : Sallallahu aleyhi ve sellem
- s.** : Sayfa
- thk.** : Tahkik
- t.y.** : Basım tarihi yok
- vb.** : Ve benzeri

GİRİŞ

İnsan doğumundan itibaren hayatının her safhasında din ve eğitimin gözetimi altında olması gereken bir varlıktır. Din eğitiminin temel amacı ise onun davranışlarındaki pozitif yönü, her dönem ve her ortamda geliştirebilmektir. Din eğitimi dediğimizde ise kast edilenin İslam dini olduğunu unutmamak gerekir.

Yüce dinimiz İslam'ın yegane ve nihai gayesi, insanın biricik yaratıcısı olan Allahü Teala'nın (c.c.) varlığı ve birliğine dair tam ve kesin bir bilgiye sahip olması ve bunu en içten bir şekilde kabullenmesidir. Gelen ilk ayette vurgulanan emrin, “*oku!*” olması, onu dolaysız bir şekilde Kur'an'ı tanımaya sevk etmiştir. Dinimizin ilim, bilim ve sanata verdiği eşsiz önemin ipucu, bu ayet-i kerimenin içerisinde mevcut bulunmaktadır.

Müslümanlar, temas halinde olduğu tüm kültür ve medeniyetlerle etkileşim halindeyken bilim, felsefe, sanat ve kültür alanında sıkı ve kapsamlı bir işbirliğine girmiştir. Ancak bu doğal etkileşim sürecinde Kur'an'ın mihranlığına gölge düşürmemişlerdir. Hasıl olan yeni ilmi ve fenni tüm yaklaşımlar merkeze, Kur'an'ın hakikatini daha iyi kavramak gibi değişmez bir hedef koymuştur. Hemen her medeni tekamülün arkasındaki itici kuvvet, bu ruh ve anlayış olmuştur.

Kur'an'ın mana hakikati etrafında şekillenen tüm bilim dalları her daim bu doyumsuz kaynaktan beslenegelmiştir. O halde şuurlu bir müminin ilk vazifesi, saf ve katıksız bir şekilde öğrendiği ilahi hakikatleri, çevresindeki herkese usulünce anlatmak ve öğretmek yani tebliğ etmektir. Bundan dolayıdır ki ilim tahsil etmek, kadın ve erkek her Müslümana farz kılınmıştır. Bundan başka sadece “*tebliğ ve öğretim*” ile iştigal edecek bir güruhün varlığı da önemle tavsiye edilmiştir.

Ülkemizde “*din eğitimi*” denildiğinde, kastedilen ve vurgulananın İslam dini olduğunu unutmamak gerekir. Yaygın bir kabul ve inanişe göre, din eğitiminin kabul ettiği din; “*yığınlar tarafından inanılan bir din*” olmalıdır.

Ancak bu konu hala, teorik bir tartışma kapsamında ele alınmaktadır. Önemli olan, İslam'ın eğitime dair görüş ve bakış açısında nelerin var olduğudur.

İslam dini, sevgili peygamberimizin tebliğ ve irşat görevine başladığı daha ilk günden itibaren yeni Müslüman olanların dini anlama, kavrama ve davranışlarına çeki düzen verme konularında bir hayli etkin olmuştur. Bu gerçek, hem Kur'an'da yer alan bir çok ayette hem de Hz. Peygamber'e ait (s.a.v.) pek çok hadiste açıkça dile getirilmektedir. Okuma ve yazmayı, ilim tahsilini, akletmeyi ve araştırıp bulmayı öğütleyen bunca ayet ve hadis gösteriyor ki Din eğitimi ve genel eğitim ortak bir paydada buluşmaktadır..

İnsanı hakkıyla bilen, gözeten ve koruyan sadece Yüce Allah'tır. İlk ve hakiki mürebbi de O'dur. İnsanın fiziki ve ruhi tüm özelliklerini en iyi bilen elbette onu varlık sahnesine getirendir. İnsanı hayra ve şerre dürten, iten ve sürükleyen cemi amilleri hakkıyla bilen tek O'dur. Bir ayette şöyle buyrulur:

“Andolsun insanı biz yarattık. Neşinin ona neler fısıldadığını biliriz. Biz ona şah damarından daha yakınız.”(Kaf, 50/16.)

İnsanın eğitilmesi demek, eldeki tüm bilgi ve imkanı kapsamlı ve etkili bir şekilde insan üzerinde kullanmak ve onu zararlı tutum ve davranışlardan uzak tutmak demektir.

Yüce Allah'ın (c.c.), Kur'an'ı oluşturan ayetler ışığında sevgili Peygamberimizi nasıl terbiye ettiği, O'nu hangi yöntemlerle olgunlaştırdığı ve davasının başarılı olmasında ne tür destekler verdiği İslam ilim camiasının mensupları tarafından hep merak edilmiş ve bu uğurda sayısı binlerle ifade edilen eser ortaya konmuştur.

Benzer şekilde, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) irşad ve ıslahla görevlendirildiği Mekke ve Medine toplumu başta olmak üzere muhatap aldığı her coğrafya insanına hangi usul ve yöntemle yaklaştığı ve kendisine rehber edindiği Kur'ani metodu nasıl yorumladığı ve güncellediği meselesi de, ciddi araştırma ve incelemeye konu olmuştur.

Nitekim Hz. Muhammed de (s.a.v.) inanç, düşünce, eğitim ve kültür alanında kendini tanımlamış ve dış tesirlere karşı mukavemet hasil etmiş kapalı bir toplumla mücadele veriyor ve her geçen gün anlattığı konular etrafında “*iç-ten bir kabul*” ile toplanan insanların sayısındaki artışa şahit oluyordu.

Kur’an ayetlerinde var olan mesajlardaki evrensellik ilkesi çerçevesinde konuyu ele aldığımızda, “*tehdit*” ayetlerinde karşılaştığımız tematik vurgunun, öyle sıradan ve lokal amacı haiz bir üslupla yapılmadığını görürüz. Yarattığı kullarını tüm evsafıyla en iyi bilen Yüce Allah’ın sonsuz rahmet ve cömertliğinin söz konusu olduğu bu ayetlerde insan, apaçık düşmanı olan “*nefs ve şeytan*”a karşı bilinçlendirilmekte ve uyarılmakta olup ardından mücadelesinde zaferle çıkması için gereken zindelik ve kuvvete de sahip olmaktadır.

Tehdit ayetlerinde saklı olan bu ulvi hikmet ve amacı daha yakından anlamak ve analiz etmek için, 3 (üç) bölümden oluşan tezimizin ilk bölümünde “*tehdit*” ifadesini daha iyi tanımamıza olanak sağlayacak olan ilgili bazı kavramları “*genel ve özel*” bağlamında ele aldık.

Bu aşamada klasik tefsir, hadis, fıkıh ve kelam eserlerinden olabildiğince istifade ettik. Ayet mealleri verilirken çeşitli “*Meal ve Terceme*”lerden faydalandık. Ancak çoğunlukla Bayraktar Bayraklı’nın “*Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an’ı Kerim Meali*” adlı eserine başvurduk.

İkinci bölümde, Kur’an’ı Kerim’de yer alan tehdit muhtevalı ayetlerle, bu ayetlerin va’z edilme nedeni ve amacına dönük çalışma içerisine girdik. Tehdidin yöneldiği konuları ele alırken kapsamlı bir sınıflandırma cihetine gittik. Buradaki ana kriterimiz, tehdide dair “*nitelik, nicelik; kapsam, alan ve sınır; ve de yöntem ve biçim*” özellikleri olmuştur.

Üçüncü bölümde ise, tehdit ayetlerinde var olan güçlü ve etkili uyarı, ihtar ve yola getirme vurgusu sonucu oluşan ıslah, irşat, sebat ve direnç gibi pozitif tutum ve davranışların din eğimi açısından tahliline dönük birtakım tespitlerde bulunmaya çalıştık. Bunu yaparken İslam’ın bir rahmet ve sevgi dini

olduğu gerçeğini, ayetler ve hadisler önceliğinde delilleriyle ortaya koyarak din eğitimcisine bazı hatırlatmalarda bulunduk.

Yegane amacı, insanın hem dünya hem de ahirette ebedi saadeti yaşaması olan İslam dini, bu amaca ulaşmada onu yalnız ve desteksiz bırakmaz. Bir taraftan suhuf ve kitaplar diğer taraftan nebi ve resullerle insana gerekli takviye yapılmıştır. Böylelikle insanoğlu, yaratılışıyla başlayan mücadelede karşısındaki iki faal düşman olan *nefs* ve *şeytana* karşı daha güçlü ve kararlı olarak savaşabilmektedir.

Din eğitimcisinin ana hedefi olan ve “*nefs ve şeytanın hile ve tuzaklarına karşı donanımlı olan insanoğlu, ondan istenen ve beklenen ‘muhlis bir kul olma’ yolunda önemli bir adım atarak Yüce Allah’ın varlığı ve birliğine dair kesin ve gerçek bilgiye ulaşır.*” cümlesiyle özetlenen maksat ise tezimizin değerlendirme ve sonuç kısmında ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Genel Kavramlar

Tezimizin her safhasında gözettiğimiz ana ilke, konunun daha iyi anlaşılması ve özümsemesidir. Bunu temin eden yegane faktör ise kapsamlı bir kavram tanımı ve tahlilidir.

Bu çerçeveden hareketle “*tehdit*” kavramını açıklayan, çağrıştıran ve anlam bağlamında benzer özellikler taşıyan tüm kelime ve ifadeleri “*genel ve özel*” başlığı altında toplayarak ele almaya çalıştık. Aynı zaman da ilgili kavramların lügat ve ıstılahta kazandığı manaları yeri geldiğince izah etme cihetine gittik.

Tezin hemen her bölümünde “*şeytan ve nefis*” kavramına değinerek yeryüzüne halife olarak gönderilen insanın, ayetlerdeki tehdit vurgusuyla uyandırılmasına ve korkutulmasına neden olan söz, eylem ve davranışların arkasındaki esas fail ve faktöre işaret etmek istedik.

1.1.1. Fıtrat

Kur'an-ı Kerim'de var olan ayetlerin temel amacı insanoğlunun yaradılış bilincini haiz olması ve Yaradan'ının tüm yönüyle kavranmasıdır. Bu amaca dönük Kur'an'ın izlediği yol, yöntem ve metotlara bakıldığında inanılmaz bir zenginlik ve içerik karşımıza çıkmaktadır. Adeta her ayet geçmişten geleceğe uzanan hayat çizgisinde sonlu bir dünyanın sonlu misafiri olan insanı, gereksiz sürprizlerden uzak tutmak ve asıl mutluluğun gerçekleşeceği yer olan ahiret yurdundaki cennete ulaştırmak için çabalar niteliktedir.

Sahip olduğu donanımla akıl yürütebilen, fikir üretebilen, sorgulayan ve istediği zihni ve kalbi tatmin uğruna mücadele veren insan için hakikat arayışı, bir gizem olmaktan öte aydınlanması gereken bir gerçek olarak daima var olagelmıştır. Bir çok felsefi görüş ve akım, bu varoluş hakikatinin üzerindeki sır perdesini kaldırmak için aklın muhakeme yeteneğinin neredeyse sonunu zorlamışken dinin kutsallığı yordamıyla hayatını şekillendiren grup ise vahyi esas almış ve ilahi kaynak addettiği kitap ve resul bağlamında hakikate varma yolculuğuna devam edegelmiştir.

Böyle bir hakikat arayışının kalp ve duygu derinliğinde yatan olmaktan çıkıp insanı ister istemez ciddi bir çaba içerisine sokmasının nedeni de hep tartışılabilen bir konu olmuştur. Akıl, nefis, kalp, zihin ve duyu organları tümlemesiyle yürütülen bu çabalamanın fitri olduğu olgusu artık her kesim tarafından kabul edilebilir bir gerçektir.

Dünya, evren ve içindekileri meraklı bir gözle süzen insanoğlu, “*anlamsızlık*” ve “*belirsizlik*” sonucuna götüren ifade ve tecrübeleri terk ederek kendi insiyatifi dışında gelişmiş bu harika düzenin yapıcısı ve kurucusuna ulaşma niyet ve ümidini daha saygın kelime ve cümlelerle belirtir olmuştur. Bazen dua ve yakarış, bazen akli ve fikri sorgulamalar bazen de deney ve göz-

lemlerle gerçekleştirdiği çalışmalarda elde etmek istediği yegane şey, onu ve etrafındaki her şeyi var eden üstün ve eşsiz Yaratıcıyla iletişime geçmektir. Kim bilir böylece hakikatin özünü bir çırpıda hem de zahmetsiz bir biçimde öğrenebilme imkanına kavuşacaktır.

Bu tür gayretlerin güzel bir anlam taşıdığına ve hiç de yersiz olmadığına dair Hz. Musa'nın (a.s.) şu talep ve yakarışı oldukça önemli ve de görkemlidir:

“Musa, bizimle sözleştiği yere gelip Rabbi de kendisine konuşunca, şöyle dedi: ‘Rabbim! Bana kendini göster, seni göreyim!’ Allah, ‘Beni asla göremezsin; ama şu dağa bak! Eğer o yerinde durabilirse, sen de beni göreceksin’ dedi. Rabbinin kudreti dağa tecelli edince, onu paramparça etti, Mûsâ baygın vaziyette yere yığıldı. Kendine gelince şöyle yakardı: -Seni noksan sıfatlardan uzak tutarım, tövbe edip sana yöneldim. Ben iman edenlerin ilkim.”¹

Ulu'l-azm bir peygamber² olmasına rağmen Hz. Musa'nın (as.), Allah'ı (c.c.) çıplak gözle görmeyi ve O'na yakın olmayı istemesi yadırganacak bir durum değildir. Zaten yüce Allah (cc.) da, yarattığı kulunun özüne koyduğu “*merak ve hakikat*” gerçeğinin sesli bir ifadesi olan bu talebi yadırgamamış ve peygamberi olan Musa'ya bunu anlatmak için bir de örnek vermiştir. Şayet O'nun tecellisiyle karşısında duran dağ ayakta durabilirse Musa'da Rabbini çıplak gözle görebilecektir.

Kendisine resullük görevi tevdi edilmeden önceki yaşamında tek amacı her şeyi yaratan varlığa ulaşmak olan Hz. İbrahim'in (as.) kıssası da bir hayli ilginçtir. Çünkü Hz. İbrahim, her şeyi yaratan büyük bir varlığın olması gerektiğine inanıyordu. Bu durumu, içinde yaşadığı toplumdaki hemen herkesle tartışıyordu. En'am suresinde şöyle buyrulur;

“İbrahim, babası Âzer'e demişti ki: " Sen putları tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni ve kavmini açık bir sapıklık içinde görüyorum.”

¹ Araf, 7/143.

² Ahkaf, 46/35; Ahzap, 33/7.

“Böylece biz İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu (muhteşem varlıklarını) gösteriyorduk ki, kesin inananlardan olsun.”

“Üzerine gece bastırınca, bir yıldız gördü: “ Rabb'im budur. ” dedi. Yıldız batınca da: “ Ben batanları sevmem. ” dedi.”

“Ay'ı doğarken gördü: “ Rabb'im budur.” dedi. O da batınca: “ Yemin ederim ki, Rabbim bana doğru yolu göstermeseydi, elbette sapıklığa düşen topluluktan olurdum.” dedi.”

“Güneş'i doğarken görünce: “Rabb'im budur, bu hepsinden büyük.” dedi. O da batınca dedi ki: “ Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.”

“Ben yüzümü tamamen, gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim ve artık ben asla Allah'a ortak koşanlardan değilim.”

“Kavmi onunla tartışmaya başladı. O da onlara dedi ki: “ Beni doğru yola erıştirdiği halde Allah hakkında benimle mücadele mi ediyorsunuz? O'na ortak koştuklarınızdan hiç korkmuyorum, ancak Rabbimin dilediği şey hariç. Rabbim ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Hiç düşünmez misiniz?”

“Hakkında hiçbir delil indirmedeği halde, siz Allah'a ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım? ” Eğer bilerseniz söyleyin, bu iki topluluktan hangisi güven içinde olmaya daha layıktır?”

“İman edenler ve imanlarını zulüm ile karıştırmayanlar... İşte güven onlarıdır ve doğru yolu bulanlar da onlardır.”³

Hz. İbrahim'in bir beşer olarak sergilediği, mutlak ve aşkın olan yegane yaratıcıyı bulma serüveni sıradan bir hadise olmayıp akıl ve mantık duyarlılığına sahip her insanda var olan temel bir karakteristiktir. Benzer bir şekilde “Şarkımızda felsefi ve remzi hikaye yazmak müessesesinin esası olan bu Sala-

³ Enam, 6 /74-82.

man ve *Absal*'dan ilk ilham alan ve bu tarzda ilk defa hikaye yazan ve bundan ilk defa kitaplarında bahseden İbn Sina (ö.427/1037) olmuştur. Bildiğimiz bir şey varsa o da İbn Sina'nın bu '*Salaman ve Absal*'dan ilham alarak *Hayy bin Yakzan*'ı yazmış olmasıdır. İbn Sina'nın bu *Hayy bin Yakzan*'ını Gırnatalı İslam düşünürü İbn Tufeyl takip etmiş ve İbn Sina'dan mülhem olduğunu söyleyerek kendisi de bir *Hayy bin Yakzan* yazmıştır.”⁴ İbn Sina'nın bazı sırlarını açıklama talebi ve ihtiyacından yola çıkarak yeni bir *Hayy bin Yakzan* romanını kaleme alan İbn Tufeyl; dünya edebiyatının ilk felsefi romanı olma özelliğine sahip bu eserinde ıssız bir adada tek başına kalan ve yaşam mücadelesi veren bir çocuğun büyüme evrelerinde sergilediği makul ve tutarlı sorgulamalarını ve hakikati bulma yolunda sarf ettiği düşünsel çabalarını konu etmektedir.

Din eğitimi açısından romanı bu denli özel ve önemli kılan ise Hayy adlı bir çocuğun her türlü yardım ve destekten uzak ve hatta hiçbir tesir altında da kalmadan kendi başına yaptığı fikir egzersizleriyle hakikati bulma yolundaki kararlılığı ve azmidir. Sonuç olarak, canlı cansız her şeyi yaratan bir varlığın olması gerektiği kanaatine vararak tüm varlıkların aslında bir birliğe gittiğini keşfeder.

Hayy'ın hayatına sonradan dahil olan iki karakterden *Absal*, “sufi”yi, *Salaman* ise şeriat kurallarına göre bir yaşam süren softa bir “*alim*”i temsil eder. Adada bir anda zuhur eden bu çoklu yapı, “*felsefe, tasavvuf ve şeriat*”i temsil etmektedir. Tek olan değişmez hakikatin farklı yansımaları olarak telakki edilmesi gereken bu yapı, esasında içinde barındırdığı zengin muhtevasıyla varlığın özünü elde etme yolunda çeşitli usul ve yöntemlerin kullanılabileceğini göstermektedir. Yani her insan istidat ve kabiliyeti nispetinde, kendisine uygun olan bir yolu seçme hakkına sahiptir.

“ İnsan, yaratılış özelliği olarak bilinçli bir biçimde etkilenmeye, davranış kazanmaya ve davranışlarını değiştirmeye müsaittir. İnsan, insana yeni dav-

⁴ İbn Sina, **Hayy bin Yakzan**, Çev: Şerafeddin Yaltkaya, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2017, 3.Baskı, s.42-43.

ranışlar kazandırabilmekte ve onda mevcut davranışları yönlendirerek yeni davranışlar oluşturabilmektedir.”⁵

Fıtrat duygusundan beslenen bu hareketliliğin “değişmez hakikati” bulma çalışmalarına örnek olması açısından “Boston Üniversitesi’nde psikoloji profesörü olan Deborah Kelemen’in, kendisine ait Çocuk Gelişim Laboratuvarı”nda, doğal seleksiyon ve inanma duygusunun kaynağına yönelik yaptığı bilimsel çalışmalardan söz etmemiz gerekir.

Özellikle çocuklar üzerinde yaptığı çalışmalar, günümüz bilim camiasının ve popüler yayın organlarının dikkatini çekmektedir. Kelemen’in yaptığı deneysel çalışmaların sonuçlarını ortaya koyduğu Amerikan Psikoloji Topluluğu tarafından çıkarılan; *‘Developmental Psychology’* dergisinde 1999’da yayımlanmış olan: *Why Are Rocks Pointy? Children's Preference for Teleological Explanations of the Natural World* başlıklı makalesi ile yine aynı yıl *‘Trends in Cognitive Sciences’* dergisinin Aralık sayısında yayımlanan *Function, goals and intention: children’s teleological reasoning about object* başlıklı makalesini ve *‘Psychological Science’* dergisinde 2004 yılında yayımlanmış olan: *Are Children Intuitive Theists? Reasoning About Purpose and Design in Nature* başlıklı makalesini irdelediğimizde yazarın, yaptığı çalışmalarda natüralist amaçlar gütmesine rağmen, teistik açıdan değerlendirilebilecek sonuçlar bulunduğunu görmekteyiz.

Kelemen’in çalışmalarındaki temel amaç, insanların var olan her şeyde bir amaç olduğuna dair inançlarının nedenini sorgulamaktır. Natüralist bir bakış açısıyla konuya yaklaşan Kelemen, esasında çalışma bulgularında evrimin izlerini aramakta ve sonuçları evrimci bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Teleolojik açıklamaların ne zaman ve neyin etkisiyle başladığını araştırdığı çalışmalarında vardığı sonuçlar, küçük yaştaki çocukların her şeyde bir amaç gördüğü yönünde olmuştur.

⁵ Nurullah Altaş – İsmail Arıcı, “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”, **Din Eğitimi** (Ed. Mustafa Köylü - Nurullah Altaş), Ensar Neşriyat, İstanbul 2012, s.51.

Kelemen'in bir diğ er ç alışmasındaki amaç; insanlarda var olan teleolojik yorumlama yetisinin kaynağını tespit etmeye yöneliktir. Bu ç alışmada yetişkinler ve ç ocuklar üzerinde yapılış ve diğ er ç alışmaya benzer sonuç lar elde edilmiştir. Bu ç alışmayı, yapılan diğ er ç alışmadan ayıran nokta; sadece ç ocukların değ il, her yaş grubundan katılan bütün deneklerin aslında teleolojik aç ıklamalara meyilli olduğ unu tespit etmiş olmasındır. Yapılan ç alışmada ç ocukların yaş larına göre teleolojik aç ıklama yapmalarının farklılık gösterdiğ i tespit edilmiştir. Daha kç k yaş taki ç ocuklar daha fazla amaca vurgu yaparken, yaş büyüdükçe amaca yapılan vurgu azalmış ama devam etmiştir. Yetişkinlerde de amaca vurgu vardır. Bu ç alışmada insanın ne zaman alışılmadık , yapay veya farklı özelliklere sahip bir nesne görse, ne iç in var olduğ unu sorguladığ i ve teleolojik bir aç ıklama getirdiğ i görülmüştür. Alınan eđ itim ve yaş , tecrübeyi artırdığ i iç in amaç sallık ilerleyen yaş larada azalsa da, ne zaman tecrübe dış ı bir nesne görülse teleolojik ç ıkarımlar yapma tutumu hemen kendisini göstermektedir. Kelemen, yaptığ ı bu ç alışmaların sonunda *“ayrım gözetmeyen teleoloji”* kavramını bilişsel psikolojiye kazandırmıştır. Buradan; hangi yaş grubunda olursa olsun insanların genelinin, dünyaya teleolojik bir gözle baktığ ı ve var oluşlarının da bir amaç iç in olduğ unu düşündükleri sonucu ç ıkmaktadır.

Kelemen'in ele alacağ ımız son ç alışması ise daha spesifik bir sonuca odaklanmakta, yetişkinlerde ve ç ocuklarda var olduğ u tespit edilen teleolojik yorumlama yetisinin teizme kapı aç ıp aç madığ ını sorgulamaktadır. Bu ç alışmada, konuyla ilgili yapılan son ç alışmalar derlenmiştir. Ç alışmayı dikkat ç ekici kılan; diğ er ç alışmalardakine göre daha kç k ç ocuklar üzerinde deneyler yapılış olmasındır. Beş yaş a kadar olan ç ocuklar, 6-10 yaş arası ç ocuklara nazaran, *var olan amaç lılığ ı ve tasarımı* insan dış ı varlıklarda aramaktadırlar. Bu da tasarım inancının doğ uştan var olduğ unun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ç alışmanın diğ er önemli bulgusu, eđ itimle kazanılan bilimsel aç ıklamalara meyiletme durumunun teleolojik aç ıklama yapma yetisinin yerini almadığ ı, sadece bunu bastırdığ ı şeklinindedir. Ç alışmaların neticesinde ç ocukların

içgüdüsel olarak teist olduğu ve tabiatta var olan her şeyin doğadışı bir güç tarafından tasarlandığına inandıkları tespit edilmiştir.”⁶

Deborah Kelemen’in yaptığı çalışmalarda elde ettiği bilimsel bulgu ve sonuçlara bakacak olursak; öncesinde verdiğimiz Hz. İbrahim (as.) kıssası ve İbn-i Sinan’ın *Hayy Bin Yakzan* adlı felsefi romanında önümüze çıkan Yaratıcıyı arama ve bulma çabalarının farklı bir versiyonuyla karşılaşmış oluruz.

Tam bu aşamada sevgili peygamberimizin şu hadisine atıfta bulunmakta büyük yarar görüyoruz:

*“Her doğan, İslâm fitratı üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar.”*⁷

Yaratıcının mutlak ve zaruri olan varlığına dair öne sürdüğümüz yaklaşım, bilgi ve çalışmalar çerçevesinde ele aldığımız konular bizi ister istemez *“din, dini eğitim, dinin kaynağı ve dini eğitimin dayanakları”* gibi hususlarda araştırma yapmaya zorlamaktadır.

1.1.2. Din

“Din, fitraten inanmaya yatkınlığı sebebiyle insanı esas alır. İnsanın doğuştan beraberinde getirdiği bu temayül, daha sonra bir ihtiyaca dönüşmektedir. Bu ihtiyaç ise onu din ile ilgili arayışlara sevk etmektedir. Yönelimleri ihtiyaca uygun olarak sonuçlandırmaya ve insanın din ile ilgili ihtiyacını karşılamaya yönelik çabalar, din ile insanın yakın, sürekli ve yoğun bir münasebet içinde olmasını sağlamıştır.

Din insanlar için bir bilgi kaynağıdır. Özellikle insanların metafizik alandaki meraklarını gidermede bir kaynak durumundadır. İnsan kendi varlığı-

⁶ Osman Zahid Çifçi, “Naturalist Verilerin Teistik Sonuçları (Fitrat Kavramı Özelinde Bir Yorum Denemesi)”, **EKEV AKADEMİ DERGİSİ**, Yıl. 19, S. 63, 2015, s.347- 348.

⁷ Buhari, **Cenaiz**, 79, 80, 93; Müslim, **Kader**, 22-25.

nı temellendirme arayışı ve merakı içinde olan bir varlıktır. Kendi varlığı ile ilgili arayışı, onu çeşitli mistik ve metafizik yönelişlere sevk etmektedir.”⁸

“İnsanların bir dine yönelmelerinin ve inanmalarının nedenleri konusunda farklı açıklamalar bulunsa da, tarih boyunca belli dini inançlara sahip oldukları ve bir takım dini davranışları yerine getirdikleri herkesçe bilinen ve kabul edilen bir husustur.

Din ile insan arsında ilişkinin bu bakımdan, eğitime yönelik ihtiyaçların karşılanması şeklinde tanımlanması mümkündür. İnsanın bir dine inanmaya ve o din hakkında bilgi sahibi olmaya yönelik motivasyonu, onda din eğitime dair bir hazır bulunuşluk olduğu anlamına da gelmektedir. Bu nedenle, insanın dine yönelişinin nedenleri ve dinden beklentileri, insanla din arasındaki ilişkinin niteliği gereği iyi analiz edilmeli ve rasyonel olarak değerlendirilmelidir. Diğer yandan, dinin insandan beklentileri de yine insanın inanma ihtiyacı, fitrî imkân ve kabiliyetleri ve dine olan yatkınlığı açısından ele alınmalıdır.

Din tıpkı eğitim gibi, birden fazla tanımı olan bir kavramdır. Bu nedenle din, tanımı en zor kavramalardan biri olarak kabul edilmiştir. Din kavramını tam olarak tanımlayacak bir tanımın varlığından söz etmek henüz pek mümkün görünmemektedir. Din ile ilgili anlama ve açıklamalardan hareketle farklı tanımlar yapmak mümkündür.

Dinin kelime ve terim anlamlarıyla ilgili yapılan açıklamalar, din kelimesinin değişik anlamlarda kullanıldıkları göstermektedir. İran takviminde her ayın 24.gününe kutsal sayıldığı için *din* denildiği ve İranlıların çocuklarının okula başlamasını, evlenmelerini uğurlu olsun diye bu güne rastlattıkları söylenir. Bazı Arap dil uzmanları din kelimesinin ârâmî-ibrânî dillerinden Arapçaya geçmiş olan ve *hüküm* manasına gelen kelime ya da asıl itibariyle Arapça bir

⁸ Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ank.. Üniv. İl. Fak. Yay., Ankara 1990, s. 5.

kelime olduğunu kabul ederek, *örf* ve *âdet* anlamlarına gelen bir kelime olduğunu söylemişlerdir.”⁹

“Din, Latince *religio* kelimesinden gelen *religion* kelimesinin karşılığıdır. Latince olup, *bir işi tekrar tekrar titizlikle yapmak veya ilahi haberleşmenin işaretlerini gözlemek* anlamlarını içermektedir. Arapça *deyn* kelimesinden geldiği ve üç anlamı ihtiva ettiği kabul edilmektedir. Bunlardan biri *hüküm ve ceza*, diğeri, *tutulan yol, örf ve âdet*; diğeri ise *din adamıdır*.”¹⁰

“Dinin terim anlamının dine verilen ceza, *mükafat* ve *itaat* anlamlarından hareketle yapıldığı belirtilmiştir. İslam bilginleri dinin tanımını Kur’an-ı Kerim’de yer alan açıklamaları ve İslâm inançlarını göz önünde bulundurarak yapmışlardır. Buna göre dinin tanımı şu şekildedir: Din, akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilâhî bir kanundur.”¹¹

“Dinin genellikle boyun eğme, itaat etme, bağlanma gibi anlamlar yüklediği görülmektedir. Boyun eğme, itaat etme ve bağlanma şeklinde yoğunlaştığı insanın bir üst varlıkla ilişkisini açıklayan kavramlardır. Dinin Tanrısal özelliği dikkate alındığında; Allah’a itaat etme, O’na boyun eğme ve O’nunla iletişimde bulunma akla gelmektedir.

Dinin ilk insanla birlikte var olması, varlığını o günden beri kesintisiz olarak sürdürmesi ve insanın hem bireysel hem de toplumsal hayatında yer alması, din ile ilgili bir kültürün oluşmasını sağlamıştır. Din kültürü evrensel nitelikli bir kültürdür. İnsanların bireysel ve toplumsal hayatını birçok yönden etkileyen din, insanlarda bir dini kültürün oluşmasını sağlamıştır. Bu yüzden insanlardaki davranışların çoğunda dine yönelik motifler bulunmaktadır. Do-

⁹ Şükrü Keyifli, “Eğitim ve Din Eğitimi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** S.13, 2013, s.103-126.

¹⁰ Yıldız Kızılabdullah, “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”, **Din Eğitimi** (Ed. Recai Doğan – Remziye Ege), Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s.45.

¹¹ Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’an Dili**, Matbaai Ebuuzziya, İstanbul, 1935, c.I, s. 83.

ğumuyla başlayan yaşam sürecindeki insan, yaşamını içinde bulunduğu dini kültüre göre de şekillendirmek isteyebilir.”¹²

“Bu yüzden yapılan din tanımlarında sık sık din ile insan arasındaki ilişkiye yer verilir. Dolayısıyla dini, en kısa ve kapsamlı bir ifade ile “*İnsan-Allah ilişkisi*” olarak tanımlamak mümkündür. Başka bir deyişle din; insanın kayıtsız şartsız var olan Mutlak Varlığa yönelişi ve O’nun tarafından kuşatılışıdır.”¹³

Dini emir ve yasaklar, Allah (cc.) tarafından seçilmiş resuller ve nebiler aracılığıyla insanlara ulaştırılır. Dünyevi ve uhrevi saadetin formüllerini barındıran ilahi kurallara yönelim daima zinde tutulur. Ancak bazı hallerde ve zamanlarda görülen sapkınlık, azgınlık ve haddi aşmalar toplumda büyük ölçüde huzursuzluğa ve kaosa neden olur. Bu tür durumların sıklıkla yaşanmaması ve önünün alınması için İlahi irade sözlü ve yazılı kaynaklar yani kitap, suhuf ve peygamberler vasıtasıyla ve elbette ki kullarının iyiliği için *uyarma* ve *korkutma* mekanizmasını devreye sokar.

İnsan Rabbi ile olan bağıni hiçbir zaman koparmamalıdır. Çünkü bu bağni kopması, insanı yeryüzünün tek mutlak hakimi olma inancına götürecektir. Bu inanç da, büyük donanıma sahip, gücü eline geçiren insanı, kontrolden çıkaracak, onu fesat çıkarıcı ve kan döken bir varlık haline dönüştürecektir. Bu itibarla, soyut olarak düşünüldüğünde belki negatif olarak görünen tehdit ve korku olgusunun, kaynağını Yaratıcı’dan aldığı zaman insanın pozitif ve olumlu düşünmesine, kötülüklerden uzaklaşmasına katkı sağlayacağı çok açıktır.¹⁴

“İslami perspektiften bakıldığında durum böyleyken özellikle Batı dünyasında din ve dini inanış etrafında şekillenen konular nasıl algılanmaktadır? Endüstri devrimiyle birlikte hızlı bir şekilde sekülerleşme sürecine giren Batı toplumları için *din ve dini inanışlar*, mazisini aratacak biçimde toplum üzerin-

¹² Şükrü Keyifli, **a.g.e.**, s.115.

¹³ Beyza Bilgin, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁴ İsmail Hilmi Bilgi, “Kur’an’da Korku Olgusu Neden ve Nasıl Kullanılmıştır?”, **BAÜİFD**, Aralık 2015, C. 1, S. 2, s. 239.

deki etkisini kaybederken, 1950 sonrası farklı uluslardan gelen göçmenlerin yeni renkleriyle Avrupa kıtasının daha da farklılaşması, politikacı ve düşünürlerin “*dine ve dini inanışlar*”a yeniden gözlerini çevirmelerine yol açmıştır. Bu durum “*dinin geri dönüşü*” olarak adlandırılırken, süreç içerisinde çeşitli paradigmlar da geliştirilmiştir.

Özellikle 20. yüzyılın son yıllarında kültürel ve dini çoğulculuk konusu, Batı toplumlarında hem genel bağlamda hem de batı toplumlarının eğitim kurumlarındaki din dersleri ile ilgili olarak çokça tartışılmış ve dikkate alınmıştır. 11 Eylül 2001 yılında yaşanan travmanın “*dinin geri dönüşü*”nde önemli bir katkısının olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. Yaşanan travma, Batı toplumlarının din konusuna dikkatlerini vermelerine yol açmıştır. Neticede sekülerleşme ile önemini kaybeden din artık, çatışma ve anlaşmazlıkların önlenmesi, barış ve hoşgörü ortamının sağlanması için bir araç olarak gündeme gelmeye başlamıştır.”¹⁵

Bu dönemin önemli problemleri arasında görülen “*çokkültürlü*” ve “*dinli*” ortamda ortaya çıkan çatışma ve anlaşmazlıkların çözümünde dinin ne şekilde bir rolünün ve etkisinin olduğunu belirlemek Batı'daki araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir. Batılı sistemlerde yaygın olarak görülen hata şuydu:“ Fert merkezde olunca, suçların kaynağına da onun kompleksleri getirildi. Çünkü, batı toplumu asırlarca Hıristiyanlığın *afroz* müessesesi altında inim inim inlemişti. Öte yandan, insanların suçlu doğduğu fikrini kilise benimsemişti. Böyle yanlış bir görüşe tepki olarak çıkan bu günün görüşü ise, tersine ahlaki bağları çürütmüştür.”¹⁶Aslında, Batı uygarlığının din konusundaki bu temel yanılgıya kapılmalarında Ortaçağ kilise baskı ve zulmünün önemli bir etkisi vardır. Dinin barış ve hoşgörü ortamının oluşması ve devam etmesine sağlayacağı olumlu katkı gün yüzü gibi ortadayken derinlerde saklı olan korku ve endişenin etkisiyle olacak ki değerlendirme ve sonuçlandırmalarda dinin hak ettiği saygın ve arındırılmış nüfuz, Batılı bilim adamları tarafından bir

¹⁵ Mehmet Bahçekapılı, **Avrupa'da Din Eğitimi**, ÖNDER, İstanbul 2012, s.18-19.

¹⁶ Bayraktar Bayraklı, **İslam'da Eğitim-Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s.168.

türlü dile getirilememektedir. Onun yerine dar analiz ve ihtiyatlı yaklaşımlar gündemi belirlemektedir.

Bu noktada dinler hem karşılıklı/ortak anlayışı hem de çatışma oluşturmada etkili olabilmektedir.¹⁷ Dinin bu iki zıt yönü hakkında araştırmalar yapan Hans Küng şunları söylemektedir:

“Din insan özgürlüğüne katkı sağladığı gibi ona baskı da yapabilir. Dinler, otoriter, baskıcı ve tepkisel olabilir; Dinler kaygı verici, dar görüşçü, hoşgörüsüz ve ayrımcı olabilir. Ancak dinler, aynı zamanda özgürleştirici etkisi, geleceğe yönelme ve insan haklarına yardımcı da olabilir. Dinler yaşamda adalet ve dürüstlüğü, cömertliği, hoşgörüyü, dayanışmayı (birlik ve beraberliği), toplumsal uzlaşmayı, manevi yenilenmeyi, sosyal reformları ve dünya barışını yayabilir ve kökleşmesini sağlayabilir.”¹⁸

“Sekülerleşme boyunca, yukarıda Hans Küng'ün de dile getirdiği dinin iki zıt yönünden, olumsuz tarafı daha çok ön plana çıkarılmış hatta dinin veya dini değerlerin toplumsal hayatın bir parçası olmaktan çıkarılması gerektiği savunulmuştur. II. Dünya savaşı sonrası toplumların bıkkınlığı ve zamanla soğuk savaşın sona ermesi, Doğu toplumlarından Batıya doğru göçlerin hızlanmasına neden olmuştur. Bu yeni durum, daha önce sadece Hıristiyanlık içinde ayrılmış olan Batı toplumlarının artık, farklı dini ve kültürel arka plandan gelen insanlar sebebiyle *farklılaşmasına* ve *çok kültürlü bir yapıya* dönüşmesine yol açmıştır.

Başlangıçta Batılıların ülkelerine gelen yabancı göçmenlerin ekonomik taleplerinin doyuma ulaşmasından sonra, onların yeniden kendi ülkelerine döneceklerini düşünmeleri ve ileriye dönük planlama yapmamaları, içlerindeki bu çok kültürlü yapının daha da büyümesine neden olmuştur. Bu sebeple genel anlamda 1980-1990'lı yıllara kadar eğitim programlarında çok kültürlü yapının taleplerini karşılayacak yeni düzenlemeleri tam anlamıyla görmek mümkün

¹⁷ Mehmet Bahçekapılı, *a.g.e.*, s.20.

¹⁸ Olga Schihalejev, **Religious Diversity and Education in Europe, From Indifferens to Dialogue?** Münster, 2010, s. 20.

değildir. Ancak bu göçmenlerin hali hazırda bu ülkelerde kalıcı olarak yerleşmeleri ve bu göçmenlerin zamanla demokratik hak talepleri, Batılı politikacı ve düşünürleri harekete geçirmiştir. Neticede Batılılar kendi içlerindeki *ötekileri* gören ve onların taleplerini yerine getiren düzenlemeleri hayata geçirmek zorunda kalmışlardır.

Bu süreç içerisinde düşünürlerin tartıştığı konuların başında, çok dinli ve kültürlü ortamın Batı toplumlarında yeni bir travmaya neden olup olmayacağı geliyordu. Acaba dinsel ve kültürel farklılık aynı toplumdaki farklı insanların birbirlerine karşı düşmanca bir tavır almalarına neden olabilir miydi? Özellikle 11 Eylül sonrası Batı toplumlarının yaşadığı tecrübe bu düşünceyi haklı çıkaracak türdendi. Bu da Batılıların konuya daha derinden yaklaşmalarına ve içlerindeki farklılıkları, çatışma ortamına sürüklemekten *nasıl bir arada tutabiliriz?* şeklinde tutum geliştirmelerine yol açmıştır.

Başlangıçta Batı toplumları içinde farklılığın, yabancılaşmanın ve kültürlerarası çatışmanın nedenleri arasında görülen çok dinlilik ve kültürlülük hakkında düşünürler, zamanla farklı söylemler geliştirmeye başlamış ve söz konusu olumsuzlukların ve çatışma durumlarının ortadan kaldırılmasında en önemli katkıyı kültürlerarası ve dinlerarası eğitimin sağlayabileceği kanaatine ulaşmışlardır. Artık hem global hem de yerel bağlamda kültürlerarası ve dinlerarası eğitimin önemi sürekli vurgulanmaya başlanmıştır.”¹⁹

Tez ve düşünce ölçeğinde de olsa insanlığın yakaladığı *global hatta evrensel barış ve uzlaş* fırsatının mimarının din ve dini değerler olma eğilimi fevkalade önemlidir. İleri Batı uygarlığına mensup ülke insanların geldiği bu noktada sergiledikleri olumlu tavır, dünyanın geri kalan ülke insanlarında da - başta Amerika ve Çin olmak üzere Afrika, Asya ve Hint yarımadaı düzleminde – benzer şekilde kendini göstermektedir.

¹⁹ Mehmet Bahçekapılı, **a.g.e.**, ÖNDER, İstanbul 2012, s.21.

Tez çalışmamızda, Kur'an-ı Kerim'deki tehdit ayetlerini din eğitimi açısından incelerken, “*insan-din, eğitim-din ve din eğitimi*” konularına bakmak zorundayız. Bu çerçevede ana hedefi Yaratıcısını bulma, bilme ve tanıma olan insanın kulluk serüveninde sergileyeceği olumlu tavrın dinamiklerini içeren sözlü ve yazılı ilahi buyruklar karşısındaki tutumu, bir hayli önem arz etmektedir. Konuyu Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim kapsamında ele alıyor olmamız yukarıda değinmeye çalıştığımız hususları göz ardı etmemizi gerektirmez. Tam aksine daha tutarlı ve kapsamlı sonuç ve bulgular elde etmemize olanak sağlar.

1.1.3. Eğitim

Sevgili Peygamberimiz'e (sav.) nazil olan ilk ayet-i kerimenin ilk kelimesinin “*ikra*” yani “*oku!*” olması, başta İslam alimleri olmak üzere hemen hemen tüm Müslümanlar tarafından dinimizin ilim, bilim, eğitim ve öğretime verdiği yüksek ve anlamlı değer olarak telakki edilmiştir.²⁰ Yine, büyük İslam alimi Celaleddin Süyûfî'nin (ö. 911/1505) eseri *el-Camiu's-Sağır'de* yer alan bir hadis-i şerifte Allah Resulü'nün (sav.), “*Çin'de bile olsa, ilmi taleb edin (alın).*”²¹ buyurması, bu hususu doğrular niteliktedir.

En bilinen ve kabul edilen şekliyle “*Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci.*”²² olan eğitim; “*insan yetiştirme süreci olarak tanımlanmış ve genel olarak da insanın eğitilebilir özelliğinden hareketle, belli amaçlara ulaşmak veya ulaştırmak için yapılan planlı ve kasıtlı etkinlikler olarak tarif edilmiştir.*”²³

“Eğitim-öğretimi mümkün kılan temel faktör, insanın eğitime yatkın özelliklerle dünyaya gelmesidir. İnsanın eğitilebilir özelliklerini eğitimciler kalıtım olarak açıklamaktadır. Kalıtım, bir organizmanın benzeri bir yapı içinde başka organizmalar meydana getirmesine yarayan, düzenli biyolojik oluşu-

²⁰ Alak 96 / 1-5.

²¹ Celaluddin es-Suyuti (h.911/m.1505), *Câmiü's-Sağır*, 1/310; Beyhaki, *Şuabu'l- İman*, II/254

²² Ahmet Cevizci, *Eğitim Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2010.

²³ A. Ferhan Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981, s. 57.

mu anlatan bir terimdir. Kalıtım, biyolojik ve toplumsal olmak üzere ikiye ayrılır. Bireyin içinde yaşadığı toplumsal çevrenin dil, gelenekler ve diğer kültür öğeleri aracılığıyla organizmanın gelişimi üzerindeki etkisine ise toplumsal kalıtım denir. Eğitim, doğuştan gelen kalıtsal özelliklerin çevre ile etkileşmesinden sonra ortaya çıkmakta ve insan için bir ihtiyaç haline gelmektedir.

Bu etkileşim, eğitimin kalıtım ve çevrenin işlevsel işbirliğini zorunlu kılan fonksiyonel bir faaliyet olmasını sağlamaktadır.”²⁴

Ülkemizde “Felsefi Antropoloji”nin kurucusu kabul edilen Takiyettin Mengüşoğlu’nun ifade ettiği gibi “İnsan ancak eğitim sayesinde insan olabilir; insan eğitimin meydana getirdiğinden başka bir şey değildir.”²⁵Kaldı ki “eğitimin insan üzerinde geliştirici ve yetiştirici işlevlerini yerine getirme sürecinde dikkate almak durumunda olduğu hususların başında, doğuştan getirdiği bir takım özellikler vardır. Buna eğitimin fitrî yönü denir. Eğitimin fitrî yönünü, insanın gelişmesinin temelini oluşturan yeti ve kabiliyetler oluşturur.

Eğitim, bu kabiliyetlerin bilgi, beceri, tutum ve değerler olarak davranışlara dönüşmesini sağlar. İnsan kendi kabiliyetlerini kendi kendine geliştirme yeteneğine sahip değildir. Onların gelişmesi için eğitime muhtaçtır. Çünkü kabiliyetler öğrenimle gelişir. İnsan bu yönü ile her zaman için başkalarının yardımına muhtaçtır. İşte eğitim bu ihtiyaçta temelini kurar.”²⁶ Bir anlamda eğitim sürecindeki insan yeni imkan ve fırsatlarla da karşılaşmış olur. “ O, öğrenmesinde daima bir çırak olarak kalır. Bunun için insan, hayatının sonuna kadar öğrenmek, kendisinin ve başkalarının tecrübelerini toplamak, onları değerlendirmek, onlardan faydalanmak zorunda olan bir varlıktır.”²⁷

“Eğitim imkânlarından yeterince yararlanamayan bireylerin, bu “kaliteli” hayata sahip olamayacakları varsayılmaktadır. İnsanın, daha üstün bir yaşama ulaşmasında ona katkı yapan bir süreç olarak kabul edilen eğitimin, insa-

²⁴ Şükrü Keyifli, **a.g.e.**, s.105-106.

²⁵ Takiyettin Mengüşoğlu, **Felsefi Antropoloji**, İstanbul 1971, s.42.

²⁶ Bayraktar Bayraklı, **a.g.e.**, s.18.

²⁷ Takiyettin Mengüşoğlu, **a.g.e.**, s.43.

nın eğitilecek yönlerinin çeşitliği ölçüsünde, tanımlarında da çeşitlilik söz konusudur.

Eğitim, öğrenmeyi meydana getiren süreçlerin ve süreçleri meydana getiren unsurların bir sistem içinde çalışması sonucunda meydana gelen davranışlardır. Bu davranışların insan tarafından kazanılmasını sağlayacak çabalara da yine “*eğitim*” denilmektedir. Eğitimin bir süreç özelliği taşıyor olması, bir bakıma insan eğitiminin sınırdan hali olduğunu göstermektedir. İnsan eğitiminin doğumla başladığını ve ancak ölümle sona ereceğini söylemek mümkündür. Buradan hareketle, insanla eğitim arasında sürekli, hareketli ve fonksiyonel bir ilişkinin varlığından söz edilebilir.”²⁸

Davranışlar üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak yapılan farklı bir tanıma göre ise eğitim; “bireyin doğuştan beraberinde getirdiği gizil güçlerin açığa çıkartılması, geliştirilmesi ve istendik yönde davranış değişikliği meydana getirme süreci”²⁹ olarak tarif edilmiştir. Bu tanımda görüldüğü üzere eğitim, aslında bir davranış kazandırma süreci olup bu sürecin insan terbiyesinde etkili olması için fiili bir *kasıt ve istem* şartının olması elzemdir.

“Hangi varlığa nasıl inanacağımızı, davranışlarımızı hangi kurallara göre ayarlayacağımızı eğitim yolu ile öğreniriz. İnsanın yaratılış gayesini öğrenmesi, bu gayenin uğruna yola çıkması ve ona ulaşması için eğitime ihtiyacı vardır.”³⁰

“Eğitimin doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili olduğu bilim dallarında da çeşitli eğitim tanımları mevcuttur. Örneğin, eğitim psikolojisinde eğitim; bireyin doğuştan beraberinde getirdiği gizil güçlerin açığa çıkartılması ve geliştirilmesi olarak tanımlanır. Bu tanımda vurgu, insanda eğitilebilir özellikler olduğuna ve bu açıdan zengin bir potansiyel taşıdığına dönüktür.

²⁸ Şükrü Keyifli, **a.g.e.**, s.106.

²⁹ Selahattin Ertürk, **Eğitimde Program Geliştirme**, Edge Akademi Yayıncılık, Ankara 2013, s.12.

³⁰ Bayraktar Bayraklı, **a.g.e.**, s.18.

Sosyolojiye göre ise eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneklerini, tutumlarını ve diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçlerin toplamıdır. Yani insanı sosyal hayata hazırlayan tüm sosyal süreçlerdir.

Eğitim, terbiye anlamında da kullanılmaktadır. Terbiye, Arapça *rab* kökünden türemiş bir kelime olup, *artmak ve çoğalmak* manasına gelir. Terbiye, bir cemiyette yetişmiş neslin henüz yetişmekte olan nesle, fikir ve hislerini vermesi olarak da tanımlanır. Rab kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de, *efendi, sahip* ve *baba* anlamlarında kullanılması ve terbiyenin kavramsal içeriğinde yetiştirme ve geliştirmenin bulunması, onun eğitim kavramına karşılık olarak kullanılmasına imkân tanımıştır.

Aslında terbiye kelimesinin kavramsallaşmasını Kur'an'daki kullanımlar belirlemiştir. Terbiye kavramı Kur'an'daki bağlamıyla kullanıldığında; "Allah'ın varlıkları var edip, büyütüp geliştirmesi, halden hale geçirerek mükemmelleştirmesi" demektir.

Hz. Peygamber'in (sav.) "*Beni rabbim terbiye etti, ne güzel terbiye etti*" demesi de aynı kullanıma örnektir. İnsanlar için kullanıldığında ise terbiye, insanın Allah'ın vekili olarak bu işi üzerine alması, yani insanın insanı terbiye etmek üzere faaliyetlerde bulunmasıdır. Terbiye kendiliğinden yaratılıştan sahip olunan değil, yetiştirilme sonucu kazanılan bir durumdur."³¹

"İnsandaki kabiliyet ve istidatların birlik halinde gelişmesi için eğitime ihtiyaç vardır. Kabiliyetlerin tekamülü sağlam bir çevrenin teşekkülü ile sağlanır. Kısaca eğitim, herhangi bir karakter istidatından istediğini yapan bir faaliyet değildir. Terbiye ancak doğuştan olan kabiliyetlerin tekamülüne etki yapar. Yapacağı şey ise, bilhassa çocuğun çevresini düzeltmektir."³²

"Eğitimin bir olumlu bir de olumsuz yönü vardır. Olumlu yönü *bakmak, büyütme ve yetiştirme* anlamına gelir. Fakat insanın kötü bir şahsiyet geliştirmesini engellediğinden *engel olmak, çarpıtmak ve bozmak* gibi olumsuz cep-

³¹ Şükrü Keyifli, a.g.e., s.107.

³² Bayraktar Bayraklı, a.g.e., s.18-19.

hesi de vardır. İyi davranışları kazandırması için, kötü etkilerden insanı korumalıdır. Onun için İmam A'zam eğitimi; 'insan şahsiyetini yapan ve yıkan şeylerin bilinmesidir.' diye tanımlamaktadır.”³³

“Görüldüğü üzere, eğitim alanında yapılan farklı tanımlardan hareketle eğitimi; 'Çevresel etkilerin düzenli hale getirilmesiyle, kişinin davranışlarını istenilen yönde değiştirme ve değerlendirme süreci' olarak tanımlayabiliriz. Çevre düzenlenmesinden davranış değişikliğinin istenilen şekilde gerçekleşmesine kadar olan tüm süreç, elbette belirli bir plan ve program çerçevesinde yürütülmelidir.”³⁴

1.1.1.4. İnsan

1.1.1.4.1. İnsanın Yapısı ve Mahiyeti

İnsanı, kelime anlamıyla eşleştirerek tanıma cihetine gitmek ciddi bir hata olur. Allah'ın en güzel bir biçimde yaratıp yeryüzüne halife tayin ettiği böylesine müstesna bir varlığı dar ve ruhsuz kelimeler yerine mana ve vazife bütünlüğü içinde ele alıp anlamaya çalışmak daha doğru olacaktır. Bu şekilde yapılan eksik tanımlardan biri onun “*akıl sahibi bir varlık*” olarak vücuda geldiğidir.

“İnsan potansiyel olarak sahip olduğu duyuşsal, bilişsel ve duygusal her türlü kabiliyet ve melekeleriyle varlıklar içinde son derece önemli ve özel bir konuma sahiptir. İnsan kelimesinin bir diğer anlamı da *gözbebeğidir*.³⁵ İşte insan, sahip olduğu bu potansiyel güçleri ve ihraz ettiği konumu itibariyle adeta alemin gözbebeği olmaktadır.”³⁶

“İnsan, kalıtımla getirdiği gizil güçlerini kültürlenerek geliştirebilen ve yeni kültürel değerler yaratabilen canlıdır. Değişik ilgileri, yetenekleri beklenti-

³³ Bayraktar Bayraklı, **a.g.e.**, s.19.

³⁴ Şükrü Keyifli, **a.g.e.**, s.107-108.

³⁵ İbn Manzur(ö.711/1311), **Lisanu'l Arab**, nşr. Daru Sadr, C.VII., Beyrut 1994, s.310.

³⁶ Fatih İbiş, “Kur'an'da Nefs Kavramı”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Temmuz 2012, 6 (12) , s. 236.

leri, duyguları ve inançları olan bu varlığın anlaşılması, ona verilecek eğitimin niteliği konusunda önemli rol oynayacağından, eğitimcinin öncelikle insanı tanıması ya da anlaması gerekmektedir. İnsanın nasıl bir varlık olduğu sorusuna verilen klasik cevapların neredeyse tamamı, insanın eğitimle ilişkisini doğrulayıcı niteliktedir. İnsanı, yaratılışı gereği eğitilecek birden fazla yönü ve açığa çıkarılacak yetenekleri olan varlık şeklinde tanımlanabilir.

İnsanın eğitilecek yönüyle ilgili iki özelliğinden söz edilebilir. Bu özellikler- klasik ayrımıyla- maddi ve manevi, diğer bir ifadeyle bedensel ve ruhsal (psikolojik) özellikleridir. Pedagoji bilimi,2insanın eğitilmesi sürecinde bu hususların dikkate alınması gerektiğini bildirmektedir. İnsanın bedensel ve ruhsal yapısını, özelliklerini birlikte dikkate almadan yapılan bir eğitim eksik olacaktır. Her ne kadar insanın eğitilmesi konusunda anlayış birliği olsa da, insana verilecek eğitimin niteliği konusunda görüş ayrılıkları vardır.

Bütün yönleriyle insanı merkeze alan eğitim, insana kendi kendini değerlendirme, zihinsel yeterliliklerini en üst düzeye çıkarma ve ruhi duyarlılıklar geliştirme gibi özellikler kazandırmayı ve genel anlamda kabiliyetlerini verimli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla eğitimde bir amaçlar bütününden söz edebiliriz.”³⁷

Anlaşılan o ki, Yüce Allah, dünya ve ahireti insan yaşamına en elverişli koşulları haiz olarak yalnızca insan için halk etmiştir. Ona kendi ruhundan üfleyerek hiçbir varlığa nasip olmayan bir hususiyet bahşetmiştir. Sıratı müstakimden ayağının kaymasına neden olacak her türlü zarar ve tehlikenin bilgisini önceden vererek adeta onun daimi mutluluk yolunda ciddi yanlışlar yapmasının önüne geçmiştir.

Yüce Allah’ın insandan beklediği tek şey ise O’nun varlığının şuurunda olup gereğince kulluk etmesidir. Halife olma vasfını kaybetmemesi için emredilen ilahi buyruklara harfiyen riayet etmesi gerekmektedir. Kitap ve nebilerle

³⁷ Şükrü Keyifli, a.g.e., s.109-110.

gelen takviye bilgiler eşliğinde bu vazifesini hakkıyla yerine getirmesi mümkündür.

“*Biz insanı en güzel bir şekilde yarattık.*”³⁸ ayetinin işaret ettiği gibi insan her açıdan farklı ve üstün olduğunun bilinciyle hareket ederek bu durumun ona ne tür bir sorumluluk yüklediğinin farkında olmalıdır.

“Allah sizden yükünüzü hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır.”³⁹ ayetinin bildirdiği üzere de hayat adımlarını çok dikkatli atmalı ve söz konusu zayıflığın nereden ve nasıl geldiğinin bilgisi dahilinde ölçülü ve dengeli davranış sergilemelidir.

Kendisine bahşedilen bu ilahi ayrıcalıkları umursamayan insan, nasıl olur da hataya düşer ve cürüm işler? Kur’an açısından insanın mahiyeti, değeri, zaafları ve olumsuz yönleri üzerinde çalışarak; insan nedir, ne tür bir yaratıktır gücü ve sınırları var mıdır? Olumlu ve olumsuz davranışta bulunabilir mi? türünden sorularına cevap bulmak mümkündür.

“Bütün bu soruların amacı elbette, insanı keşfetmeye dönüktür. İnsan kendini keşfettiği an, Rabbini keşfedecektir. İnsanın kendini keşfetmesi ise kendine yönelmesiyle mümkündür. Nitekim Tarık suresinde şöyle buyurulmaktadır.

*‘İnsan neden yaratıldığına bir baksın?’*⁴⁰

Zira kendisine çok iyi baktığı zaman ufkunu aydınlatacak pek çok bilgi ve belgeye ulaşacaktır.”⁴¹

“Burada şu hususu belirtmekte fayda görüyoruz; *ahsen-i takvim* üzere yaratılmış olan insanın zaaf ve zayıf yönlerini bilmek, insanın bozulmasını

³⁸ Tîn, 95/4.

³⁹ Nisa, 4/28.

⁴⁰ Tarık, 86/5.

⁴¹ Yaşar Fersahoğlu, “Kur’an’a Göre İnsanın Zaafları ve Zayıf Yönleri”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, İstanbul 1999, Sayı.6, s.82.

önlemeye dönük çalışmalarda eğitimciye önemli imkanlar verecektir. İnsanın hangi noktalarda zayıf olduğunu bilen din eğitimcisi, ona göre tedbirler alacak, fitraten iyi yaratılmış olan insanın bozulmasına müsaade etmeyecektir.

İnsanın zaaf ve zayıf yönlerini bulmak ve bilmek için onun yapısını ve mahiyetini tanımak⁴² ve araştırmak bu noktada elzem olmaktadır.

1.1.1.4.2. İnsanın Zaafları ve Zayıf Yönleri

İnsan sahip olduğu tüm bu hususiyetlerin yanında, zayıf ve zaaf dolu bir varlıktır. Meleklerden bile kendisine secde edilmesi istenilen bu eşsiz varlık kendi haline bırakıldığı ve apaçık düşmanları olan nefis ve şeytan önünde korumasızlaştığı takdirde sahip olduğu tüm bu üstünlükleri bir bir kaybetmeye başlar. Akabinde, *esfeli safilin* denilen o istenmeyen aşağılardaki yere düşer. İnsanı bu tür bir cehalet ve tehlikeden koruyacak olan ise onun iyi ve kapsamlı bir din eğitimine tabi olmasıdır. İnsanın kendinde var olan ve iyi yönde tecelliyle maruf bu fitrata sahip çıkması ancak böyle bir din eğitimiyle mümkündür.

“İnsanın asli fitratını koruması veya o fitrata çevrilmesi din eğitimiyle mümkündür. İnsandaki fitri meziyetleri besleyen en önemli unsur dindir. Bu unsurdan uzaklaşan insan azgınlığa, aşırılığa, çılgınlık ve anti sosyal davranışta bulunmaya müsait hale gelir. Fitratına uygun bu dinden uzaklaşan insanı, çeşitli anormallikler, uyuşturucu ve alkol gibi tehlikeler beklemektedir.”⁴³

“İnsan söz konusu yüce yaratılışına rağmen her an fitratından uzaklaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Çünkü insanda kendi özel nitelikleri ve yetenekleriyle birlikte elementsel, bitkisel ve hayvani yönlerde vardır.”⁴⁴Sahip olduğu tüm üstün donanıma rağmen etrafında var olan açık ve gizli düşmanları, onu sürekli izlemekte ve zayıf bir anını yakalamaya çalışmaktadır. “İnsan kendi özel niteliklerinden uzaklaştığı, hayvani nitelikler kendisinde ağır bastığı

⁴²Yaşar Fersahoğlu, *a.g.e.*, s.81.

⁴³Hasan Mahmut Çamdibi, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, İFAV Yay., İstanbul 1994, s.70.

⁴⁴Yaşar Aydın, *İbn Bace'nin İnsan Görüşü*, M.Ü.İFAV.Yayınları, İstanbul 1997, s.66.

takdirde fitratından uzaklaşıyor; *ahsen-i takvim* mertebesinde *esfel-i safilin* mertebesine düşebiliyor. O halde insan itaat ve isyan gibi iki farklı ve zıt imkana sahiptir. Bu iki imkandan hangisini dilerse onu seçer.”⁴⁵

Büsbütün rahmet dolu yaklaşımlar taşıyan ayetlerde var olan “*tehdit*” vurgusu başta olmak üzere Yüce Allah(c.c.) insanı bu yanlışa düşmekten alıko- yacak ikaz ve ihtarlarıyla sürekli dinamize etmektedir. “İslam dini, insanın hayvani arzularının pençesine düşmesine ve şehvet duygularının elinde bir köle haline gelmesine izin vermez. Onu disiplin altına alır, duygularını terbiye eder ve her türlü kötülükten uzaklaştırmaya çalışır. Bunu yaparken de hiçbir şekilde insanı esir almaz, insanın nefsinin çeşitli komplekslerin altında ezilecek şekilde hapsedme yoluna gitmez.”⁴⁶

Bir başka deyişle insan, bunca işaret ve aydınlanma imkanına sahipken nasıl olur da bu tür basit ve ucuz hatalar yaparak ebedi mutluluğunu riske atmaktadır. Onu bu vahim duruma düşüren amillerin en önemlilerini, Yaşar Fersahoğlu’nun ⁴⁷ alıntılmasını yaptığımız makalesinde tamamen Kur’an ayetleri ışığında tespit ederek dile getirdiği şekliyle sıralamakta fayda görüyoruz:

1. İnsan zayıf olarak yaratılmıştır.
2. İnsan Rabbine karşı çok nankördür.
3. İnsan dünyaya düşkündür.
4. İnsanın yapısında ebedi yaşama tutkusu vardır.
5. İnsan mala mülke düşkündür.
6. İnsan çocuğa düşkündür.
7. İnsanın karşı cinse zaafı vardır.

⁴⁵ Muhammed Kutup, **İslam’a Göre İnsan Psikolojisi**, Çev. Akif Nuri, Hicret Yayınları, İstanbul 1973, s.264.

⁴⁶ Muhammed Kutup, **İslam Terbiye Metodu**, Çev. Ali Özek, Hisar Yayınevi, C.1., İstanbul 1975, s.159.

⁴⁷ Yaşar Fersahoğlu, **a.g.e.**, s.88-99.

8. İnsan çok cimridir.
9. İnsan çok acelecidir.
10. İnsan çok zalim ve çok cahildir.
11. İnsan huysuz ve bencildir.
12. İnsan kıskançtır.
13. İnsan çok cedelcidir.

“Eğitimcilerin bu özellikleri bilmesi, eğitim-öğretim açısından önem taşımaktadır. İnsanın bu etmenlerin makul ve meşru olanlarında itidal noktasında tutulması, olmayanlardan ise korunması icap eder. Onu her türlü tehlike ve zarardan koruyup kollayacak en önemli tedbir ise şüphesiz eğitimidir. Zira insan ruhunu cilalamak, onun kirlenmesini önlemek ancak iyi bir eğitim ve öğretimle mümkündür. İnsanı demire benzeten Mevlana, ona şöyle seslenir: *Sen de görünüşte kapkara bir demire benzersin, ama kendini cilala, cilala, cilala! Bu suretle de gönlün, suretlerle dolu bir ayna kesilsin, ona her cihetten gümüş bedenli bir güzel aksetsin!*”⁴⁸

1.1.1.4.3. İnsanın Değeri

O halde insanın dünyaya gelişi, ne zevk ve safa, ne de yiyip içmek içindir. O dünyaya her şeyden önce Allah’a iman etmek, O’nu esma ve sıfatlarıyla tanımak, O’na muhabbet ve kulluk etmek için gönderilmiştir. Kur’an’da insanla ilgili ilk haber şöyledir:

“Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” dediği vakit melekler, “Biz seni överek anarken ve yüceltip dururken, orada fesat çı-

⁴⁸ Yaşar Fersahoğlu, a.g.e., s.100.

karacak, kan dökcek birini mi yaratacaksın?” dediler. Allah, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” diye cevap verdi.”⁴⁹

Görüldüğü gibi insan yeryüzüne önemli bir görevi ifa için gelmektedir. Bu, hilafet yahut halifelik görevidir. “Hilafet, vekalet gibi asaletin mukabili olan bir kelime olup *naiblik*, başkasına vekil olma ve onu temsil etme gibi manalara gelmektedir.”⁵⁰ Ayette geçen halife kelimesi, “Allah’ın (c.c.) ahkamıyla ahkamlanıp, evsafiyla vasıflanarak emirlerini yerine getirip, yaratılanları idare, işlerini tedbir, nizam ve intizamını zabt ve halkı ibadete davet eden kimse olarak açıklanmaktadır.”⁵¹ Bundan anlaşılıyor ki, “Bütün yaratıklar insana emanettir. İnsan, Allah’ın vekili olarak onlardan sorumludur. Onları tanıyacak, kullanacak ve yüceltecektir.”⁵²

Yeryüzünde Yüce Allah’ı temsil eden insanın elbette çok iyi bir donanımına sahip olması gerekir. Bundan dolayıdır ki yüce Yaratan, üstlendiği görevi bihakkın yerine getirmesi için insanda farklı ve üstün özellikler halk etmiş ve ihtiyaç duyabileceği hemen her şeyi emrine amade kılmıştır. Böyle bir yaratılış, görev ve imkan, insana verilen değeri de göstermektedir. Şu ayetler, insanın Allah katındaki müstesna yerine işaret etmektedir:

“Bir vakit Rabbin meleklere, ‘Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin’ demişti. Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler. Fakat İblîs hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.”⁵³ Görüldüğü gibi insan, kendisini halk eden Allah indinde böylesine önemli bir yere sahiptir. Eşsiz bir yaratılışı haiz, yüce bir görevi hamil ve olağanüstü imkanlara sahip insana, meleklerin secde etmesi ona verilen değerini ciddi bir yansımasıdır. Bu değeri şu ayet-i kerime gayet güzel ifade etmektedir:

⁴⁹ Bakara, 2/30.

⁵⁰ Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Edebiyat Yazıları**, Mavi Yayıncılık, İstanbul 1997, s.49.

⁵¹ Selçuk Eraydın, **a.g.e.**, s.50

⁵² Beyza Bilgin, **a.g.e.**, s.7.

⁵³ Hicr, 15/28-31.

“Andolsun, biz insanoğlunu Őereflri kıldık. Onları karada ve denizde taşıdığk. Kendilerini en gőzel ve temiz Şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan ũstőn kıldık.”⁵⁴

Gőrőlen o ki, insanın en bőyők hazzı Allah’a kulluk etmektir. Çünkü yaratılıŐın ana gayesi budur. Aslında bu insana sunulan fevkalade özel bir imtiyazdır. Melekleri bile taaccőpte bırakan bir imtiyaz. Yaratanın emir ve yasaklarını sıkı sıkıya gőzetten insan eninde sonunda vaat edilen ebedi huzur ve refahı yakalar.

Alemi ve içindekileri derin bir tefekkőr ve meraklı bir gözle sőzen insan anlar ki etrafında var olan her Şey ona hizmet etmektedir. Bozulması ve aksaması neredeyse imkansız bu ilahi nizamın perde arkasındaki eşsiz lőtuf ve merhameti temaŐa eder. Canlı cansız her mahlukatın var olan insicamı bozmadan mőthiŐ bir ahenk le yaŐadıđına tanıklık eder. Tőm őlő ve dengenin Şaşmaz bir Şekilde sőregelen seyri karşısında iyice dőŐőnerek *başıboşluk* fikrinin imkansızlığına kanaat getirir.

Böylece gőzlemleyen, sorgulayan ve araŐtıran insan nihayetinde ũstőn ve eşsiz bir yaratıcının varlığına kani olur ve ardından O’nun rahmet ve azametinin iktizasınca bir yaşam sőrmeye karar verir. Bu dőŐőnce hareketliliği onda gayri ihtiyari bir iman, ibadet ve itaat hali hasıl eder. Halife olma bilincine vararak gerçek imanın haz ve lezzetini doyasıya yaşar.

İman sahibi dőŐőnen bir insan, Yőce Yaratıcı’nın varlığına ve birliğine delalet eden Şu alemi inceledikçe Allah bilgisinin kendinde meydana getirdiği inanılmaz deđiŐimi derinden hisseder. Kendinde Yaratanına karşı mutlak bir aŐk ve sevgi oluŐtuđunu fark eder. Netice olarak iman ve sadakati zirveye çıkararak tőm benliğiyle Allah’a teslim olmanın ayrıcalığını yaşar.

⁵⁴ İsra, 17/70.

“Görüldüğü üzere İslam insanı, asil bir yaratık olarak kabul etmiş ve ona saygı göstermiştir.”⁵⁵Böylece insan, Allah’ın mahlukatı arasında farklı ve özel bir konuma ulaşmıştır.

1.2. Özel Kavramlar

Kur’an’da mevcut olan tehdit içerikli kelimelerin tespitine geçmeden önce şu hususu belirtmekte fayda addediyoruz. Anladığımız şekliyle, Kur’an’da olup “*bizi uyaran, korkutan ve tehdit ederek gözdağı veren*” kelime, “*تهديد*” kelimesi değildir. Bu kelime Kur’an’da yer almaz. Onun yerine “*havf, takva ve haşyet*” gibi kelimeler kullanılarak murad-ı ilahi beyan edilir.

Kur’an’da *korku* ifade eden kelimeler arasındaki farklarla ilgili bilgi vermeden önce, önemine binaen şu konunun altını çizmek istiyoruz. Daha önceden, Izutsu’nun da belirttiği gibi, Kur’an’da geçen bir kelimenin anlamının doğru tespit edilebilmesi ve anlamı açıkça anlaşılmayan bir kelimenin manasının açıklığa kavuşturulabilmesi için; bu kelimelerin, eşanlamlı olduğu sanılan diğer kelimelerle bir araya getirilmesi; birbirleriyle kıyaslanması; birbirine benzeyip benzemediklerinin incelenmesi ve şayet var ise zıt anlamlılarının da belirlenmesi ve nihayet bu kelimelere tekabül eden diğer kelimelerin de ortaya konulması suretiyle belli bir düzen içerisinde değerlendirilmeleri ve kelimenin geçtiği bölümün tüm çevresine {siyakına) de bakılması gerekir.⁵⁶

Bir çok filolog tarafından da ifade edildiği gibi, Kur’an’la beraber, Arapça kelimeler, Kur’an’dan önce bilinmeyen yeni anlamlar kazanmıştır ki, bütün bunlara “*İslami / Şer’i*” anlam denir. Kelimelerin esas anlamlarını tespit edebilmek için; Kur’an öncesinde ve Kur’an’ın nüzulü sırasında kullanıl-

⁵⁵ Ali Medar, *İnsan Eğitiminin Kur’ani Metodu*, Çev. Ali Yüksel, Fırat Yayınları, İstanbul 1987, s.97.

⁵⁶ Bkz. Izutsu, Toshihiko, *Kur’an’da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, Pınar Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1991, s.62.

dıkları anlamları bilmek ne kadar önemli ise; Kur'an'daki anlamlarını bilmek de o kadar önemlidir.

1.2.1. Tehdit: Lügat ve İstılah Anlamı

Türkçe karşılığı “gözdağı”⁵⁷ olan tehdit kelimesi, köken olarak Arapça’dan gelmektedir. Arapça hdd kökünden gelen tahdîd تَهْدِيد ” korkutma, tehdit etme ” sözcüğünden alıntıdır. Arapça olan bu sözcük, Arapça hadd veya hudūd هُدُود/هَدَّ “kırma, yıkma, korkutarak ele geçirme” sözcüğünün tef’il vezni masdarıdır.

En basit ve yaygın anlamıyla, “Birinin gözünü korkutma, korku ve gözdağı verme veya tehlikeli bir durum yaratma” olarak bilinir. Bu tanımda geçen “gözdağı” kelimesinin, “Sonradan verilecek bir ceza ile korkutma, yıldırma ve tehdit” manasına geldiğini unutmamak gerekir.

Tehdit, hürriyete karşı işlenen bir suç olup; Türk Ceza Kanunu'nun 106. Maddesinde “Bir başkasına, kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden bahsetmek” olarak tanımlanmaktadır. Bir kişiyi malvarlığı bakımından zarara uğratacağından veya kötülük yapacağından bahsetmek de yine tehdit suçu kapsamındadır. Suçun; silahla, failin kimliğini gizleyerek, birden fazla kişiyle veya suç örgütü desteğiyle gerçekleştirilmesi halinde suç nitelik kazanacağından, verilecek ceza artar. Tehdit amacıyla suç işlenmesi halinde, işlenen suç veya suçlar için ayrıca ceza verilir.

Tarihte, kelimenin kullanıldığı en eski kaynak Sinan Paşa'nın “Tazarrûname” sîdir (1482). Osmanlıca eski sözlüklerde mevcut değildir. Türkçe'de ise en erken, 1918 Kasımı'nda basında sansürün kalkmasıyla birlikte Ermeni sürgününe ilişkin bir basın jargonu olarak dolaşıma girdiği anlaşılmaktadır.

⁵⁷ <http://www.tdk.gov.tr/index.php?>

1.2.2. Havf (خوف)

Bu kelime 'H-V-F' kökünün türevi olup aynı anlamdaki diğer mastarlardan türeyen fül ve isimlerle birlikte Kur'an'da 124 yerde geçmektedir. Sözlüklerde "havf " kelimesi "emn" yani " emniyet ve güven" in zıddı olarak bilinir. Klasik tefsirlerde, " korku, panik ve ürkmeye anlamında olan "feza" ve "zu'r" ile aynı anlamda kullanılan kelimenin karşılığı ise " korkmak, ürkmek, bir şeyden diğer bir sebeple korkmak" demektir.

"Havf" kelimesinin, "Emn" in zıddı anlamına gelişi şu ayetlerde açık bir şekilde görülmektedir:

"Ey Musa! Beri gel, korkma. Çünkü sen güvenlikte olanlardansın"

"O ki, onları yedirip açlıktan kurtardı ve onları korkudan güvene kavuşturdu."

Ragıp İsfahani'ye (ö.502/1108) göre " havf ", gelecekte olması istenmeyen, ancak bir takım emarelerinden dolayı, vuku bulması kuvvetle muhtemel bir olay nedeniyle kaygılanmak anlamına gelir. Gelecekte meydana gelmesi muhtemel olan şey, sevilmeyen ve arzu edilmeyen bir şey ise bunu beklemekten "havf" meydana gelir.⁵⁸

Seyyid Şerif Cürçani (ö.816/1413), " havf " kelimesini: "Sevilmeyen ile karşı karşıya kalınması veya sevilenin elden kaçırılması" şeklinde tarif etmektedir.⁵⁹Bu tanımlarda da açıkça görüldüğü gibi, " havf " kelimesinin korkunç bir varlıktan korkma anlamı yoktur. Burada korkudan daha çok, Allah'ın emirlerini yapmamak ve yasaklarını ihlal etmek suretiyle, O'na karşı saygısızlık etmekten kaynaklanan bir ıstırap, elem ve kalbi rahatsız eden bir halet-i ruhiye vardır.

⁵⁸ Ragıp İsfahani, **Müfredatü Elfazil Kur'an**, Tahk. Safvan Adnan Davudi, Daru'l-Kalem-Daru's-Şamiyye, Dimaşk-Beyrut 1418/ 1997, s.303.

⁵⁹Seyyid Şerif Cürçani, **Kitabu't-Ta'rifat**, Tahk. Abdu'l-Mun'im el-Hufna, Daru'r-Reşad; Kahire 1991 , s.64

Kur'an bütünlüğünde “ havf ” kelimesinin geçtiği ayetleri incelediğimiz zaman, bunları yaklaşık olarak yarısı dünyevi korku ve kaygıları, diğerleri ise Allah'a saygısızlık etme, O'na karşı gelme korkusu, azap korkusu, ahiret kaygısı, günah işleme endişesi gibi dini kaygıları ifade etmektedir. “ Havf ” kelimesinin geçtiği ayetlerde, insanın kendisi için hissettiği korku ile birlikte, başkası adına duyduğu korku ve kaygılar da zikredilmektedir.

Netice itibariyle diyebiliriz ki, “ havf ” kelimesi, Kur'an kontekstinde *ürperme, dehşete kapılma* ve *ürkme* anlamında bir korku türü olarak geçmektedir.

“ Havf ” ile kastedilen korku, kalbin duymuş olduğu yakıcı bir ıstırap şeklinde insanın içinde beliren, ruhu rahatsız eden, kişiyi devamlı teyakkuz halinde tutan, dış belirtilerine nispetle daha çok gönül de tesirini gösteren bir korku türüdür. Dünyevi korku ve kaygıları, azap korkusu, ahiret kaygısı, günah işleme endişesi gibi dini kaygıları ifade etmektedir.

1.2.3. Haşyet (خشية)

Diğer türevleriyle birlikte Kur'an'da 48 yerde geçmektedir. Kelime anlamı; "bir şeyden çekinmek, korkmak"tır. “Ala” harf-i cerri ile kullanıldığı zaman, "kaygılanmak, tedirgin olmak ve kaygı' gibi anlamlara gelmektedir.

Rağıb İsfahani'ye göre "*haşyet*"; ta'zimle ve saygıyla birlikte bulunan bir korku türü olup, korkunun kaynağı ise "*ilim*"dir. Bu nedendir ki Kur'an'da

*“Allah'tan kulları içerisinde ancak alimler haşyet/derin saygı duyar.”*⁶⁰ buyurulmuştur.

Seyyid Şeif Cürcani, "*haşyet*" kelimesi hakkında: "Kalbin gelecekte vuku bulacak bir şeyden dolayı üzülməsi (elem duyması)dir. Bu elem, bazen kulun kendi içindeki gizliliklerden (kendi işlediği günahlardan, Allah'ın yasakları ihlal etmesi sebebiyle) hissedilir. Bazen de, Allah'ın Celal ve Heybet'i-

⁶⁰ Fatır, 35/28.

ni tanımasıyla hissedilir. Nebilerin haşyeti işte bu kabildendir.” şeklinde açıklama yapmaktadır.

Bundan başka; “Uvgun bulmamak, onaylamamak” ve “Gelecekte olması muhtemel, kötülük, musibet, kıtlık, fakirlik, ayıplanmak vb. şeylerden dolayı kaygılanmak, çekinmek” gibi manaları da vardır. Şu ayetler buna örnek teşkil etmektedir:

“Delikanlıya gelince, ebeveyni mü'min idiler. Onun, onları küfür ve isyana sevk etmekte oluşunu uygun bulmadık.”⁶¹

"Biz Musa'ya: 'Kullarımı geceleyin yürüt, onlara düşmanların yetişmesinden korkmayacağın ve kaygı duymayacağın kuru bir yolu denizde aç' diye vahyettik."⁶²

1.2.4. İşfak (اشفاق)

"Şefkat, kalbin rikkati ve yufka yüreklilik hali olup, üzerine titrediğimiz bir şeye gelebilecek tehlike ve zararlara karşı kalpte duyulan histir. Bu nedendir ki, çocuğu üzerine titreyen annenin bu hali 'şefkat' diye isimlendirilir ki bu, 'haşyet' ve 'havf' anlamında değildir. Bunun delili,

“Onlar ki Rablerine saygıdan titrerler.”⁶³ ayetidir.

Ragıb Isfehani'ye göre, “işfak”, "korkuyla kırılmış bir ihtimam gösterme halidir. Çünkü şefkat gösteren, şefkat gösterilene sever ve (ona herhangi bir zararın) ilişmesinden korkar. Sözlüklerde de zikredilen bu anlamlar dahilinde tanımlanan “işfak” kelimesi, Kur'an'da 10 yerde geçmektedir.

Taberi, Kur'an'da geçen “müşfikın” ibaresini “haifin” (korkanlar) ya da “vecilin” (ürperenler, titreyenler) şeklinde tefsir etmekte dolayısıyla “işfak” ın “havf” manasına geldiğini kabul etmektedir.⁶⁴

⁶¹ Kehf, 18/80.

⁶² Ta Ha, 20/77.

⁶³ Mü'minun, 23/57.

Fahrudin Razi , “*Onlar ki Rablerine saygıdan titrerler.*” ayetini yorumlarken, “*işfak*”i şu şekilde tanımlamaktadır: “*İşfak*”; rikkat ve zayıflığı bilme ile birlikte olan korku demektir. İşte bundan dolayı bazıları, “Cenab-ı Hak, *işfak* ile *haşyeti* burada te'kid için birlikte zikretmiştir.” derken, bazıları da *haşyeti* ilahi azaptan korkma anlamına almışlardır.

Kur'an bütünlüğünde bu kelimeye baktığımız zaman genellikle mü'minlerin, Allah'a ve ahiret gününe inanmalarından dolayı, Allah'ın azamet ve celali karşısında “*titremeleri ve ürpermeleri*” anlamında geçmektedir.⁶⁵

1.2.5. Rahbet (رهبة)

Bu kelime, Kur'an'da 8 yerde geçmektedir. Sözlüklerde "havf " ve "feza" anlamına geldiği ifade edilen bu kelime "korkmak, korkup kaçmak, korkulan şeyden uzaklaşmak, çekinmek, ürkek olmak “demektir. Rağib İsfahani'ye göre, "rahbet, tedirginlik ve sakınma ile beraber hissedilen bir korkudur. "Rahbet”, kalbin istenilen/beğenilen bir şeye olan meyli demek olan "rağbet”in zıddıdır. "Rahbet” kelimesinin, "korkunun uzun sürmesi ve devamlı olması” anlamından hareketle; esas vasıfları sürekli olarak Allah'tan korkarak kulluk eden ve ibadette aşın giden Hıristiyan rahiplerine/azizlerine "rahip” denmiştir.

Ebu Hilal Askeri'ye göre, "rahbet'in ayrıca ‘haşyet' kelimesiyle ortak olduğu bir taraf vardır. O da, tıpkı "haşyet' gibi, korkulan şeyin kudretini ve hakimiyetini bilmekten dolayı hissedilen saygı, ta'zim korkusunu ifade etmektedir. Kur'an'da ardarda geçen şu iki ayetten birincisinde Allah, İsrail oğullarına hitaben, onlara verdiği nimetleri hatırlamaları, Ahdi'ne vefa etmelerin ikaz ederek:

*“Ve yalnız Ben'den korkun.”*⁶⁶ buyurmaktadır.

⁶⁴ Ibn-i Cerir et-Taberi (ö.310/923), **Cami'u'l Beyan an Te'vili A'yil Kur'an**, Daru'l F'ikr, Beyrut 1415/1995, c.XV, s.320.

⁶⁵ Kur'an'da “*tehdit ve korku*” ifade eden kelimelerle ilgili olarak daha fazla bilgi için bkz. Ali Galip Gezgin, “Eşanamlılık Bağlamında Kur'an'da Korku İfade Eden Kelimeler Üzerine Analitik Bir Değerlendirme”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, 2003, c.16, S.1, s.38-62.

Akabinde gelen ikinci ayette ise yine İsrail oğullarına hitabına devamla, Tevrat'ı tasdik edici olarak indirilen, Kur'an'a iman etmelerini, O'nu inkar edenlerin ilki olmamalarını, Allah'ın ayetlerini az bir fiyata satmamalarını ikaz ederek,

“... Ancak Ben'den ittika edin ve Bana karşı gelmekten sakının.”⁶⁷ buyurmaktadır.

1.2.6. Feza' (فزع)

Bu kelime, sözlüklerde ve tefsirlerde, "zu'r" yani “korku, ürkme, panik, kaygı” anlamlarına gelmektedir. Ebu Hilal Askeri, “bir düşman baskını, korkunç bir ses ve benzeri ani bir tehlike karşısında, kalbi adeta yerinden oynayacak kadar şiddetli ve birden bire ortaya çıkan, insanı rahatsız eden bir korku türü “olarak tanımlamaktadır. Ragıb İsfahani'ye göre, " korkutan bir şeyden dolayı insanın başına musallat olan rahatsız ve tedirgin edici ya da uzaklaştırıcı bir duygudur.” Bu; “merak, kaygı, endişe, tasa, matem, üzüntü, korku, keder, gam, yeis” anlamlarına gelen *ceza* türünden bir duygudur.

Elmalılı'ya göre “ feza' ”, “korkunç bir şeyden şahsa arız olan tutukluk ve ürkeklik yani şiddetli korku ile sarsılmaktır.” Kur'an'da 6 yerde yukarıda zikrettiğimiz anlamıyla geçmektedir.

Mesela, şu ayetin siyakına bakalım:

“O en büyük korku. onları asla tasalandırmaz ...”⁶⁸

Bu ayetten önceki ayetlerde kıyamet gününün dehşeti ile inkarcıların cehenneme atılma sahneleri anlatılmakta, müminlerin cehennem uğultusunu duymayacakları ve onların cehennem korkusu gibi bir korkularının olmayacağı bildirilmektedir. Dolayısıyla bu ayetlerde “ feza' ” kelimesiyle ifade edilen korku, kişinin cehennemden, ateşten veya yakıcı azaptan korkmasıdır.

⁶⁶ Bakara, 2/40.

⁶⁷ Bakara, 2/41.

⁶⁸ Enbiya, 21/103.

“Sur’a üfleneceği gün, Allah’ın diledikleri dışında göklerde ve yerde bulunan kimselerin hepsi korku içinde kalır...”⁶⁹ buyurulmaktadır.

Bu ayetten de anlaşılacağı gibi, ölümden sonra yaşanacak olan kıyamet sahnesi tasvir edilmekte, o günün dehşetinin verdiği korku dile getirilmektedir.

1.2.7. Takva (تقوي)

Arapça’da ·"Bir şeyi korumak, bir şeyi bir şeye karşı korumak, himaye etmek, bir şeyi diğer bir şeyden iyi bir şekilde korumak, korumada aşırı gitmek, sakınmak: bir şeyi düzeltmek, ıslah etmek." anlamına gelmektedir. Kelimenin kökünde "korkmak" değil, "korumak ve korunmak" anlamı vardır.

Kur'an'da mevcut oldukça önemli olan kelimelerinden biri de takvadır. Yukarıda incelediğimiz diğer kelimelere nispetle Kur'an’da daha sık geçmesine rağmen, ilk başlarda ele almamızın nedeni, daha önce belirttiğimiz gibi kök anlam itibariyle; "korku" veya "korkma" anlamında olmamasıdır.

Kelimenin esas ya da kök anlamı "korku ya da korkma" olmamasına rağmen, her nedense, tetkik edilen bütün Türkçe meallerde, hep "korkma" şeklinde çevrilmiştir. Nitekim "takva" kelimesi hakkında daha önce, bu kelimenin semantik tahlilini yapan, Izutsu da, bu kelimenin "korumak ve korunmak" esas anlamını taşıdığı sonucuna varmıştır.

Vardığı sonucun pek çok dil bilgini tarafından kabul edildiğini hatırlatarak burada özetlemekte fayda görüyoruz. Izutsu'ya göre, "takva", Arapça’da “canlı bir varlığın, dışarıdan gelecek tehlikeli bir güce karşı kendini koruması” anlamına gelmektedir.

Takva kelimesi önceleri Araplar tarafından kullanılmaktayken Kur'an’ın ifade bütünlüğü içerisinde yeni bir anlam boyutu kazanmıştır. Kur'an'a göre *takva* denilince anlaşılması gereken şey başkasından değil sadece Allah’tan ve onun azabını çağrıştıran şeylerden korkmak olmalıdır. Mekki

⁶⁹ Neml, 27/87.

ayetlerde bu vurgu hakimken daha sonra gelen Medeni ayetlerde *saf dindarlık* karşılığı ağırlık kazanmıştır.

O halde “ Takva: Allaha karşı gelmekten korunmak için gerekli önlemleri almak ve daima bu bilinç ile derin saygı şuuru içerisinde bulunmaktır.”

Buna göre *takva*, semantik tanımından da anlaşılacağı üzere, “korku ya da korkmak” temalı bir kelime değildir. Aksine insanı bir takım korkulardan ve ahiretteki azaptan uzak tutup emin kılan bir hareket düsturudur. “Takva”, Kur'an'da dört şekilde geçmektedir:

1. “ Havf ” ve “ Haşyet ” manasında. Şu ayet buna güzel bir örnektir:

*“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...”*⁷⁰

2. “ Tahzir (Sakındırma)” ve “Tahvif (Korkutma)” manasında.

*“Allah, ‘Benden başka ilâh yoktur. Öyle ise bana karşı gelmekten sakını’ diye (insanları) uyarmaları için emrini içeren vahiy ile melekleri kullarından dilediğine indirir.”*⁷¹

*“...Evlere kapılarından girin ve Allah'tan korkun. Umulur ki kurtuluşa erersiniz.”*⁷²

3. “ Tevhid ” ve “Şahadet” manasında.

*“Allah'ı birleyiniz. Allah'ın bir olduğumu söyleyiniz.”*⁷³

4. “ İhlas ” ve “Yakin” anlamında.

⁷⁰ Nisa, 4/1 ve diğerleri.

⁷¹ Nahl, 16/2.

⁷² Bakara, 2/189.

⁷³ Ahzab,33/70.

*“Allah, Peygamber'in yanında seslerini kusanların kalplerini takva ile imtihan etmiştir. Onlar için af ve büyük bir ödül vardır.”*⁷⁴

1.2.8. Ru'b (رعب)

Kur'an'da 5 yerde geçmektedir. Ragıb İsfahani'ye göre *ru'b*; “havf, korku ve endişe duygusuyla dolu olmaktan dolayı bir şeyden ayrılmak veya uzak durmaktır.” Sözlüklerde *ise feza'* ve *havf* anlamında kalbe atılan bir tür korku olarak tanımlanmaktadır.

Taberi'ye göre "ru'b", Allah'ın kafirlerin kalbine koyduğu "el-ceza" ve "el-hel" yani “tedirginlik ve kaygı”dır.

Fahrudin Razi ve Kurtubi'ye göre *ru'b*; “kalpte meydana gelen korku anlamındadır.” Bu kelimenin asıl manası *doldurmaktır*. Sel, vadileri ve nehirleri doldurduğunda bu kelime kullanılır. Korkuya da kalbi korkuyla doldurduğu için "ru'b" denilmiştir.

Bu korku türü, zikredilen anlamıyla şu ibareler halinde Kur'an'da yer almaktadır:

*“... İnkara şartlanmış olanların kalplerine korku salacağız ...”*⁷⁵

Bu ayetlere dikkat edilirse; kalplerine korku salınacak kimseler, Allah'ı inkara şartlanmış kafirlerdir.

*“... Kalplerine korku salmıştı ...”*⁷⁶

Bu-ayette de kafirleri destekleyen Kureyza oğullarının kalplerine atılan korkudan bahsedilmektedir. Diğer bir ayette ise kalplerine korku salınanlar yine Ehl-i Kitap içerisinde (Yahudilerden Beni Nadir Kabilesi) inanmayanlardır.

⁷⁴ Hucurat, 49/3.

⁷⁵ Al-ı Imran, 3/151; Enfal, 8/12.

⁷⁶ Ahzab, 33/26.

Şu halde "ru'b" kelimesi de, Kur'an'da geçen ve bir tür korku duygusunu anlatan kelimelerden birisidir. Bu korku türü; "Allah 'a, ahiret gününe ve yeniden dirilmeye" inanmayan, inkara şartlanmışların iradeleri dışında, onların kalplerine atılan, tanımı zor olan ve ancak bu duyguyu hissedenlerin bilebileceği bir korkudur.

1.2.9. Vecel (وجل)

Sözlüklerde “ havf ” yani “korku ve korkmak, ürpermek” anlamında Kur'an'da 5 yerde geçmektedir. Ebü Hilal Askeri'ye göre *vecel*, “bir kimsenin tedirginlik ve kaygı nedeniyle ürperti hissetmesi halidir.”

Ragıp İsfahani'ye göre bu kelime Kur'an'da “korku duygusu ile dolmak, korkuyu hissetmek, ya da korkudan tüylerin diken diken olması ve ürpermesi” anlamına gelmektedir. İbn Kayyim Cevziyye'ye göre ise “*vecel ve iclal*” kelimesi; “gücünden, cezasından korkulan bir zatın hatırlanması veya görülmesi sebebiyle kalbin şiddetle ürpermesi, sarsılması” demektir .

Bu anlamın en belirgin olarak görüldüğü ayetlerden birisi şudur:

*“İnananlar ancak o kimselerdir ki, her ne zaman Allah'ın adı anılırsa kalpleri ürperir.”*⁷⁷

*“Verdiklerini, Rablerinin huzuruna dönecekleri düşüncesiyle kalpleri korkudan ürpererek verirler.”*⁷⁸ mealindeki ayette geçtiği gibi, Allah'a inananların kalplerinde beliren ve mü'minler tarafından hissedilen; Allah'a karşı sorumluluk şuuru ve bilinci içerisinde, sevgi ve saygıdan kaynaklanan bir ürperti anlamında geçmektedir.

1.2.10. Vecs (وجس)

Kur'an'da 3 yerde “*hıfeten*” kelimesiyle birlikte geçer. “*Feza*” kelimesinin anlamına yakındır. “Bir kimsenin aklına, kalbine; gelecekte olması vaat

⁷⁷ Enfal, 8/2.

⁷⁸ Müminun, 23/60.

edilen bir şeyin işitilmesinden veya o şeyin sesinden, gizli bir sestən ya da bir başka sebepten dolayı korku, kaygı, endişe gibi bir şey doğmak, o şeyden ürkmek, önceden sezmek, bu ön sezi nedeniyle tedirgin olmak, yadırgamak” gibi anlamlara gelir.

Kur'an'da, Hz. İbrahim'in yanına gelen şerefli misafirler (melekler)in, onun sunduğu semiz dana eti yememelerinden dolayı Hz. İbrahim'in içine bir korku düşmesi anlamında şu ayette geçmektedir:

“(O vakit) onlardan içine bir korku düştü. ‘Korkma!’ dediler.”⁷⁹

Yine benzer şekilde, Hz. Musa'nın, büyücülerin yaptıkları büyü nedeniyle attıkları iplerin ve sopaların gerçekten koşuyormuş gibi görünmesi üzerine içinde bir korku duyduğunu beyan eden

“Musa, içinde bir korku hissetti.”⁸⁰

Mealindeki ayeti yorumlayan Taberi, “evcese” filinin, Hz. Musa'nın korkuyu, nefsinde hissetmesi ve onu gizlemesi anlamında olduğunu belirtmektedir.

Şu halde Kur'an'da geçen “evcese” kelimesi, dışarıda görülen ve insanın bir anda irkilmesi sonucunda ortaya çıkan, vehim veya vesvese benzeri bir korku türüdür.

1.2.11. Rav' (روع)

Sözlüklerde hem "havf" ve "feza" anlamlarında hem de “saygı ve azametten dolayı hissedilen bir korku” türü olarak tanımlanmaktadır.

Ragıp İsfahani'ye göre, “ feza ”dan bir cüz olarak (kalbe) atılan bir korku türü anlamında “korkunun isabet etmesi” şeklinde kullanılır. Bu kelime, Kur'an'da sadece bir yerde geçmekte olup, Lut kavmine gönderilen meleklerin,

⁷⁹ Zariyat, 51/28.

⁸⁰ Ta Ha, 20/67.

Hız. İbrahim'in onlara ikram ettiği kızarmış buzağıyı yememelerinden dolayı içine dışen bir korku ve kaygı üzerine, meleklerin, Hız. İbrahim'e korkmamasını nk kendilerinin Lut kavmine gönderildiklerini, kendisi ve ayakta bekleyen hanımına Hız. İşhak ve Hız. Yakup'un doğacağını mjdelemeleri zerine Hız. İbrahim'in kalbinden korkunun gitmesiyle ilgilidir.

“İbrahim'den korku gidip kendisine müjde gelince, Lut kavmi hakkında bizimle mücadeleye başladı.”⁸¹

Buradan anlıyoruz ki, "rav' " kelimesi uzun süreli olmayan, gelip geçici ve aniden ortaya çıkan korkulan ifade etmekte kullanılan bir kelime olup “havf” anlamında bir korku değildir.

1.2.12. Va'd (وعد)

“Sözlükte ‘ileride gerçekleştirilecek bir Şeye dair söz vermek’ anlamındaki va'd ve va'id masdar olarak, ayrıca isim Şeklinde kullanılır. Gerçekleştirilecek Şeyin niteliği belirtilmeden kullanıldığında va'd *iyilik*, va'id ise *kötülük ve ceza* manasına gelir.”⁸² Türkçe meallerinin bir çoğunda “va'd” kelimesi tehdit olarak çevrilmiştir. Nitekim Şu ayetler bunu doğrulamaktadır:

*“Şöyle cevap verdiler: “Bir tek Allah'a kulluk edelim de atalarımızın kulluk edeğildiği btin öteki tanrıları bırakalım diye mi geldin bize? Eğer doğru sözlü biriysen, haydi getir (de görelim) bizi **tehdit** edip durduğun azabı!”⁸³*

“Bir de, inanan herkesi tehditle Allah'ın yolundan dönmeye zorlayarak ve onu eğri göstermeye çalışarak (doğruya götüren) her yolun kıyısında pusuya yatmayın. Ve O'nun sizi azlıkken (nasıl) oğalttığını hatırlayın: Ve bakın, sonu ne oldu fesat saanların!”⁸⁴

⁸¹ Hud, 11/74.

⁸² Bkz. Va'd ve Vaid , Türkiye Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi

⁸³ Araf, 7/70.

⁸⁴ Araf, 7/86.

“Kafirlerin önde gelenleri: “Ey Nuh, bizimle çok tartıştın, tartışmayı (gereksiz yere) fazla uzattın” dediler, “eğer doğru sözlü kimselerdensen artık getir şu bizi tehdit edip durduğun şeyi!”⁸⁵

Va'd, kişinin iyiliğine raciye, va'd ise kızgınlığını gösterir. Bu nedenle va'di yerine getirmemek yalancılık addedilmiş, vadi ertelemek ve yapmamak ise iyilik kabul edilmiştir..

“Kadı Abdülcebbar'a (ö.415/1025) göre va'd; Gelecekte birinden zararın uzaklaştırılması, ya da ona menfaat sağlanması ile ilgili her haberdur. İster bu kişi bunu hak etmiş olsun, ister olmasın, va'd edilen şey iyi olduğu gibi, kötü de olabilir. Meselâ birinin tam namaz vaktinin geçtiği bir sırada bir ziyafet va'detmesi, ya da kötü bir iş yapacağını va'd etmiş gib.”⁸⁶

Kur'an ayetlerinin bir çoğunda bu anlamıyla va'd kelimesinin geçtiğini görüyoruz. Yüce Allah(c.c.) şöyle buyurmaktadır:

“İman eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah o söylenenleri hak bir söz olarak va'detti. Söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'tan daha doğru sözlü olabilir?”⁸⁷

Şu ayetler dikkat çekicidir:

“Hepinizin dönüş ancak O'nadır. Allah'ın va'di haktır (verdiği söz gerçektir)”⁸⁸

“(Hesapları görülüp) iş bitirilince, şeytan diyecek ki; ‘Şüphesiz Allah size gerçek olanı va'detti, ben de size va'dettim, ama yalancı çıktım’.”⁸⁹

Diğer bir ayette de şöyle buyuruluyor:

⁸⁵ Hud, 11/32.

⁸⁶ Kadı Abdülcebbar, **Şerhu'l-Usuli'l Hamse**, Çev. İlyas Çelebi, T.Y.E.K. Yayınevi 2013, s. 609-689.

⁸⁷ Nisâ, 4/122.

⁸⁸ Yunus,10/4.

⁸⁹ İbrahim, 14/22.

“Allah'ın va'di haktır fakat bir çokları bunu bilmezler...”⁹⁰

Görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerîm'de va'd, söz verme, geleceğe ait söz anlamında kullanılmıştır.

Peygamberimizin hadislerinde de bu kelime, aynı mana için kullanılmıştır. Hz. Aişe'den (r.anha) gelen bir rivayet şöyledir:

“Allah, Resulüne ne va'd etmişse, O ölmeden öce o sözün yerine getirileceğini kesinlikle biliyordu...”⁹¹

Bu kelimeye ait benzer bir kullanımı gösteren başka bir hadis de aşağıda verilmiştir:

“...Kevser, Cennette Allah'ın bana va'dettiği bir nehirdir.”⁹²

⁹⁰ Yunus, 10/55.

⁹¹ Buhârî, **Tefsir 2**, 28.

⁹² Müslim, **Salat**,53.

İKİNCİ BÖLÜM

TEHDİT AYETLERİ

2.1. Kur'an'da Tehdit Ayetleri

“*Tehdit*” kelimesinin varlığı ve kaynağı adeta insanoğlununkiyle özdeş-tir. Daha ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Adem'in oğulları, Kabil ve Habil arasında cereyan eden sözlü ve fiili münakaşada Kabil'in tehditkar bir üslup ve tavırla Habil'e saldırdığı bilinen bir gerçektir. Kur'an-ı Kerim'de oldukça sarih ve detaylı bir şekilde anlatılan bu olayda Kabil'i, kardeşi Habil'i öldürmeye kadar götüren ve öncesinde ciddi tehditler savurmasına neden olan duygu, düşünce, bilgi, anlayış, olay ve karakter analizinin tam bir tahlilinin yapılması elzemdir.

Kabil'i “*tehditkar*” bir insan haline getiren şey ondaki fitri bir haslet ve melekemi dir? Yoksa sonradan zamanla kazanılan ve alışkanlık haline gelen hatta dış etkenlerle de değişime uğrayan davranış biçimi midir? Bu sorgulama bizi, özeldde Kabil genelde ise tüm insanlığa ait temel vurgulamaların yapılabilceği genel geçer sonuçlara ulaştıracak ve böylece din eğitiminde bir realite olarak “*tehdit*” in varlığı, amaç ve kapsamı ilahi beyan ve hikmet çerçevesinde daha da anlaşılır bir hale gelecektir.

Kur'an-ı Kerim' e göre kıssanın esası şöyledir:

"Onlara Âdem'in iki oğlunun kıssasını hakkıyla oku (çünkü onlar bu kıssanın tıpatıp uyduğu kimselerdir). Hani Âdem'in iki oğlu birer kurban takdim etmişlerdi de (her nedense) birinden kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine; Ahdim olsun) seni katledeceğim' dedi. Diğerisi ise, Allah ancak muttakilerden (kurban) kabul eder. Öyleyse Allah'tan kork, niyetini düzelt. Eğer sen, beni öldürmek için elini kaldırsan bile, ben seni öldürmek için elimi kaldıracak değilim. Çünkü ben Rabbü'l-alemin olan Allah'tan korkarım. Dilerim ki sen, kendi günahınla birlikte benim günah-

hımı da yüklenesin ve de cehennemliklerden olasin. İşte zalimlerin cezası budur' dedi.

Nihayet (Kâbil Hâbil'i) öldürmekte nefesine uydu ve onu öldürerek zarara uğrayanlardan oldu. Sonra Allah kardeşinin ölüsünü nasıl gömeceğini ona göstermek üzere, yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Çünkü ilk defa bir ölüm oluyor ve Kabil gömmeyi düşünemiyordu. Yapacağı işi bir kargadan öğrenince) 'Bana yazıklar olsun! Kardeşimin ölüsünü örtmek konusunda, bu karga kadar (bile) olamadım' dedi de ettiğine yananlardan oldu".⁹³

Kur'an-ı Kerim meallerinin birçoğunda Kabilin ardı arkası kesilmeyen tehditlerinin ve nihayetinde kardeşi Habil'i katletmesinin nedeni olarak “nefret” ve “kıskançlık” gösterilir. İstedığı bir şeyi elde etme uğruna “korkutma, gözdağı verme ve korkutarak ele geçirme” türünden argümanlara başvuran Kabil esasında Kur'ani bir ifadeyle nefesine uymuş ve bir cinayet işlemiştir.

Sonuç itibariyle “tehdit” gibi ağır ve net manalar taşıyan bir üslubu kullanması ona pahalıya mal olmuştur. Hem kardeşinin bedduasını almış hem de bir zalim olarak hüsrana uğrayanlardan olmuştur. Kısacası Kabil, haksızlığını telafi etmek yerine onu daha da azgınlaştıran “tehdit” yöntemine başvurmuş ve nefsinin tahrikleri neticesinde de ademoğullarına ait ilk öldürme eylemini gerçekleştirmiştir.

2.1.1. Tehdidin Nedeni

Kur'an'daki tehdit, inzar ve korkutma ayetlerinin nedeni üzerinde yapılan bazı çalışmalarda gördüğümüz bir eksikliği burada zikretmekte yarar görüyoruz. Konuya girişlerde, Kur'an'ın nüzülü öncesi döneme ait toplumlarda görülen yaşam biçimi üzerinde etkin olan faktörlerin tespiti ve analizinde, “korku olgusu”nun varlığı ve tesirine ait bazı açıklamalar yapılmaktadır. Cahiliye döneminde yaşayanların şiirlerinde⁹⁴ ve eserlerinde sıkça görülen korku

⁹³ Maide, 5/27-31.

⁹⁴ Bkz. Şerafettin Yalçın, **Yedi Askı**, Maarif Vekaleti Yay., İstanbul 1943, s.1.

teması, onların gündelik hayatlarında vazgeçemedikleri bir gerçek olarak önümüze çıkmaktadır.

Dönemin sosyal yaşantısını belgelemesi ve öğretmesi açısından bu bilgileri faydalı bulduğumuzu belirtmek isteriz. Ancak o dönemdeki “korku olgusunun” bu denli geniş ele alınması; “ Kur’an, korkuya meyyal ve yatkın olan bir toplumu ihya ve irşad için ‘tehdit ve korku’ argümanlarına başvurmuş ve bunu ana yöntem olarak benimsemiştir.” şeklindeki bazı yanlış anlamaların önünü açmıştır. Bu yaklaşım Kur’an’da var olan evrensellik ilkesine aykırıdır. Kur’an ayetlerinde görülen ilahi mesajların etkisi ve şümulü evrensel bir nitelik arz etmektedir. Söz konusu bu etki ve vurguyu, bir şahsa, döneme ve olaya hasretmek ve böylece manasını daraltmak Kur’an’ın kabul etmediği ve edemeyeceği bir gerçektir. Söz ve yazınlarımızda bunu çağrıştıran ifade ve işaretlerden uzak durmamız gerekmektedir.

Demek ki Kur’an ayetlerinde var olan “tehdit ve korkutma”, cahiliye dönemi insanların korkuya eğilimli olmaları ve böylece hayra yönlendirilmelerinin mümkün olacağı teziyle açıklanamaz. Çünkü korku insanın yaratılışından itibaren onda var olan fitri bir haslettir. İşte tehdit de, Rabbimizin, kullarının hidayeti, terbiyesi ve irşadı için kullandığı ilahi bir üsluptur.

Yasak ağacın meyvesinden yer yemez çıplak kalan ve cennetten dünyaya adeta sürgün edilen Adem (as.), hem pişmanlığı hem de korkuyu yaşamıştır. Kardeşini öldüren Kabil de benzer bir korkuyu, şaşkınlıkla beraber tatmıştır. Vahyin ilk tevdi edildiği andaki Cebrail ile olan temasında, Hz. Muhammed de (s.a.v.) bir hayli korkmuştur.

Kur’an, kıyamet gününde, ahirette ve cehennemde neler olacağını bize önceden bildirir. Fakat buradaki hitap şekli insanı ürkütmekte, sarsmakta ve hatta korkutmaktadır. Aslında bu ifadeler tehdit olarak algılanmamalıdır. Sadece insanın kesin olarak başına gelecek olanlar bildirildiği için büyük bir şefkat ve rahmetin tecellisine dair ipuçları olarak algılanmalıdır. Geleceğe ait ve insa-

nın kendisiyle alakalı en gerçekçi ve tartışmasız bilgiler ve sonuçların bildiriliyor olması ne büyük ayrıcalıktır! Kaldı ki bu sonun önünde insan, kendi seçimini yani iradesini konuşturabilmektedir.

İnsanın rağbet ve kabul ettiği bazı saikler yani motivatörler vardır. Mükafat, teşvik, ödül ve ceza gibi. Bunlardan biri de korkudur. En yaygın bilinen yönüyle, insanları bir eylemden alıkoymak veya aksine o eylemi yaptırmak için onlara karşı tehdit etme, gözdağı verme veya korkutma yöntemi kullanılır. Buradaki en etkin faktör ise, “ sonuçların gösterilmesidir.”

Modern Hukuk'ta var olan ceza sisteminin en önemli amacı, insanın suç işleminin önüne geçmektir. Bunun için ilgili suçun cezası gösterilir, birey ve toplum tehditle korkutulur ve suçun cezbediciliği yok edilerek suç işlemek adeta imkansız halle gelir. Bir beşer ürünü olan ceza sistemlerinde bile bu yöntem izleniyor ve de kabul görüyorsa Kur'an'da da beşer idrakini zorlamayan ve yüzde yüz onun lehine olan bu tür bir yaklaşımın olmasından daha doğru ve doğal ne olabilir ki?

Bu meyanda başkaca örnekler verilebilir: Spor yapan aşırı kilolu birisi, zayıf halini düşünerek azmini arttırabileceği gibi sınıfının geçmek isteyen veya sınıfta kalmak istemeyen bir öğrenci de zayıf not almamak için pekala sıkı bir ders çalışma moduna girebilir. Kısacası “sonuç”; bariz, net ve yüksek tonlu bir vurguyla ifade edilir ve ortaya konulursa maksat hasıl olur. Böylelikle insan, kendine zarar verecek tutum ve davranış sergilemekten vazgeçer.

Aslında Kur'an başından beri söylediğimiz gibi kendisine inananlara yardım etmektedir.

2.1.2. Tehdidin Amacı

Genel anlamda eğitimin de din eğitimini de amacı aynıdır. Bireyin içinde yaşadığı topluma olumlu kazanımlar sunmasını mümkün kılacak davranış kurallarını içselleştirmesi ve sosyal adaptasyon değerlemesinde optimal seviyelere erişmesidir. Bu amacı daha ileri bir boyuta taşıyarak, müspet katkısını sa-

dece içinde yaşadığı topluma intibakta değil varlığı tartışılmaz olan ufuktaki ideal topluma da yansıtacak olan fertlerin yetişmesi olarak ifade eden araştırmacılar da mevcuttur.⁹⁵

“ Bir eğitim kavramı olarak amaç, eğitim alanında bir etkinliğe, bir eyleme ya da bir işe başlarken erişilmek istenilen ve öğretim sürecine bütünlük ve anlam kazandıran sonuç şeklinde tanımlanmıştır.”⁹⁶ “Amaçların belirlenmesinde toplumun ve bireylerin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalı, amaçlar bireysel ve toplumsal beklentileri karşılayacak şekilde ortaya konulmalıdır.”⁹⁷

“Eğitim birden fazla amaca ulaşmak ve bireye belirlenen davranışları kazandırmak için yapılır. Amaçlar eğitim sürecine giren bireylerin davranışlarında ve kişiliğinde meydana gelmesi istenilen olumlu değişiklikler ve gelişmelerdir. Amaçlar, eğitim sisteminin temel taşlarını oluşturur. Eğitimde amaçların tespiti eğitim sürecinde bireye kazandırılacak davranışların belirlenmesini içerir ve belirlenen amaçlar, eğiticilere, eğitim sürecinde ne öğretileceğini ve nasıl öğretileceğini bildirir. Eğitimin verimliliği de, önceden belirlenen amaçların eğitim sürecinin sonunda gerçekleşmesi ile ölçülür.”⁹⁸

Daha spesifik bağlamda konuyu din eğitiminin amacına indirgediğimizde, burada da uzak, genel ve yakın amaçlardan bahsedilebilir. “Din eğitiminin gerçekleştirmek istediği uzak amaç iyi insandır. Bu iyi insan, İslam inancının teorik temeli içinde ifadesini bulan Kur’an Ahlakı ile ahlaklanmış insan ya da İnsan-ı Kamil’dir. Din eğitiminin genel amacı, bireyin dinî eğitimmişlik düzeyini, yani dinin sosyal yönü içinde gerekli davranışları kazanmayı ve bunları davranışa dönüştürmeyi ifade eder.

Başka bir deyişle, bireyin aldığı din eğitimiyle içinde yaşadığı toplumun daha yaşanılır hale gelmesine olumlu katkı yapabilecek duyarlılık ve anlayışa sahip olmasıdır. Yakın amaç ise, bilgi, duygu ve davranış bakımından

⁹⁵ Hilmi Ziya Ülken, **Eğitim Felsefesi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul 1967, s. 37.

⁹⁶ A. Ferhan Oğuzkan, **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1981, s. 19

⁹⁷ N. Fidan - M. Erden, **Eğitime Giriş**, Meteksan A.Ş., Ank. 1994, s.19.

⁹⁸ Şükrü Keyifli, **a.g.e.**, s.110.

yeterlilik kazanan bireyin dinden gelen mesajları içselleştirmesini, duygularını, eğilimlerini yönetebilir hale gelmesini sağlamaktır.”⁹⁹

İyi insan yaptığı iyilikler karşısında, “ebedi olarak yaşamak isteyen bir varlık”¹⁰⁰ olduğu için ölümün olmadığı ve sadece mutluluğun egemen olduğu bir ortamda yaşamına devam etmek ister. Bu onun vazgeçilmez bir amacıdır. Din duygusu, fitri bir duygudur. Yüce bir güce bağlanma ile insan, kainatın yaratıcısının gücünü arkasında hisseder ve bu yolla yücelmenin kapısını aralamış olur. Allah’ın (c.c.) dini, insanları hep hayra, yani iyi şeyler yapmaya sevk etmiştir. Hatta bundan dolayı da, ahlakın kaynağını oluşturmuştur.

Bu yüzden rahatlıkla şu tespiti yapabiliriz: “Tehdit”, içerdiği ihtar, uyarma, sakındırma ve korkutma çağrışımları sayesinde, İlahi ve sonsuz bir rahmetin tecellisi olarak insanı, ebedi saadetine mal olacak ciddi hata ve yanlışlara düşme tehlikesinden korumaktadır. “Şeytan ve nefis” ikilisinin karşılıklı tahrik ve tazyikleriyle bunalan ve zayıflayan insanın daima zinde kalmasını sağlayan ilahi bir dürtü veya motiv olarak da algılanabilir.

Anlaşılabacağı üzere muhlis kul demek, Allah’a tam bir tevekkül ile iman eden ve O’na dayanan insan demektir. İblis ve avanelerinin kandırdıkları ise müşriklerdir. Gerçekten de hem sadakat hem de ve ihlas sahibi olmak fevkalade güzel bir ayrıcalıktır. Böyle insanların olumsuz durumlara düşmesi pek kolay olmamaktadır.

Kur’an ayetlerinde geçen *ihlas* kelimesinin sayısı 11’dir. O halde ihlas demek, her türlü şirkten benliğini uzak tutmak demektir.

“(Resulüm!) Şüphesiz ki Kitap’ı sana hak olarak indirdik. O halde sen de dini Allah’a has kılarak kulluk et. Dikkat et, halis din yalnız Allah’ındır. O’nu bırakıp kendilerine bir takım dostlar edinenler: ‘Onlara, bizi sadece Allah’a yaklaştırsınlar diye kulluk ediyoruz.’ derler. Doğrusu Allah, ayrılığa düş-

⁹⁹ Şükrü Keyifli, a.g.e., s.122

¹⁰⁰ Taha, 20 / 20.

tükleri şeylerde aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah, yalancı ve inkarcı kimseyi doğru yola iletmez.”¹⁰¹

İhlas kavramı üzerinde bu kadar çok durmamızın nedeni, din eğitiminin nihai ve asıl hedefi olan dünyası da ahireti de mamur ihlaslı kulların egemen olduğu bir toplumun “*yapı taşı veya harcı*” özelliğini barındırıyor olmasındandır. Şirkten uzak, Allah’a (c.c.) yakın olan insanlardan kurulu egemen bir düzende fenalık ve azgınlık dizginlenmiş, haksızlık ve adaletsizlik son bulmuş ve böylece karşılıklı etkileşim ve işbirliğine dayalı ortak yaşam sürecinde saygı, sevgi ve hoşgörü en vazgeçilmez değer kabul edilmiş olur.

İnsanın yapısına ve fitratına bakıldığında, sahip olduğu duygu ve özelliklerin çift yönlü olduğunu ve her birinin karşıtının bulunduğunu görürüz. Bu aslında evrene konulmuş ilahi bir yasadır.

“Düşünüp öğüt alasınız diye, her şeyi çift yarattık.”¹⁰²

“İnsan meleklerden farklı yaratılmıştır. Onlar gibi kötülüğe kapalı bir varlık değildir. İnsan eksi (esfel-i safilin) ve artı (ahsen-i takvim) kutuplara açıktır. Onun yetenekleri her iki alanda da (negatif ve pozitif) gelişmeye müsaittir. Bu itibarla insanı negatif yöne götüren fiillerden ve duygulardan korumak, pozitif alanda ise onu sürekli teşvik etmek zorunludur.

Kur’an’a baktığımızda insanın pozitif alanda gelişmesi ve ilerlemesi için eğitimde kullanılabilecek değişik metotları kullandığını görürüz. Onun anlatım şekli tek tip bir anlatım biçimi olmadığı gibi insanı eğitmede kullandığı metot da tek tip değildir. O yerine göre ümidi, yerine göre de korkuyu kullanır. Onun tek amacı peygamberlerle örneğini sunduğu ideal insanı yetiştirmek ve bunun zeminini hazırlamaktır. Çünkü bütün insanlar, kabiliyet ve donanım olarak buna uygun yaratılmıştır.

¹⁰¹ Zümer, 39 / 2-3.

¹⁰² Zariyat, 51/49.

Bir diğ er ifade ile insanın, Rabbinin huzuruna kendinden bekleneni yerine getirerek çıkması ve cennet standartlarına uygun ahlaki donanıma sahip olması, Kur'an'ın temel hedefidir. İşte insan için bu hedefi gerçekleştirmesinde korkunun da önemli bir fonksiyonu ve yeri vardır. Kur'an korkuyu bu bağlamda kullanır.

Kur'an her konuda olduğu gibi insanların cezalandırılmaları ve korkutulmaları konusunda da insanı düşünmeye ve ibret almaya çağırır:

*'Andolsun, biz sizin gibileri hep helâk ettik. Fakat var mı düşünüp öğüt alan?'*¹⁰³

İnsanın yeryüzünde gezip dolaşarak önceki milletlerin durumlarından ders almasını ister:

*'Yeryüzünde dolaşıp, kendilerinden öncekilerin sonlarının nasıl olduğuna bakmazlar mı? Allah onları yerle bir etmiştir. Kâfirlere de onların benzerlerini yapacaktır.'*¹⁰⁴

Görüldüğü gibi Kur'an, uyarak, tehdit ederek ve korkutarak insanların aynı hataları yapıp aynı cezalara çarptırılmasını önlemek istemektedir. Kendi dönemlerinde zorba ve ceberrut olan ve korkuyu negatif anlamda kullanan insanların sonunu da Kur'an bize şöyle anlatır:

*'Onlar (Firavun ve kavmi) bizi bu şekilde öfkelerince biz de onlardan öğ aldık, hepsini suda boğduk. Onları, sonradan gelecek inkârcılara, geçmiş bir ibret ve bir örnek kıldık.'*¹⁰⁵

Kur'an, yapılan tehdit ve korkutmaların uyarı için olduğunu ısrarla vurgulamıştır:

¹⁰³ Kamer, 54/51.

¹⁰⁴ Muhammed, 47/10.

¹⁰⁵ Zuhuf, 43/55-56; Bkz. Araf, 7/130.

‘İşte böylece biz onu Arapça bir Kur’an olarak indirdik ve Allah’a karşı gelmekten sakınsınlar, yahut onlara bir uyarı versin diye onda tehditleri teker teker sıraladık.’¹⁰⁶

İşte Kur’an, insanı eğitmede, ona sorumluluklarını hatırlatmada korkuyu, bir vasıta olarak kullanmıştır.¹⁰⁷

2.1.3. Tehdidin Konuları

İlk bakışta görülen “ cehennem, elim ve yakıcı bir azap, kıyamet ve acıklı bir son” gibi hem gayb (gelecek) hem de mücerret (soyut) hususiyetler içeren ifade ve vurguların kullanıldığıdır. Ancak Kur’an ayetleri, kendi içindeki semantik yani kavramsal alan ve siyak yani konu bütünlüğü çerçevesi ele alınarak incelendiğinde tehdit konularının bunlarla sınırlı olmadığı ve daha bir çok alanda amacına dönük olarak kullanıldığı görülecektir.

Aslında burada yapılması gereken Kur’an’daki tehdit ayetlerinin özellikle işlendiği ana temaları ve konuları detaylandırarak kategorize etmektir.

Bu bağlamda Kur’an’da var olan tehdit içerikli ayetleri 3(üç) başlık altında ele alacağız. Bunlar sırasıyla şöyledir:

- 1. Görünmeyen ve görünen (gaybi ve zahiri) tehdit**
- 2. Genel ve özel (umumi ve hususi) tehdit**
- 3. Açık ve gizli (cehri ve hafi) tehdit**

Dikkat edilirse bu sınıflandırmada tehdide dair “nitelik – nicelik; kapsam, alan ve sınır; ve de yöntem ve biçim özellikleri baz alınmıştır.

¹⁰⁶ Taha, 20/113

¹⁰⁷ İsmail Hilmi Bilgi, a.g.e., s. 246-248.

2.1.3.1. Görünmeyen ve Görünen (Gaybi ve Zahiri) Tehdit

2.1.3.1.1. Görünmeyen(le) (Gaybi) Tehdit

Tehdit ayetlerinin büyük çoğunluğu gayba dair olup burada en sık rastlanılan konular, “cehennem, ahiret halleri ve kıyamet günü” ile ilgili olanlardır. Halihazırda olmayan, görülmeyen ama varlığı da şüphe götürmeyen ve gelecekte olacağı bildirilen hal ve olaylardır.

2.1.3.1.1.1. Cehennem ve Cehennem Azabı

Konuyla ilgili bazı ayetler şu şekildedir:

“Kendisine ne zaman “Allah’a karşı sorumluluğunun bilincinde ol!” dense, yersiz gururu onu günaha sevk eder: böylelerinin payına cehennem düşecektir; ne kötü bir konaklama yeridir orası!”¹⁰⁸

“Hakikati inkara şartlanmış olanlara de ki: “Siz (teslim olup) boyun eğecek ve cehenneme toplanacaksınız, ne kötü bir mesken(dir o)!”¹⁰⁹

“Öyleyse, Allah’ın rızasını kazanmak isteyen kişi, Allah’ın lânetine uğramış ve varış yeri cehennem olan kişi ile bir midir? Ne kötü bir duraktır o!”¹¹⁰

“O, gelip geçici bir tatmin (den ibaret)tir, ama sonunda varacakları yer cehennemdir - o, ne kötü bir meskendir!”¹¹¹

“Aralarında O’na (gerçekten) inananlar da vardı, O’ndan yüz çevirenler de...Ve hiçbir şey cehennem (ateşi) kadar yakıcı olamaz!”¹¹²

¹⁰⁸ Bakara, 2/ 206.

¹⁰⁹ Ali İmran, 3/12.

¹¹⁰ Ali İmran , 3/ 162.

¹¹¹ Ali İmran , 3/ 197.

¹¹² Nisâ, 4/55.

*“Fakat her kim bir mümini kasten öldürürse, onun cezası, cehennemde kalmak olacaktır. Allah onu mahkum edecek, lânetleyecek ve onun için korkunç bir azap hazırlayacaktır.”*¹¹³

Bu ayetlerden anlaşılan şudur: Cehenneme ait özel nitelemelerden olan “mesken ve durak olması, azap ihtiva etmesi ve yakıcı ateşe sahip olması” gibi hususlar, onun en belirgin yönü olan “tehdit vurgusu” nun şiddet ve boyutunu göstermektedir.

2.1.3.1.1.2. Kıyamet Günü

İnsanın, kendisiyle birlikte dünya ve içindeki her şeyin yok olacağını bilmesi ve anlaması son derece ürkütücü ve korkutucudur. Etrafını çevreleyen her şeyde var olan kusursuz düzenin bir gün yerle bir olacağı duygu ve düşüncesi onu gerçekten sarsmakta ve sürekli kaygı ve endişeye sevk etmektedir. Hayat enerjisiyle sarf ettiği her türlü söz, davranış ve uygulamanın son bulacağı o anın nasıllığına dair kendisine ulaşan ilahi bilgide sıralanan olaylar manzumesi onu iliklerine kadar işleyen bir korku ve dehşete sürüklemektedir.

*“Bunun içindir ki, insanları, azabın başlarına geleceği Gün için uyar; o gün ki, zulmedenler: ‘Ey Rabbimiz! derler, bize kısa bir süre daha ver ki Senin çağrına icabet edelim; Senin elçilerine uyup peşlerinden gidelim! (Fakat Allah da onlara:) ‘Siz bir vakitler kıyamet gibi, ceza gibi bir şeyin sizin için söz konusu olmadığına yemin edip durmuyor muydunuz?’ (diye karşılık verecektir).”*¹¹⁴

*“Güneş bürülüp dürüldüğü zaman. Ve yıldızlar solduğu (enerjilerini tükettiği) zaman. Ve dağlar yürütüldüğü zaman. Ve yüklü develer salındığı (başıboş bırakıldığı), kıymetli dünya malları terkedildiği zaman. Ve vahşi hayvanlar toplandığı zaman. Ve denizler ateşlendiği zaman.”*¹¹⁵

¹¹³ Nisâ, 4/93.

¹¹⁴ İbrahim, 14/44.

¹¹⁵ Tekvir, 81/1-6.

*“Ey insanlar! Rabbinize saygı gösterin! Çünkü son (kıyamet) saati(ni)n sarsıntısı gerçekten büyük olacaktır. O sarsıntıyı gördüğünüzde, her emzikli emzirdiğini unuttur; her hamile, çocuğunu düşürür; insanları da sarhoş olma-
dıkları halde sarhoş bir halde görürsün; Fakat Allah'ın azabı çok şiddetli-
dir.”¹¹⁶*

*“Şüphe yok ki Allah, ihtilaf ettikleri bütün konularda Kıyamet Günü
insanlar arasında bir hüküm verecektir.”¹¹⁷*

İşte Allah (c.c.), kıyamet gününü hafife alan, yalanlayan ve onunla alay eden inkarcı ve zalimleri; bugünün kesin olarak geleceği, bugünde haklı ile haksızın nihai hükmünün verileceği ve yakıcı bir azabın da bugünde şekilleneceği konusunda hem uyarmakta hem de tehdit etmektedir.

2.1.3.1.1.3. Ahiret ve Hesap Günü

İlk yaratılışına ve doğumuna müdahil olamayan insan, çok arzu etmediği halde hayatının sonlanacağını bilir ve yaptığı her şeyden sorguya çekileceğini de kavrar. İstese de istemese de bu durum değişmez bir hakikattir. İnsanı iyi işler yapan erdemliler güruhuna sokacak olan önemli bir motivatör de işte bu hesap verme gerçeği ve hesaba çekilme duygu ve düşüncesidir. Bu yönde yapılan hatırlatma, uyarma ve tehditlerle ilahi irade insanın uyanık kalmasını ve başı boşluk anaforlarında ömrünü heba etmemesini irade buyurmaktadır.

“Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve sizin hakikaten huzurumuza geri getirilmeyeceğinizi mi sandınız?”¹¹⁸

“Allah'ın adının O'nun mescitlerinde anılmasına mani olan ve onları tahrip etmek için çalışan kimseden daha zalim kim olabilir? İşte böylelerinin

¹¹⁶ Hac, 22/1-2.

¹¹⁷ Secde, 32/25.

¹¹⁸ Mü'minun, 23/115.

bu yerlere (Allah) korkusu dışında bir sâikle girmeye hakları yoktur? Onlar için bu dünyada zillet, ahirette ise korkunç bir azap vardır.”¹¹⁹

*“Böyleleri için dünya hayatında zaten bir azap vardır; ahiretteki azap-
sa daha da çetin olacak. Ve onlar Allah'a karşı kendilerini koruyacak kimse de
bulamayacaklar.*”¹²⁰

*“ ‘Allah fakirdir, ama biz zenginiz!’ diyenlerin sözlerini Allah duymuş-
tur. Onların hem söylediklerini, hem de peygamberleri haksız yere öldürdükle-
rini kaydedeceğiz ve Hesap Günü onlara diyeceğiz: ‘Tadın bakalım ateşin aza-
bını’.*”¹²¹

2.1.3.1.2. Görünen(le) (Zahiri) Tehdit

Allah’ın azabını ve ikabını (ceza) bildiren tehdit vurgulu ayetlerde be-
yan edilen hususlar bir bir hem de devrin yaşayan insanların şahitlik edeceği
gerçeklik, netlik ve açıklıkta cereyan etmiş ve ibretimiz bir bilgi, belge, hatıra
ve kaynak olarak Kur’an’da yerini almıştır. Yüce Allah (c.c.) burada insanı his,
idrak, şuur ve akıl süzgecine tabi olan “görünmeyenle tehdit” yerine daha ilk
bakışta tesirini gösteren ve onun beş duyu organıyla anında kavrayabileceği
türden bir azap ve cezayı tehdiden bildirmektedir.

Aşağıdaki sure ve ayetler, bu tür bir tehdide güzel bir örnek teşkil et-
mektedir:

*“Elleri kurusun Ebu Leheb’in ve kurudu da!. Ona ne malı fayda verdi,
ne de kazandığı. O, bir alevli ateşe yaslanacak. Karısı da odun hamalı olacak!
Boynunda da hurma lifinden bir ip olacaktır.*”¹²²

Tebbet Suresi, Ebu Leheb’le beraber karısının imansız olarak öleceğini
bildirmektedir. Öyle de olmuş tam 7 yıl sonra ölmüştür. Bir insanın kendine

¹¹⁹ Bakara, 2/114.

¹²⁰ Rad, 13/34.

¹²¹ Al-i İmran, 3/181.

¹²² Tebbet, 111/1-5.

çeki düzen vermediği halde küfür üzere öleceği ve ebedi saadet fırsatını kaçıracağı telkin, uyarı ve tehdidinden daha ağır ve vahim ne olabilir ki? Yeğeni olan Muhammed ‘e (s.a.v.) hayattayken yapmadık kötülüğü bırakmayan bu özel iki “kötü” tip, Allah’ın lanet ve gazabını üzerine çekmiş kimselerdir.

“Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik de dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.' Kavminden ileri gelenler dediler ki: 'Biz seni apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz.' Nuh dedi ki: 'Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yok, ben alemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.' ”¹²³

“O'nu yalanladılar, biz de O'nu ve O'nunla beraber gemide bulunanları kurtardık, ayetlerimizi yalanlayanları boğduk! Çünkü onlar, kalp gözleri körleşmiş bir kavim idiler.”¹²⁴

Hz. Nuh’un bildirdiği “ büyük gün ve azabı”; ahiret, kıyamet ve hesap gününe ait olan ölüm sonrası hallere işaret eden bir durum değildir. “Nuh tufanı veya büyük tufan” olarak bilinen yeryüzünü tamamen etkisi altına alan ve ancak Nuh’un (as.) inşa ettiği gemiye binenlerin kurtulabildiği elim, acıklı ve korkunç bir sonu gösteren ibretimiz bir gündür. O gün gerçekleşen ise, Hz. Nuh’un (as.) oğlu da dahil Allah’ın(c.c.) ayetlerini yalanlayarak gemiye binmeyen inkarcıların tamamının boğularak öldüğü çetin bir azaptır,

Kısacası İlahi tehdidi boşlayan ve hatta istihza edenlerin başına gelen bu acıklı azap o dönem yaşayan tüm insanlar tarafından bizzat müşahade edilmiştir.

¹²³ Araf, 7/59-61.

¹²⁴ Araf, 7/64.

2.1.3.2. Genel ve Özel (Umumi ve Hususi) Tehdit

2.1.3.2.1. Genel (Umumi) Tehdit

Yüce Allah'ın (c.c.) ilahi mesajına muhatap kıldığı akıl ve idrak sahibi herkesi tehdit etmesidir. İster Müslüman, Hristiyan ve Yahudi isterse Hindu, Budist ve ateist olsun insan olma vasfına sahip herkesin uyarıldığı, ikaz edildiği ve korkutulduğu ayetler vardır. Buradaki hitap şekli, dar manasıyla “ey inananlar!” değil “ey insanlar!” olarak temayüz etmektedir.

Konuya ışık tutması açısından şu ayetlere bakmamız yeterli olacaktır:

*“Ey insanlar! Rabbinize karşı sorumluluk bilinci taşıyın; çünkü, son saatinin sarsıntısı, gerçekten korkunç olacak!”*¹²⁵

*“O, eğer dilerse, ey insanlar, sizi yok edip (yerinize) başka varlıklar geçirebilir: Çünkü Allah bunu yapmaya gerçekten muktedirdir.”*¹²⁶

*“Ey insanlar! Yeryüzünde meşru ve iyi ne varsa ondan nasibinizi alın ve Şeytan'ın izinden gitmeyin: zira o sizin apaçık düşmanınızdır.”*¹²⁷

2.1.3.2.2. Özel (Hususi) Tehdit

Kur'an'ı Kerim'de bazı ayetlerde görülen “ müşrikler, inkarcılar, münafiklar, zalimler, yalancılar, mücrimler, müfteriler v.b.” gibi insan grupları değişik zaman ve konu bağlamında ilahi tehdide maruz kalmışlardır. Sahip oldukları kötü haslet farklı olup kınamaya tabi olsa da birleştikleri tek nokta Rabbani tehdidin onları çepeçevre kuşattığıdır.

Burada, yaptıkları eylem ve davranışlardan dolayı tehdide müstehak olan söz konusu firka ve grupları aşağıdaki gibi sınıflandıracamız:

¹²⁵ Hac, 22/1.

¹²⁶ Nisa, 4/133.

¹²⁷ Bakara, 2/168.

a. Müşrikler yani putperestler: İnsanın yaratılış amacına ters düşen eylemlerin başında; put vb. şeylere tapması, kendine yarar ve zarar sağlayamayan bu nesnelere, onu Allah'a (c.c.) yaklaştırmada bir vasıta olarak telakki etme inancı yer almaktadır. İslam dininin en temel esası, "tevhit" ilkesidir. Allah'ın varlığı ve birliği, tartışma götürmez bir gerçek olup diğer tüm inanç ve yaklaşımlar batıl kabul edilir. *"İşte, tanrı dedikleriniz de sizi yalanladılar. Artık ne azabı geri çevirmeye gücünüz yeter, ne de bir yardım bulabilirsiniz! İçinizden, haksızlık eden kimseye büyük bir azap tattırırız."*¹²⁸

b. Münafıklar: Sureta haktan görünüp aslında batıla ve şeytana hizmet eden bu güruh; İslam dininin doğuşundan itibaren alaycı, oyalayıcı, fitne ve fücür amili tavır ve davranışlarıyla temayüz etmiş ve de Allah'ın kitabı ve peygamberini tezyif ve tahkir için elinden ne geliyorsa yapmıştır.

*"Ey Peygamber! Kâfirlerle ve münafıklarla cihad et, onlara sert davran! onların varacakları yer cehennemdir. Ne kötü bir gidiş yeridir o!"*¹²⁹

c. Kafirler yani inkar edenler: Hakikat karşısında inat ve küfürleriyle duran ve hatta mücadele eden bedbaht kimselerdir ki güneş kadar açık, net ve kesin olan bir gerçeği yalanlamaktan geri kalmadılar. Bu tür insanları bekleyen hazin sonu Kur'an şöyle dile getirir:

*"Yoksa kötülükleri yapıp yapıp da, içlerinden birine ölüm gelip çatınca: 'Ben şimdi tövbe ettim' diyenlerle, kâfir olarak ölenler için, kabul edilecek tövbe yoktur. Onlar için acı bir azap hazırladık."*¹³⁰

*"Kafirler sanmasınlar ki kendilerine mühlet vermemiz onların hayrınadır; onlara mühlet vermemiz günahlarını arttırmaları içindir. Onlar için alçaltıcı bir azap vardır."*¹³¹

¹²⁸ Furkan, 25/19.

¹²⁹ Tevbe, 9/73.

¹³⁰ Nisa, 4/18.

¹³¹ Al-i İmran, 3/178.

d. Mücrimler: İman esaslarını ve bunların gerektirdiği davranış kurallarını ihlal eden, dolayısıyla ebediyen cehennemde kalmaya mahkum edilecek olan asi ve günahkar kişiye, “mücrim” denir. *Büyük günah işlemeyi adet haline getirmiş suçlular topluluğudur.*

“Ancak amel defterleri sağından verilenler hariç. Onlar cennettedirler ve diğerlerine (cehennemdekilere) sorup dururlar. Mücrimlerin (suçluların) durumunu. Sizi sekarın içine (alevli ateşe) sevkeden (sürükleyen) nedir? ‘Biz namaz kılanlardan olmadık.’ dediler. Ve biz yoksulları doyurmuyorduk. Ve biz bâtula dalanlarla beraber bâtula (boş şeylere) dalıyorduk. Ve biz din gününü yalanlıyorduk. Bize yakın gelene kadar (ölüm anı gelinceye kadar).”¹³²

“Artık bir yalanı Allah'a iftira eden veya O'nun ayetlerini inkar eden den daha zalim kim olabilir? Hiç şüphesiz o mücrimler iflah olmayacaklar.”¹³³

e. Allah’ın ayetlerini yalanlayanlar: Şahsi çıkar ve sahip oldukları makam ve mevkileri koruma adına hak ayetleri yalanlayanlar, vahy-i ilahi ile tehdit edilip müstahak oldukları ceza kendilerine bildirilmiştir.

“Bizim ayetlerimizi yalanlayan ve onlara inanmaya tenezzül etmeyenler var ya, işte onlara göğün kapıları açılmayacak ve deve (veya halat) iğne deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremeyeceklerdir. İşte suçluları böyle cezalandırırız.”¹³⁴

“Onlara bir ayet geldiği zaman: ‘Allah’ın peygamberlerine verilenin aynısı bize de verilmedikçe iman etmeyiz’ derler. Allah peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir. Suçlu olanlara, yaptıkları hilelerinden dolayı Allah katından bir zillet ve şiddetli bir azap erişecektir.”¹³⁵

¹³² Müddessir, 74/39-47.

¹³³ Yunus, 10/17.

¹³⁴ Araf, 7/40.

¹³⁵ Enam, 6/124.

f. Allah'ın peygamberlerini yalanlayanlar: Çeşitli kavim ve milletlere gönderilen hemen her peygamber, en yakınındakiler de dahil olmak üzere muhatap aldığı kitle tarafından hep yalanlanmıştır.

“Eğer seni yalanlarsa, de ki: “Rabbiniz geniş bir rahmet sahibidir. Bununla beraber, O'nun azabı, suçlular topluluğundan uzaklaştırılmaz.”¹³⁶

“Dediler ki: Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedi, biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz.”¹³⁷

g. İftira atanlar ve zalimler: Hem müfteriler hem de zalimler Kur'an'da yerilmiş ve tehdit edilmek suretiyle de yaptıklarının yanlarına kar kalmayacağı net bir şekilde ifade edilmiştir.

“Artık bir yalanı Allah'a iftira eden veya O'nun ayetlerini inkar eden den daha zalim kim olabilir? Hiç şüphesiz o mücrimler iflah olmayacaklar.”¹³⁸

“Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. Onlar için çok büyük bir azap vardır.”¹³⁹

“Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasına engel olan ve mescitlerin harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır? Aslında bunların mescitlere korkarak girmeleri gerekir. Bunlar için dünyada rezillik, ahirette de büyük azap vardır.”¹⁴⁰

h. Kibirli ve isyankar olanlar: Yaratılma gerçeğini unutup yüzünde edindikleri mal, mülk ve zenginlik hasebiyle insani melekeleri zaafa uğramış olanlar, adeta freni patlamış bir kamyon misali iyilik adına ne varsa önüne katıp herc ü merc etmektedir. Zayıfı ezmek, kin ve nefret beslemek ve

¹³⁶ Enam, 6/147.

¹³⁷ Hud, 11/53.

¹³⁸ Yunus, 10/17.

¹³⁹ Nur, 24/23.

¹⁴⁰ Bakara, 2/114.

yerli yersiz savaşlar çıkarıp ölümlere neden olmak artık onların en bariz karakteri haline gelmiştir.

“Ama ayetlerimizi yalanlamaya kalkanlar ve onlara kibirle tepeden bakanlar, işte orada kalmak üzere, ateşe girecek olanlar böyleleridir!”¹⁴¹

“Kim de Allah'a ve Elçisi'ne isyan eder ve O'nun [koyduğu] sınırları ihlal ederse, onu içinde yerleşip kalacağı ateşe atacaktır; ve onu alçaltıcı bir azap beklemektedir.”¹⁴²

1. Allah yolundan alıkoyanlar ve bozguncular (müfsidler):

Kur'an, ifsat faaliyetinin öznesi olan müfsitleri geniş bir şekilde ele almaktadır. 'Müfsit', ifsad eden, bozan, geçersiz kılan kimse veya şeylere denir. İfsat; bozmak, kokuşmak, dengeden ayırmak olduğuna göre “müfsit” bozandır; sapan ve saptıran, zarar verendir; huzurun ve barışın hasmıdır. Kur'an'a göre onlar 'yeryüzünde fitneyi uyandırıp, insanların durumunu bozup, onları doğruluktan saptıran kimselerdir.'

“Bozguncular”, dünyadaki doğal düzeni şahsi ihtiras ve menfaatleri için değiştirmek ve tarumar etmekten çekinmezler. İşte bu yüzden yeryüzünde kin, nefret, şirk ve küfür artar. Müşriklerin hakim olduğu yerde de İslam'ın fesat saydığı faaliyetler ortaya çıkar.

İnananları veya inanmak isteyenleri Allah'ın kutlu yolundan alıkoymak isteyen ve bu uğurda O'nun gönderdiği elçilerle haksız yere ve bilgisizce mücadele edenden daha zalim ve günahkar kim olabilir ki?

“İnkâr edip de Allah'ın yolundan alıkoyanlar; biz, işledikleri bozgunculığa karşılık, onlara azap üstüne azap ilave ettik.”¹⁴³

¹⁴¹ Araf, 7/36.

¹⁴² Nisa, 4/14.

¹⁴³ Nahl, 16/88.

“İnsanlardan öyleleri vardır ki, bilgisizce Allah’ın yolundan saptırmak ve onu bir eğlence konusu edinmek için sözün ‘boş ve amaçsız olanını’ satın alırlar. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.”¹⁴⁴

“Onlardan sonra, Musa’yı mucizelerimizle Firavun’a ve onun ileri gelen adamlarına gönderdik. Ayetlerimize haksızlık ettiler, fakat bak, bozguncuların sonu nasıl oldu?”¹⁴⁵

“... Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde fesada koşarlar; Allah ise müfsitleri (bozguncuları) sevmez.”¹⁴⁶

2.1.3.3. Açık ve Gizli (Cehri ve Hafi) Tehdit

2.1.3.3.1. Açık (Cehri) Tehdit

İnsanın ilk duyduğu veya okuduğu andan itibaren manasını ve kapsamını idrak ettiği, lafzen de manen de hiçbir yan anlamaya mahal bırakmayacak kadar açık ve sade olan tehditvari söz ve ifadelerdir. “Cehennem ve cehennemdeki yakıcı ateş ile elim, acı, büyük ve aşağılayıcı azap” ihtiva eden ayetlerde var olan “tehdit” nitelemeleri bu türe örnektir.

Şu ayetler oldukça dikkat çekici ve irşat edicidir:

“Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir ve gözlerinin üzerinde de bir perde vardır; dehşet verici bir azap beklemektedir onları.”¹⁴⁷

“Kalpleri hastalıktır, Allah hastalıklarını daha da arttırmıştır ve ısrarlı yalanlarından dolayı onları şiddetli bir azap beklemektedir.”¹⁴⁸

¹⁴⁴ Lokman, 31/6.

¹⁴⁵ Araf, 7/103.

¹⁴⁶ Maide. 5/64.

¹⁴⁷ Bakara, 2/7.

¹⁴⁸ Bakara, 2/10.

“Hakikati inkara şartlanmış olanlara gelince, onlara bu dünyada ve ahirette şiddetli bir azap çektireceğim ve onlar kendilerine yardım edecek kimse bulamayacaklar.”¹⁴⁹

2.1.3.3.2. Gizli (Hafi) Tehdit

Ayetle olan ilk temasta “açık, net ve direkt” bir tehdit unsuru görülmemekle birlikte az da olsa derinlemesine bir bakış ve nüfuz söz konusu olduğunda anlam itibariyle apaçık bir “tehdit” vurgusunun belirdiği olduğu bir türdür.

“Açık tehdit” içeren ayetlerdeki temel ve bariz nitelermeler bu ayetlerde yer almaz. Ancak Yüce Allah’ın hoşnut olduğu bir yaklaşımın bulunmaması, ihtar ve uyarı tonunun yüksek olması ve hülasa insanda uyanan hissin dikkat, rikkat, korku ve ürpertiye andırması gibi hususlar, bu ayetlerde “gizli yani örtük” bir tehdit olgusunun varlığına işaret etmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de bu meyanda yüzlerce ayet bulunmaktadır:

“Allah, bir kötülüğün, (ondan) zarar gören tarafından söylenmesi dışında, açıkça zikredilmesini sevmez. Allah gerçekten her şeyi duyan, her şeyi bilendir.”¹⁵⁰

“Kendi kişiliklerine ihanet edenleri savunma! Şüphe yok ki Allah, kendilerine ihanet edenleri ve günahkarlıkta inat edenleri sevmez.”¹⁵¹

“Ama iman edip doğru ve yararlı işler yapanlara Allah mükafatlarını tam olarak verecektir: Zira O, zalimleri sevmez.”¹⁵²

“De ki: ‘Allah’a ve Elçisi’ne itaat edin.’ Eğer (bundan) yüz çevirirlerse, bilsinler ki Allah hakikati inkar edenleri sevmez.”¹⁵³

¹⁴⁹ Al-i İmran, 3/56.

¹⁵⁰ Nisa, 4/148.

¹⁵¹ Nisa, 4/107.

¹⁵² Ali İmran, 3/57.

“Allah faizli kazançları bereketten mahrum eder, ama karşılıksız yardımları kat kat arttırarak bereketlendirir. Allah, inatçı nankörleri ve günahta ısrarlı olanları sevmez.”¹⁵⁴

“Ancak hakimiyeti eline alır almaz yeryüzünde fesat çıkarmaya, (insanın) ürünü(nü)ve nesli(ni) yok etmeye çalışır: Allah fesadı sevmez.”¹⁵⁵

“Size savaş açanlara karşı Allah yolunda savaşın, ama (amacınızı aşır) saldırganlık yapmayın; doğrusu Allah saldırganları sevmez.”¹⁵⁶

Bu ayetlerde vurgusu yapılan “Allah’ın sevmemesi”, bir kulun başına gelebilecek en kötü durum olup gerçek bir tehdittir. O’nun sevmediği ve razı olmadığı bir durum ve anla işgal eden insanların kurtuluşa ermeleri nasıl mümkün olabilir?

“Allah’ın ayetlerine karşılık az bir değeri satın aldılar, böylece O’nun yolunu engellediler. Onların yaptıkları gerçekten ne kötüdür.”¹⁵⁷

“Andolsun, sizi korku, açlık, mallar(ınız)dan, canlar(ınız)dan ve ürünler(iniz)den eksiltmek gibi şeylerle deneriz; sabredenlere müjdele.”¹⁵⁸

2.1.4. Tehdidin Sonucu

Yüce Allah’ın(c.c.) ilahi mesajını sunarken kullandığı tehdit söylemleri netice itibariyle insanda nasıl bir etki bırakmıştır? İnsanoğlu Kur’an’ı Kerim’in gösterdiği yoldan giderek türlü mania ve sıkıntılarla dolu hayatında bir nebze de olsa uyanma fırsatını yakalamış mıdır? Hülasa ilahi emir ve yasaklardan örülü tehdit ifadeleri, insan yaşamında özellikle apaçık düşmanlarına karşı yürüttüğü mücadele de olumlu bir etki ve sonuç bırakmış mıdır? Din eğitimcisi için oldukça önemli olan bu sorunun cevabını yine Kur’an kendisi vermektedir.

¹⁵³ Ali İmran, 3/32.

¹⁵⁴ Bakara, 2/276.

¹⁵⁵ Bakara, 2/205.

¹⁵⁶ Bakara, 2/190.

¹⁵⁷ Tevbe, 9 /9.

¹⁵⁸ Bakara, 2/155.

Tehdit ayetleriyle uyarılan, yön verilen ve hatta korkutulan insan ve gurhların iki farklı sonucu yaşadığını görüyoruz:

a. Helak olanlar

b. Islah olanlar

Allah'ın emir ve yasaklarını dinlemeyip O'na şirk koşan, isyan edip haddini aşan ve inadında ısrar edenlerin karşılaştığı acıklı ve kahredici son gerçekten ibretimizdir. Resulleri yalanlayan, onlarla alay eden ve hatta öldürmeye yeltenen bu bedbin ve zelil kavimlerin elim akıbeti, Kur'an'da buyurulduğu gibi Allah'ın onları tehdit ettiği minval üzere önce bu dünyada gerçekleşmiştir. Sonrasında başlarına gelecek olan hemen her şey ise, ilahi kitapta tüm ayrıntılarıyla beyan edilmiştir.

Yüce Allah'ın uyarı ve tehditlerine kulak asmayan ve aldırış etmeyen nankör ve haddini bilmez insan ve grupların sonunu anlatan bazı ayetleri zikretmekte fayda görüyoruz. Ayetlerin delalet ettiği gibi tehdidin sahibi “*va'dini*” tutmuş sirk ve tuğyanda sınır tanımayan ve peygamberleri yalanlayıp duran bu azgın, sapkın kişi ve kavimleri önce yeryüzünde, buldukları yerde hem de sahip oldukları, inanıp güvendikleri mal, mülk ve makamlarıyla birlikte helak etmiş ardından ahirette kazandıkları cehennem ve yakıcı azabını onlara yakın etmiştir.

2.1.4.1. Helak olanlar

2.1.4.1.1. Firavun, Karun ve Haman (Olayı)

Hz. Musa'nın(as.) tebliğine muhatap olan Firavun ve akıl hocaları yani yardımcı ve vezirlerinden Karun ve Haman'ın durum ve sonunun anlatıldığı ibret ve hikmet dolu ayetler şöyledir:

"Biz, yeryüzünde mustaz'âflara iyilikte bulunmak, onları önderler yapmak ve vârisler kılmak ve yeryüzünde yerleştirmek; Fir'âvn'a, Hâmân'a ve askerlerine korkmakta oldukları şeyleri göstermek istiyorduk." ¹⁵⁹

"Fir'âvn, 'ey ileri gelenler, sizin benden başka bir tanrınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân, çamura ateş yak (tuğla hazırlayıp) benim için yüksek bir kule yap; (çıkayım da) belki Musa'nın ilahına muttali olayım. Doğrusu ben onu yalancılardan sanıyorum' dedi." ¹⁶⁰

"Andolsun ki, biz, Musa'yı mucizelerimizle ve apaçık bir hüccetle Fir'âvn'a Hâmân'a ve Karun'a gönderdik de, onlar; 'bu çok yalancı bir sihirbazdır' dediler." ¹⁶¹

"Kârûn, Mûsâ'nın kavminden idi. Onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki anahtarlarını güçlü, kuvvetli bir topluluk zor taşırdı. Kavmi ona şöyle demişti: - Şımarma! Bil ki Allah şımaranları sevmez."

"Allah'ın sana verdiğiinden (O'nun yolunda harcayarak) ahiret yurdunu gözet, ama dünyadan da nasibini unutma! Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) iyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama. Şüphesiz ki Allah, bozguncuları sevmez."

"Karun ise: 'O (servet) bana ancak kendimdeki bilgi sayesinde verildi.' demiştir. Bilmiyor muydu ki Allah, kendinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü, ondan daha çok taraftarı olan kimseleri helak etmişti. Günahkarlardan günahları sorulmaz (Allah onların hepsini bilir)."

"Derken Karun, ihtişam içinde kavminin karşısına çıktı. Dünya hayatını arzulayanlar, 'Keşke Karun'a verilenin benzeri bizim de olsaydı. Hakikat şu ki o, çok büyük devlet sahibidir.' dediler."

¹⁵⁹ Kasas, 28/5-6.

¹⁶⁰ Kasas, 28/38.

¹⁶¹ Mümin, 40/23-24.

“Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise, şöyle dediler: ‘Yazıklar olsun size! İman edip iyi işler yapanlara göre Allah'ın mükafatı daha üstündür. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir.’ ”

“Derken biz onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek taraftarları olmadığı gibi, o, kendini savunup kurtarabilecek kimselerden de değildi.”

“Daha dün onun yerinde olmayı isteyenler de: ‘Demek ki Allah kullarından dilediğine rızkı çok da, az da verir. Şayet Allah bize lütufta bulunmuş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Demek ki inkârcılar iflah olmazmış’ demeye başladılar.”

“İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. (En güzel) akıbet, takva sahiplerinindir.”¹⁶²

“Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helak ettik). Andolsun ki, Musa onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Halbuki (azabımızı aşıp) geçebilecek değillerdi.”¹⁶³

Bu ayet-i kerime, adeta her şeyin özeti mahiyetinde olan ilahi bir değerlendirmedir. Sonsuz merhametinin bir nişanesi olarak o devrin yaşayanlarına;

- a.** Bir peygamber gönderiyor.
- b.** Peygamber tebliğ için çalışıp çabalıyor.
- c.** Nice mucizeler gösteriyor.

Ancak karşılığında uslanmayan bir kibir, inat ve başkaldırış buluyor. Akabinde gördükleri son şey de O'nun tehdidinde var olan ve sürekli vurgulanan elim bir azap oluyor.

¹⁶² Kasas, 28/76-83.

¹⁶³ Ankebut, 29/39.

2.1.4.1.2. Bel'am (Olayı)

Benzer bir şekilde bizi, din eğitimi açısından bir hayli anlamlı ve verimli bulgu ve sonuca götürecek olan yine Hz. Musa döneminde cereyan eden önemli bir olay daha vardır.

Kuran-ı Kerim'de anlatılan Bel'am olayının tahlili, konumuzla alakalı pek çok ipucu elde etmemize imkan verecektir

Tamamen "koruma ve güvence altına alma" maksadını havi bu eşsiz ilahi yaklaşım yani "*tehdit*" metoduyla "sakındırma, uyarma ve korkutma" olmasaydı, hangi mevki ve makamda olunursa olunsun insanın helak olup ömrünü heder etmesi fevkalade kolay olurdu. Sadece sıradan insanlar değil; özel ve imtiyazlı hasletlerle donatılmış kullar bu süreçte helak olurken bazı peygamberler bu ilahi sese kulak vermedikleri için Yüce Allah'ın (c.c.) rahmetinden muayyen bir zamana kadar ötelendiler.

" (Ey Resulum!) Bir de onlara ayetlerimiz konusunda kendisini bilgili kıldığımız kişinin ibret verici kassasını anlat: O adam, (kendisine verdiğimiz bu ilme rağmen, koyunun derisinin yüzülmesi gibi) ayetlerimizden sıyrılıp açıkta kalakaldı; şeytan da onu arkasına taktı ve neticede azgın sapıklardan biri haline geldi."

*"Eğer dileseydik, o kimseyi, bu ayetlerle iyiler derecesine yükseltirdik. Fakat o, aşağılığa saplandı ve hevasına uydu. İşte bunun hâli, o köpeğin haline benzer ki, üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur, kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp solur. (bayağılık ve ızdıraptan kurtulamaz.) Ayetlerimizi yalanlayanların hali işte böyledir. (Ey Resulum!) sen hadiseyi kafirlere anlat. Olur ki gereği gibi düşünürler."*¹⁶⁴

Bu ayetlerde Yüce Allah (c.c.), Hz. Peygamber'e, geçmişte olan bir olayın bilgisini vererek bunu muhatap kılındığı insan kitlesine anlatmasını istemekte ve böylece eski kavimlerin düştüğü hataya yeniden düşülmemesini mu-

¹⁶⁴ Araf, 7/175-176.

rad etmektedir. Kur'an'da var olan sunum metotlarından birisi, kişi ve isimler yerine onların söz, fiil ve hareketlerinin ön plana çıkarılmasıdır. Çünkü mükellefiyeti doğuran tutum ve davranışlardır.

Ayette öne çıkan inkarcı tipin temel karakteristiği şöyledir: Her ne kadar Allah'ın gönderdiği bir peygamber ve onun davetine mülaki olduysa da şahsi makam, şöhret, mal ve mülk hırsı gibi zaafına yenik düşerek apaçık mucize ve delilleri ret ve vahyi de inkar etmiştir. Böylece şeytanın elinde bir maskara olup kalmıştır.

Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bu olayın etrafındaki herkese iyiden iyiye anlatılıp belletilmesi emredilmektedir. Çünkü o sıralar, benzer özellikli bir takım etkin ve nüfuz sahibi insanlar bilinmekteydi. Böylelikle onların, kıssadaki bu tip gibi sahip olduğu ilim ve hikmeti şahsi çıkarları uğruna kullanma hatasına düşmeleri engellenmiş olacaktır.

“Tevrat ve İncil'de Bel'am, Boer oğlu Balam olarak geçer.”¹⁶⁵ İslami kaynaklarda geçen haberler ile, Tevrat'ta zikredilen Bel'am arasında benzerlik bulunmaktadır. İslami kaynaklar bu konuda biraz daha detaycı olmayı tercih etmiştir.

Aslında ayette oldukça basit duran ama “taşıdığı ve içerdiği” anlam bakımından üzerinde titizlikle durmamızı gerektiren bir kelime olan “heva”, bizi ister istemez “nefis” konusuna götürmektedir. Ayetteki hikmet ve sır dolu sıralamaya bir daha bakalım. Bel'am önce nefisine tabi oldu, heva, heves ve arzusu onu kamçıladi da akıl duruşunu kaybetti. Ardından pusuda bekleyen şeytan geldi; onu işbirlikçisi ve takipçisi yaptı. Bu duruma düşenlerin misali, “*üzerine yürüsen de kendi haline bıraksan da dilini çıkartıp soluyan halsiz ve ümitsiz bir köpeğe*” benzer.

Sonuçta bu, Allah'ın ayetlerini yalanlamaya kalkanların uğrayacağı fena ve hazin bir sondur. Allah (c.c.) burada yaptığı “tehdit” ile bu ağır benzet-

¹⁶⁵ **Sayılar**, 22-23; <http://inciltarihi.com/tevat-arkeolojisi/misirdan-cikis/beor-oglu-balaam-yaziti/> ; <http://www.kutsal-kitap.org/Balam'in-Yolu.htm>

meye maruz kalınmaması ve hüsrana düşer olunmaması için kendi ayetlerinin inkar edilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

2.1.4.2. Islah olanlar

2.1.4.2.1. Yunus Peygamber ve Kavmi

Belki de Yüce Allah'ın (c.c.) *“tehdit ve azap”* vurgulu ikaz ve işaretlerini en iyi anlamak, yorumlamak ve mucibince amel etmek suretiyle kendilerini ilahi azaptan koruyan ve kollayan tek kavim Yunus (a.s.) Peygamber'in kavmidir. Kur'an'da bunu şöyle ifade eder:

*“Yunus'un kavmi müstesna, (halkını yok ettiğimiz memleketlerden) herhangi bir memleket halkı, keşke (kendilerine azap gelmeden) iman etse de imanları kendilerine fayda verseydi. Onlar iman edince, onlardan dünya hayatındaki rüsvalık azabını kaldırdık ve onları bir müddet daha (dünya nimetlerinden) faydalandırdık.”*¹⁶⁶

Yunus'un (as.) kavmini terk etmesindeki *neden* *“bir anlık öfke ve kızgınlık”* olarak belirtilir:

*“Zünnun (Yunus) 'a gelince, o öfkeli bir halde (halkını bırakıp) gitmişti. Bizim, kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti. Nihayet karanlıklar içerisinde: 'Senden başka hiçbir İlah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben, zalimlerden oldum.' diye niyaz etti.”*¹⁶⁷

Burada altını önemle çizmemiz gereken husus; nefsi bir zafiyetin neden olduğu ağır yıkımın ve oldukça sıkıntılı geçen ama ilahi rahmet destekli bir toparlanma sürecine girilmesinin varlığıdır.

Yüce Allah(c.c.) Yunus peygamberi, *Ninova* denilen bir halka gönderdi. Çünkü halk arasında putlara tapmaya olan rağbet artmıştı.

¹⁶⁶ Yunus, 10/98.

¹⁶⁷ Enbiya, 21/87-88.

Yunus (as.), söz konusu beldeye giderek ahalisini, putlara tapınmayı bırakmaları ve sadece bir ve tek olan Allah'ı Rab kabul etmeleri yönünde uyarma ve bilgilendirmeye başlar. Fakat yöre halkı, onun davetine uymaz ve günahlarında ısrarcı olur. Kur'an'da böyle bir davranış sergileyen insanların durumuyla ilgili olarak şöyle buyrulur:

*"Biz hangi memlekete bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlığı ve şumarık kişileri, 'Biz, size gönderilmiş olan şeyi hemen inkar ediyoruz.' derler."*¹⁶⁸

Yunus (as.), yıllarca risalet görevini bihakkın yapmak için büyük bir sebat ve azimle halkı arasında yıllarını geçirdi. Ancak onlarda imana dair bir ışık göremedi. Kendini, onları, Allah'ın(c.c.) yoluna getirmede güçsüz ve yetersiz hissetti. Ardından onlara ilahi bir azabın yaklaşmakta olduğunu bildirdi. Kavmindeki umursamaz tavır ve duruşun değişmeyeceğini anlayınca da üç gün sonra ilahi azabın onları kısıktırak yakalayacağını söyleyerek bulunduğu yeri terk etti.

*"Yunus'u, yüz bin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik."*¹⁶⁹ ayetinin işaret ettiği gibi böylesi kalabalık bir kavimden O'na inananların sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı. İşte bu durumda O'nda sabrın tecellisinin iktizası beklenirken O "bir anlık öfke" ile terk-i diyar eyledi de nâdimlerden oldu.

Rivayetlere göre, bindiği bir geminin denizin ortasında yalpalamaya başlaması üzerine çıkan şayia ve dedikodular üzerine "denize bir kurban" verilmesi fikrinde mutabık kalınır. Yunus (as.), "Belki Rabbim beni affeder!" diyerek oradakilere, kendisini denize atmalarını önerir.

O vakit onlar da, Yunus'u (as) denize atar. Allah'ın dilemesiyle bir balık yutar onu ve karnında taşıyarak bir vakte kadar gezdirir durur.

¹⁶⁸ Sebe, 34/34.

¹⁶⁹ Saffat, 37/147.

Balığın karnındaki Yunus(as) ise, büyük bir nedamet ile tövbe eder ve Yüce Allah'ı(c.c.) tesbih ve tazim ile meşgul olur. Denizin karanlıkları içerisinde şöyle niyaz eder:

*"Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben, zalimlerden oldum."*¹⁷⁰

Yüce Allah da(c.c.), onun duasını kabul ederek kederli haline son verir. Allah'ın(c.c.) izniyle balık onu, sahilde emniyetli bir yere bırakır. Yunus peygamber, böylece kurtuluşa erer. Bu konu, ayetlerde şöyle açıklanır:

*"Doğrusu Yûnus da, gönderilen peygamberlerdendi. Hani o, dolu gemiye binmişti. Gemide olanlarla karşılıklı kura çektiler de yenilenlerden oldu. Yûnus, (gemide bulunanlara Allah'a karşı yaptığı ile ilgili) kendisini kötülerken onu bir balık yuttu. Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar dirilecekleri güne kadar balığın karnında kalırdı. Halsiz bir vaziyette iken kendisini dışarı çıkardık. Ve üstüne (gölge yapması vb. şeyler için) kabak türünden geniş yapraklı bir bitki bitirdik. Yûnus 'u, yüz bin veya daha çok kişiye Peygamber olarak gönderdik. Sonunda ona iman ettiler. Bunun üzerine Biz de, onları, bir müddete kadar yaşattık."*¹⁷¹

Yunus(a.s), sıhhatli bir şekilde kavmine döndüğünde onları Allah'a iman ve kulluk eden bir vaziyette buldu ve çok sevindi. Hatta onlar, kendisinde Allah'a ait yeni emir ve yasaklar olduğu zannıyla, içlerinden zuhur etmiş olan peygamberlerini dört gözle bekliyorlardı. O da onlarla kalıp Allah'ın emir ve yasaklarını öğretmeye ve onları irşat etmeye devam etti.

Cenab-ı Hak(c.c.), Ninova halkına, Yunus (as), onlarla beraber kaldığı süre içerisinde ve hatta sonraki dönemlerde, azmadıkları ve sapkınlığa düşmedikleri müddetçe pek çok nimet verdi. Fakat onlar daha sonra yeniden bozguncu bir kavim haline geldi. Yüce Allah da, onların yaşam alanını tarumar eden zalim birini, onlara musallat etti.

¹⁷⁰ Enbiya, 21/87.

¹⁷¹ Saffat, 37/139-148.

Bundan başka kavminin, Hz. Yunus (as)'u tehdit ettiği ve öfke ile O'nu (as.) azarlayıp kovaladığı ve bunun sonucunda da Hz. Yunus'un (as), onlardan kaçtığı, gelen rivayetler arasındadır.

Şu ince hususu belirtmekte yarar var; Yunus'un(a.s.) bir anlık öfkesi, tamamen kavminin umursamaz ve aymaz tavrı nedeniyle ortaya çıkmıştır. Zaten aksi durum, onun Rabbine öfkelenmesi anlamına gelir ki, bu da resul ve nebiler için muhaldir.

Bir ulu bilgini azdırıp ayağını kaydıran, Allah'ın(c.c.) peygamberini çileden çıkararak ve O'nun emrini beklemeden harekete geçiren hangi faktördür? İnsan olmaları ve inanan tarafta bulunmalarına rağmen onları böylesi vahim bir hataya düşüren “*saik*” veya “*illet*” bizde de mevcutsa hangi yol ve yöntem izlenmelidir ki buradan gelecek zarar veziyan ya yok edilsin ya da azaltılsın?

Bu soruların cevabı bizi bir anda “*nefis ve özellikleri*” hakkında bilgi sahibi olmaya götürmektedir. Yukarıda zikredilen alim Bel'am'ı ve Yunus Peygamberi, Habil'i öldüren Kabil ile şeytana uyan ve cennetten kovulan Adem ve Havva'yı hatta ve hatta Adem'e (as.) secde etmeyerek kafirlerden olan ve cennetteki makamından azledilen ve de atılan şeytani da, söz konusu kötü sona götüren fitri bir duygusal haslet ve özellikten söz etmemiz gerekiyor. Bu gerçeği en iyi anlatan Sevgili Peygamberimizin şu hadis-i şerifidir:

*“Kibirden sakınınız. Hiç şüphe yok ki kibir şeytani, Adem'e secde etmemeye sevk etmiştir. Hırstan da sakınınız. Zira hırs, Adem'i malum ağaçtan yemeğe sevk etmiştir. Hasetten de sakınınız. Zira Adem'in iki oğlundan biri, kardeşini ancak haset sebebiyle öldürmüştür. İşte bunlar, her hatanın aslıdır.”*¹⁷²

¹⁷² Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi(ö.1311/1893), **Ramüz'ül Ehadis**, Çev. Naim Erdoğan&Arif Pamuk, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2012, s.173.

2.2. Kur'an'da Korku ve Ümit (Havf ve Reça)

Konunun, tezimizin bütünü içerisinde değerlendirildiğinde sahip olduğu öneme binaen ele alınmasında fayda görmekteyiz. Madem ki “korku”, insanda var olan, fitri ve gömülü bir haslettir ve madem ki yüce Allah (c.c.), insanın yerine göre bildirdiği bazı an ve hususlarda korkması gerektiğini söylüyor, o halde temelinde Allah'ın rızasını ve sevgisini kesbetmek ve rahmeti, müjdeyi, hayrı ve güzeli ummak olan bir dinin, bu konuyla alakalı tavır ve hususiyetini ortaya koymamız gerekmektedir.

İnsanın doğumuyla birlikte gelen ve çocukluk dönemi boyunca gelişme gösteren duygular, “içe yöneliş” ve “dışa yöneliş” şeklinde tezahür eder. İnsanın iç dünyasına, daha çok korku ve hüznün hakim olurken öfke ve kibir gibi duygular ise dışsal bir yansıma sergiler. Yani, birinde *içsellik ve derinlik* görülürken diğerinde *dışsallık ve yüzeysellik* söz konusudur.

Korku, hüznün ve üzüntünün yarattığı etkide müşahede edilen süreklilik durumu, insanı adeta doğumundan ölümüne dek kuşatır. Dışsal tezahürü baskın olan öfke ve kibir gibi duygu ve davranışlar ise fevri olup her hangi bir zaman dilimine tabi değildir.

Korku, yılgınlık, üzüntü ve keder, insanda var olan olumlu bir çok haslet ve kabiliyeti pasifize edip yok olmasına neden olur. Çocukluktan itibaren etkisi altına aldığı insanda istenmedik bir çok alışkanlık ve davranışın yerleşmesine ön ayak olur. Bunu yaparken de benliğimizde yer alan veya olması gereken sevgi gibi en hayati değerimizi bizden uzaklaştırır.

Bu nedenle, yüce kitabımız Kur'an'da önemle bahsedilen “*korku ve ümit*” konusunu etraflıca ele almakta fayda görüyoruz.

Yaratılıştan gelen bu önemli duygu, insanı bilgi ve tecrübenin yordamıyla etrafında kol gezen bir çok tehlike ve sakıncalı duruma karşı müteyakkız tutar. Bu yönüyle oldukça faydalı ve verimlidir. Özellikle çocukluk dönemlerinde, birkaç deneyimden sonra bu duygu kolayca öğrenilir. Mesela yanan so-

baya dokunan bir çocuk acıyı hisseder ve bir daha dokunmayı denemez. Bu süreçte anne babasının tepkilerine göre de korkmayı, ağlamayı, sevinmeyi ve gülmeyi öğrenir.

Günlük hayatımızda sıkça kullandığımız ifadelerden biri olan "Allah korkusu!" kavramı bir hayli önemlidir. Aslında bu ifadeyle kastedilen ve amaçlanan vurgunun analizini yapmamız gerekirken büyüme dönemlerinde zihnimize yerleştirilen korku muhtevalı bir yığın temanın etkisi altında olduğumuzu da unutmamak gerekir. Bu tür suni korku yüklemelerinin kaynağı aile, okul ve çevredir.

Bunun yanı sıra, ekonomik zorluklar, yaşam tarzı değişimleri ve ailevi sorunlar babından bariz faktörler, başta Allah(c.c.) korkusu olmak üzere sakinmemiz gereken hususlar konusunda bize doğru adım attırmaz. Buna bağlı olarak neslimizde, günaha, zararlı alışkanlığa ve suça karşı bir eğilim baş gösterir. Yani insan, adeta hata ve yanlışın dikte edilmesine müsait hale gelir. Bir anlamda dünyevi korkular uhrevi korkuların önüne geçer.

Kur`an`da ve hadislerde, korku ve ümit arasında bulunmayı öğütleyen ve teşvik eden pek çok hüküm yer almaktadır. Allah Teala şöyle buyurur:

*" De ki: Ey kendi aleyhlerinde olmak üzere ölçüyü taşıran kullarım Allah`ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Şüphesiz ki Allah bütün günahları affeder. Çünkü o çok bağışlayıcı ve pek merhametlidir. "*¹⁷³

*" Onlar geceleyin yataklarından kalkarlar. Onlar korkarak ve ümit ederek Rablerine dua ederler. Verdiğimiz rızıklardan da karşılıksız yardım ederler."*¹⁷⁴

*" Yeryüzü ıslaha kavuştuktan sonra orada bozgunculuk yapmayınız. O'na ürpererek ve ümit ederek dua ediniz. Şüphesiz Allah`ın rahmeti, iyilik edenlere yakındır".*¹⁷⁵

¹⁷³ Zümer, 39/53.

¹⁷⁴ Secde, 32/16.

Kur'an ve sünnet doğrultusunda yaşayan bir mümin, Allah'tan tazim ile korkarken O'nun eşsiz sevgi ve şefkatini, rahmet ve merhametini her daim hatırlar. Ne kadar günah yüklü bir kul olsa da, O'nun tövbeleri çokça kabul eden ve umutları var eden bir Rab olduğunu unutmaz. Bu durum da o, Allah'a daha fazla yakınlaşmış olur.

Bundan dolayıdır ki gerçek bir inanan, Allah'a iltica ederken ümit ve korku dinginliğini elden bırakmaz. Çünkü o, Yaratanından korktuğu vakit kalbinde ve ruhunda meydana gelen olumlu değişimin hazzını yaşar. Yeis, üzüntü, keder, yılgınlık ve korku gibi duyguların izale olduğunu fark eder. Diğer yandan inanan kesimin daima ümit eden ve hayrı uman bir haleti ruhiye içerisinde olması gerektiği hususu, Kur'an ayetlerinde açık seçik beyan edilmiştir.

Oysa ümitsizlik Kur'an'a göre, inkar edenlerin bir vasfıdır:

*"Allah'ın ayetlerini ve O'na kavuşmayı 'yok sayıp inkâr edenler'; işte onlar, benim rahmetimden umut kesmişlerdir; ve işte onlar, acı azab onlarındır."*¹⁷⁶

*"Ey iman edenler, Allah'ın kendilerine karşı gazaplandığı bir kavmi ve-li (dost ve müttefik) edinmeyin; ki onlar, kafirlerin mezar halkından umut kesmeleri gibi ahiretten umut kesmişlerdir."*¹⁷⁷

Hazreti Peygamber'de (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*"Müminler Allah'ın azap ve azabının miktarını bilselerdi hiç biri Cennet'i ümit etmezdi. Kâfirler de Allah'ın rahmetinin ne kadar çok olduğunu bilselerdi hiç biri O'nun rahmetinden ümit kesmezdi."*¹⁷⁸

*"Kul sıhhat halinde korkulu ve ümitli bulunmalı, hayf ve recâsı birbirine eşit olmalı; hastalığı halinde de recâ (ümit) yönü kuvvetli olmalıdır."*¹⁷⁹

¹⁷⁵ Araf, 7/56.

¹⁷⁶ Ankebut, 29 / 23.

¹⁷⁷ Mümtehine, 60/ 13.

¹⁷⁸ Müslim, **Tevbe** 23.

“*Havf (korku) gelecekle ilgilidir. Çünkü insan ya başına hoşlanmadığı bir şeyin gelmesinden ya da arzu ettiği bir şeyi elde edememekten korkar. Kulun Allah`tan korkması, Allah`ın kendisini dünya ve ahirette cezalandırmasından korkması şeklinde olur.*”¹⁸⁰

İmam Gazali, korku mu yoksa ümit mi daha üstündür? şeklindeki bir soruyu “İnsan için ekmek mi, su mu daha önemlidir?” sorusu kadar saçma bulur. Çünkü “insan hayatının devamı için her ikisi de önemlidir.” der.¹⁸¹

Bir başka eserinde ise konuyu daha etraflıca açıklar:

“Bil ki, havf ve reca din yolunda ilerleyenler için iki kanat gibidir: Bütün beğenilen makamlara bunlarla ulaşılır. Zira Yüce Allah'a kavuşmayı engelleyen geçitler çok yüksektir. Salikin ümit gözü Allah'a kavuşmak lezzetini beklemedikçe o geçitler aşamaz. Cehennem yolu olan şehvetlerin fitnesi galip, hilesi çok, tuzağı gayet caziptir ve kurtuluş çok çetindir. Havf, kalbe galip olmadan ondan kaçınmak zor olur. Bunun için havf ve recanın fazileti büyüktür. Çünkü reca kulu Allah tarafına çeken bir yular gibidir. Korku da sür'atini sağlayan bir kamçı gibidir.”¹⁸²

Allah'ın rahmet ve bağışlamasındaki büyüklüğü açıklar ve şöyle devam eder:

“Bunun için Resulullah buyurur ki: *‘Herkes ölürken Allah Teala'ya hüsnü zanda bulunsun.*’ Yine buyurdu ki, Allah Teala buyurur ki: *‘Ben kulumun zannettiği gibiyim. Onlara de ki istedikleri gibi zannetsinler.*’ Resulullah can vermekte olan bir kimseye: *‘Kendini ne halde buluyorsun*’ buyurdu? Hasta: *‘Günahlarından korkuyor ve Allah'ın rahmetini ümit etmekteyim*’ dedi. Resu-

¹⁷⁹ İmam Nevevi, **Riyazü's-Salihîn Tercemesi**, Çev. Kıyamüddin Burslan & Hasan Hüsnü Erdem, Emel Matbaacılık, 6.Baskı, Ankara 1980, C.1., s. 479.

¹⁸⁰ Abdülkerim b. Hevazin el-Kuşeyri, **Kuşeyri Risalesi**, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 1978, s. 263.

¹⁸¹ İmam Gazali, **İhya-u Ulumid Din**, Çev. Sıtkı Güllü, Huzur Yayınevi, c.IV, İstanbul 2008, s.149.

¹⁸² İmam Gazali, **Kimya-ı Saadet**, Çev. Mehmet A.Müftüoğlu, Çile Yayınları, İstanbul 1980, s.564

Allah: *'Böyle zamanda havf ve recayı bir araya getirenleri Allah Teala korktukları şeylerden emin eyler ve umdukları şeyi ona verir.'* buyurdu."¹⁸³

“Bil ki havf, ahiret tehlikesini bilmekten doğan bir şeydir. Herkesin aklına bir türlü tehlike gelir. Bazı kimselerin aklına cehennem fikri düşüp korkusu bu yüzden olur. Bazı kimselerin kalbine, cehenneme yol teşkil eden huşusular gelir. Mesela: Tevbe etmeden önce ölürüm yahut günaha girerim yahut kalbimi gaflet kaplar yahut hareketimle bir günaha sebep olurum yahut dünyalık toplamak ve nimetlerin çokluğu sebebiyle kendimde serkeşlik meydana gelir diye korkmaktadır.”¹⁸⁴

¹⁸³ İmam Gazali, a.g.e., s.564.

¹⁸⁴ İmam Gazali, a.g.e., s.576.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEHDİT AYETLERİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN TAHLİLİ

3.1. Din Eğitimcisinin Gözeteceği İlkeler

Kur'an'ı Kerim'de mevcut olan her ayet ve muhtevası ile beraberinde gelen istişari ve hükmi sonuçlar önem açısından aynı mesabededir. İster emir olsun ister nehy, ister kelime isterse cümle, sure ve hatta Kur'an'ın tamamı olsun değer ve önem açısından baştan sona eşit addedilir. Hal böyle olunca Allah'ın (c.c.) tehdit edasıyla bildirdiği ayetlerdeki ilahi maksadı aramak , bulmak ve keşfetmek, inanan herkesin üzerinde bulunan ciddi bir sorumluluktur.

Bu noktada din eğitimcisinin dayanak noktası Kur'an ve resul bağlamında gelişen ve adeta abideleşen terbiye ilişkisidir. Yani Kur'an ayetlerinin sahibi Allah (c.c.) peygamberini nasıl terbiye ettiyse ve akabinde o peygamber de muhatap kılındığı toplumu nasıl terbiye ettiyse, din eğitimcisi de zaman ve mekanın değişebilir olma karakterini dikkate alarak bulunduğu ortamın derin ve kapsamlı bir analizini yapmak suretiyle dini emir ve yasakları ilgili toplum üyelerine istidat ve kabiliyetleri muvacehesinde anlatmak, benimsetmek ve yaşatmak zorundadır.

Şurası bir gerçektir ki, din eğitimcisi bunu yaparken kontrolsüz, bencil, bilgisiz ve ilkesiz hareket edemez. Adım ve hareketlerini anlamlı kılan ve onu isabete götüren , tamamı daha önce tecrübe edilmiş, yarar ve katkısı onanmış bir çok ilke ve prensip, bu süreçte ona ciddi bir destek sağlayacaktır.

Bayraktar Bayraklı'nın "*İslam Eğitimi'nin Prensipleri*"¹⁸⁵ başlığı altında sıraladığı ve ele aldığı ilkelerin tamamının "tehdit" ayetleri bağlamında din eğitimcisine ışık tutacak bir çok önemli bilgi ve faydayı içerdiğini söylemeden

¹⁸⁵ Bayraktar Bayraklı, a.g.e., s.129-186.

geçemeyeceğiz. Burada zikredilen “ irsiyet, çevre, hürriyet, tekamül, zaruret, muvazene, örnekleme, ceza, sevgi ve merhamet, hidayet ” prensiplerinin tamamı akılda tutulması, bilinmesi ve yeri geldiğinde uygulanması gereken sağlam ilkelerdendir.

Bununla beraber değişen yaşam koşullarıyla iyice gün yüzüne çıkan “ahlaki ve ilkeli yaşam sürememe” sorunu, din eğitimcisinin meseleyi yeniden ele alarak var olan ilkeleri güncellemesini veya yeni ilkeler geliştirmesini zaruret haline getirmiştir.

Çağın sorunlarına direnebilen akli, ruhi, zihni ve bedeni melekeleri dumura uğramamış diğer bir deyişle kulluk bilinci hala diri ve kamil insan hüviyetinden asla taviz vermemiş olan fertlerin sayısını artırmak için din eğitimcisi, “tehdit” ayetlerinde var olan gizemli hikmet ve faydayı bulmak, ayetlerde görülen vurgunun güncel uyarlanışını yaparak insanı Allah’tan (c.c.) uzaklaştıran sebep ve saiklerin önünü almak zorundadır.

Şimdi bu değerlendirmeler çerçevesinde din eğitimcisine kılavuzluk yapacak önemli ilke ve prensipleri açıklamaya çalışalım.

3.1.1. Farkındalık İlkesi

Din eğitimcisi şu 3(üç) şeyin farkında olmalıdır. Bu hususiyet onu fert ve toplum ayarında yürüttüğü “terbiye” faaliyetinde arzu ettiği hedef ve istikamette tutar. Onun hedefi bilinçli ve bilgili nesillerin yetişmesine ön ayak olmaktır. Fitri hususiyet ve üstünlüğünü apaçık düşmanları olan nefis ve şeytan karşısında zaafa düşürmemek ve yitirmemek için farkındalık ilkesi etrafında geliştirdiği terbiye usul ve yöntemiyle insanların daima şuurlu ve müteyakkız olmasını sağlar. Bu anlamda tehdit ayetlerinin zengin içeriği ve sıra dışı uyarıcılığından azami derecede istifade eder. Çünkü o, ilgili ayetlerde sergilenen ürkütücü ve korkutucu tehditvari yaklaşımın özünde, nice hikmet ve faydanın barındığını bilir. Yine o, ayetlerde görülen ikaz, uyarı ve tehdit vurgularının, Yüce Allah’ın sonsuz rahmet ve merhametinin bir eseri olarak yapıldığının farkındadır.

a) İslamiyet sevgi, barış ve rahmet dinidir: İyi ve erdemli bir Müslüman hoşgörü sahibidir. Kendine aykırı gelse de her şeyi anlayışla karşılayarak olabildiğince hoşgöründe bulunur. Farklı inanç, düşünce ve davranışları anlayışla karşılar ve birlikte yaşama istek ve erdemini her daim canlı tutar. Müslüman aynı zaman da, bağışlama sahibidir. Çevresindeki insanların işledikleri kusur ve yaptıkları hataları kolaylıkla ve rahatlıkla affeder. Yani kendisinden özür dilenmesine her zaman olumlu yanıt verir.

Yüce dinimiz İslam, hoşgörülü olmayı ve bağışlamayı övmüştür. İnsanoğlu yaradılışı gereği hata ve kusur işleyebilir. Bilerek veya bilmeyerek kalp kırar, can yakar ve erdemli olmayan pek çok davranış sergileyebilir. Bu tür durumlarda saygı ve güvenin tazelenmesi için en iyi yol özür dilemektir.

Kur'an-ı Kerim'de insanları hoşgörülü olmaya ve bağışlamaya teşvik eden pek çok ayet mevcuttur:

“...Bir kötülüğü bağışlarsanız şüphesiz Allah çokça affedicidir, güçlüdür.”¹⁸⁶

“İyilikle kötülük bir olmaz. O hâlde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. O zaman bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiştir.”¹⁸⁷

Kur'an-ı Kerim, kaba ve çirkin hareketlerde bulunanlara, kusur işleyenlere hoşgörü ve af ile davranılmasını tavsiye etmiş ve böyle yapanları övmüştür. Hatta affetme yüceliği gösterip bağışlamada bulunanlar ise Yüce Allah (c.c.) tarafından ödüllendirilecektir. Bir ayet-i kerime'de şöyle buyrulur:

“O Allah'a karşı takvalı olan kimseler ki bollukta da darlıkta da Allah için harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da (böyle) güzel davranışta bulunanları sever.”¹⁸⁸

¹⁸⁶ Nisa, 4 / 149.

¹⁸⁷ Fussilet, 41 / 34.

¹⁸⁸ Al-i İmran suresi, 3 / 134

Hoşgörülü olmak ve bağışlamanın önündeki en büyük engel ise öfke ve ön yargıdır. Bu yüzden ön yargılardan uzak durmalı, öfkemize de sahip olmalıyız. Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın (c.c.) bizi bağışlaması için bizim de hoşgörülü ve bağışlayıcı olmamız istenmiştir.

*“Sizden fazilet ve servet sahibi kimseler, yakınlığı bulunanlara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere bir şey vermemeye yemin etmesinler; affetsinler, hoş görsünler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah, bağışlayandır; merhamet edendir.”*¹⁸⁹

*“Sen, affetme yolunu tut, tedbirini al! Uygun olanı emret, cahillerden yüz çevir!”*¹⁹⁰

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) hayatı boyunca hep affedici ve bağışlayıcı olmuştur. Kendisine ve O'na iman edenlere her türlü eziyet ve işkenceyi reva görüp yurtlarından sürenleri Mekke'nin fethi esnasında affetmiş ve onlara karşı kin ve nefret gütmemiştir. Oysa onlar O'nunla alay etmiş, O'nu ölümle tehdit etmiş, yoluna dikenler serpmiş, üzerine pislik atmış ve O'na sihirbaz, kahin demişti. Mekke'nin fethedildiği günde, Peygamberimiz (s.a.v.), kendisine yapılan tüm bu hakaretlerin ve haksızlıkların hesabını sorup intikamını alabileceği bir anda insanlara dönüp şöyle dedi: *“Ey Kureyş topluluğu, şimdi size ne yapacağımı, nasıl davranacağımı sanırsınız?”* Onlar hep bir ağızdan: *“Hayır umarız, sen iyi bir kardeş, cömert ve şerefli bir kardeş oğlusun.”* dediler. Peygamberimiz (s.a.v.): *“Yusuf'un (a.s.) kardeşlerine dediği gibi ben de size bugün sizi sorgulamak yok, haydi gidiniz, serbestsiniz, diyorum.”* buyurdu. Peygamberimizin (s.a.v.) bu asil davranışı ve büyük affediciliği karşısında bir çok insan tövbe ederek İslam dinini kabul etmiştir. Hz. Peygamber(s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

*“...Yüce Allah, affeden bir kimsenin ancak şerefini artırır...”*¹⁹¹

¹⁸⁹ Nur, 24 / 22

¹⁹⁰ A'raf, 7 / 199.

¹⁹¹ Müslim, *Birr ve sıla*, 69.

Peygamberimiz (s.a.v.), kendisine kaba davrananları daima hoşgörü ile karşıladı. Enes b. Malik (r.a.) anlatıyor: “Peygamberimiz (s.a.v.) ile beraber yürüyordum. Üzerinde Necran kumaşından sert yakalı ve kalın bir cübbe vardı. Bir bedevi O’na ulaşarak cübbesinden kuvvetlice çekti. Peygamberimiz (s.a.v.)’in ensesine baktım ki bedevini kuvvetli çekişinden cübbenin sertliği oraya iz bıraktı. Bedevi: “Ey Muhammed, sendeki Allah malından bana verilmesi için emret.” dedi. Peygamberimiz (s.a.v.) bedeviye döndü ve güldü, sonra da ona bir şey verilmesini emretti.

Hoşgörü ve bağışlamanın yaygın olarak kabul gördüğü yerlerde;

- Sevgi, saygı ve güven ortamı oluşur.
- İnanç ve düşünce hürriyeti korunur.
- Birlikte yaşama kültürü yerleşir.

Böylece insanlar arasında dürüstlük, samimiyet ve yardımlaşma ön plana çıkar.

Bu açıklamalardan yola çıkarak, ana teması “ hidayet, merhamet ve ebedi saadet “ olan Kur’an-ı Kerim’de “ tehdit, inzar ve korku” ihtiva eden ayetlerin varlığının bir tenakuz olmadığını, aksine yarattığı eserini en iyi ve hakkıyla bilen merhameti sonsuz bir Yüce Rabb’in(c.c.), dünya ve ahiret mutluluğu peşinde koşan insan için sunduğu kolaylıklar ve ayrıcalıklar reçetesi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

b) İslamiyet orta bir yol olup ifrat ve tefriti yasaklar: Her işimizde ifrat ve tefrit olarak bilinen aşırılıklardan uzak durmamız ve orta bir yol takip etmemiz istenmiştir. Esasında bu dinimizin apaçık bir emridir. İfrat da tefrit de kınanmıştır. O ikisinde inanan bir kimseye hiçbir fayda yoktur. İslam orta bir dindir. Kur’an-ı Kerimde şöyle buyrulur:

“İnsanların sorunlarını çözesiniz yani onlara şâhit olasınız diye, sizi orta noktada olan bir toplum yaptık; böylece Peygamber de sizin sorunlarınızı çözer ve bir anlamda size şâhit olur.....”¹⁹²

Dünya ve ahiret hayatını güzel bir denge içerisinde devam ettiren bir kimse, orta yolu izliyor demektir. Bu konuda peygamberimizin pek çok hadisi bulunmaktadır. Bazıları şöyledir:

“İfrat ve tefritten uzak durun.” “Aşırı giden helak olur.” “İşlerin en iyisi vasat olanıdır.” “Din kolaylıktır. Vasattan ayrılıp aşırı gidene din mağlup eder.”

Dinimizde aşırıya gitmek anlamında kullanılan “ifrat ve tefrit” zemmedilmiş ve kınanmış “vasat” ise övülmüştür.

“Size savaş açanlara karşı Allah yolunda savaşınız, ama aşırı gitmeyiniz, doğrusu Allah aşırı gidenleri sevmez.”¹⁹³

“Harcarken, ne israf, ne de cimrilik ederler; ikisi arasında bir yol tutarlar.”¹⁹⁴

Çünkü cimrilik tefrite, israf ifrata delalet eder. Bu ikisinin ortası ise cömertliktir ve övülen bir davranıştır.

c) İnsan zayıf yaratılmıştır: Allahu Teala (c.c.) insanın yaratılış nedenini, amacını, sürecini ve hatta yaratılışında kullanılan ana maddenin yanı sıra ona özel verilen “ruh” keyfiyetini o denli açık anlatır ki en küçük bir şüphenin hasıl olması neredeyse imkansızdır.

“Allah, sizi önce topraktan, sonra da az bir sudan (meniden) yarattı. Sonra sizi (erkekli dişili) eşler yaptı. Allah’ın ilmine dayanmadan hiçbir dişi ne hamile kalır, ne de doğurur. Herhangi bir kimseye uzun ömür verilmez, yahut

¹⁹² Bakara, 2/143.

¹⁹³ Bakara, 2/190.

¹⁹⁴ Furkan, 25/67.

ömrü kısaltılmaz ki bu bir kitapta (Levh-i Mahfuz 'da yazılı) olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a kolaydır."¹⁹⁵

*"O ki, yarattığı her şeyi güzel yaptı. İnsanı yaratmaya da çamurdan başladı."*¹⁹⁶

*"Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık."*¹⁹⁷

Sadece din eğitimi değil , Kur'an'dan istifade eden tüm ilmi disiplinler şu ilginç gerçeği hemen fark edeceklerdir; Kur'an-ı Kerim "tehdit" vurgusunu yalnızca kafirler, mücrimler, müşrikler, münafıklar ve günahkarlar üzerinde yapmamıştır. İnanan, hayır ve güzel işler yapan mümin erkek ve kadınlar da bu tehdit ayetlerinin kapsamına dahil olmuştur. Aşağıdaki ayet, bu hususu gayet güzel açıklamaktadır:

Bu ayetlerdeki tehdidin hedefinde olanlar, apaçık bir şekilde kafirler ve münafıklardır.

*"Mutlaka, imanınızdaki sadakati ölçmek için sizi, korku, açlık, kıtlık ile; sahip olduğunuz malları telef ederek, can kaybına, sakatlığa maruz bırakarak, mahsulünüzü afete uğratarak imtihan ederiz. Sabrederek mücadeleye devam edenlere, dünyada yardım, zafer ve devlet, ahirette cennet müjdesini ver."*¹⁹⁸

Kısaca insan aldatılmaya, şaşırtılmaya, yanlış düşürülmeye ve sonsuz mutluluk fırsatını yitirmeye müsait bir varlıktır. Bunun farkında olan din eğitimsi, insanda var olan ve düşmanları tarafından her an tetiklenmeye hazır bu özelliklere dönük bir farkındalık oluşturmak ve böylelikle insanın zinde kalmasını sağlamak için tehdit ayetlerinin "sarsıcı ve kendine getirici" etki ve gücünden önemli ölçüde faydalanmalıdır.

¹⁹⁵ Fatır, 35 / 11.

¹⁹⁶ Secde, 32 / 7.

¹⁹⁷ Hicr, 15 / 26.

¹⁹⁸ Bakara, 2 / 155

3.1.2. Fıtrilik İlkesi

Fıtrat, yaratılışla bahşedilen ve insanların tamamının sahip olduğu önemli bir özelliktir. Kur'an'da konuya dair ayetleri önceki bölümlerde zikrettik. Fıtrat, tüm insanların yaratılıştan getirdiği ortak bir özellik olduğu için toplumsal yaşantımızda fıtrata dair izdüşümleri tespit etmek oldukça kolaydır. Fıtrat konusuyla ilgili çocuklar üzerinde yapılan deney ve araştırma sonuçları gösteriyor ki *adalet, doğruluk, güven ve emniyet* duyguları, tarih boyunca her insan üzerinde etkisini gösteren ve normal *add edilen yemek, içmek ve konuşmak* kabilinden olan fıtrata mebni hususiyetlerdir.

Din eğitimcisi bu durumda insana yaratılıştan gelen söz konusu kabiliyet ve istidatları yakından takip ederek ani bir sapma, şaşma ve kopma hallerinde başta tehdit ayetlerinin "*sarsıcı ve vurucu*" gücü olmak üzere gerekli enstrümanları devreye sokar.

3.1.3. Kulluk İlkesi

Bu ilke sayesinde din eğitimcisi, her zaman kendisinin de eğitildiğinin bilinciyle hareket eder. Böylece eğitim verdiği insanlara karşı kendinde bir büyülenme hissetmez. Din eğitiminin ciddi bir iş olduğunu kavrar ve asıl terbiye edicinin Yüce Allah(c.c.) olduğunu hiçbir zaman hatırlıdan çıkarmaz.

Bu noktada, insanı asıl uyaran ve doğru yolda kalmasını sağlayan faktörlerin, ona ait araç, gereç, yol ve yöntem olmadığının bilincini haiz olur. Tabiatıyla da, kuldaki zafiyeti var edenin ondaki mukavemeti halk edeceğini kavrar. Bu mukavemetin canlı ve güçlü kalması için gerekenlerin başında ise, tehdit ayetlerinin insana hatırlatılması ve adeta zihnine zerk edilmesi gelir.

3.1.4. Bireysellik İlkesi

Tebliğ, irşad, ıslah ve terbiyeye muhtaç insanlar arasında, mizaç ve kavrama farkının olduğu bir gerçektir. Bu noktada tezahür eden olumsuzlukların önünü almak için din eğitimcisi, "bireysellik ilkesi" nden faydalanır. Tehdit

ayetlerinin anlatım ve sunumunun yapıldığı an ve yerlerde bulunan dinleyici ve izleyici kitle arasındaki kavrama farkını asgariye indirmek ve ortak bir tesir alanı oluşturmak için esnek bir dil ve üslup kullanılmalıdır. Birey izlemeye alınarak dönemsel ve ara takviyeler eşliğinde tehdit vurgusunun tonunda değişiklik yapılabilir. Unutulmamalıdır ki, eşyanın tabiatında zuhur eden değişmeye paralel olarak uygulanan eğitim plan ve müfredatı da değişir. Bu değişime ayak uyduramayan her türlü sistem ve anlayış zamanla kifayet olma vasfını kaybeder.

3.1.5. İhtiyaç İlkesi

Eğitim açısından insanın ihtiyacı, günlük hayatta duyduğu ihtiyaçla doğru orantılıdır. İhtiyaç hissi, bir acizlik ve sıkıntı halidir. Muhtaç insan ihtiyaç duyduğu şeyi elde etmek uğruna bir çok meşakkate katlanır. Mağrur olan ve kendini ihtiyaçtan müstağni gören insan fitrata aykırı davranıyor demektir.

Bu nazik anlarda, bir eğitimcinin rehberliğine ihtiyaç duymayan ve rıza göstermeyen insan davranışlarında bozulmalar baş gösterir. İçinde bulunduğu durumun sağlıklı bir tahlilini yapamadığından verdiği zarar kendiyile sınırlı kalmaz. Etrafındakilerin de huzurunu kaçırmaya başlar. Her açıdan kendini yeterli görme his ve davranışı onda “*kamil*” bir kul olma vehmi uyan. Oysa iblis, vaktiyle aynı nedenden ötürü huzuru ilahiden kovulmuştu. İnsanda kontrolü ele geçirmeye başlayan “*muhtaç olmama fikri ve hissi*”, acil müdahaleyi gerektiren bir durumdur. Böyle anlarda, uzun vadeli tedavi programları devreye girebilir.

“İnsan başıboş bırakılacağını mi sanıyor?”¹⁹⁹ veya

“Oysa sizin üzerinizde gözcüler vardır. Değerli yazıcılar. Onlar sizin ne yaptığınızı bilirler.”²⁰⁰ ayetleriyle bu insanlara yaratılış gerçeği ve amacı din eğitimcisi tarafından hatırlatılır ve gerçek zenginliğin Yüce Yaratıcı’ya ait olduğu vurgulanır. Tehdit ayetlerinde var olan saklı hikmet işte böyle zor an-

¹⁹⁹ Kıyame, 75/36.

²⁰⁰ İnfitar, 82/12.

larda, “başıboşluk ve anlamsızlık” girdabına düşmüş insanlar için yegane çaredir.

3.1.6. Bütünlük İlkesi

Din eğitiminde önemli bir konu da, gelen bilgilerin birbirinden kopuk ve anlamsız olmaması yani bir bütünlük arz etmesi meselesidir. Bu da bir anlamda, kısmi doğrular yerine, bütün doğruların baz alınmasıdır. Parça doğrularla bir iş yürütüldüğünde çıkacak sonuç mutlak bir tatmin duygusundan öte olacaktır. Bu yüzden parça doğruların bütün doğru olarak kabul edilmesi, başlı başına absürt bir durumdur.

Akli bilgileri onaylayıp vahyi reddetme misalinde olduğu gibi eldeki iki sağlam ve sahih kaynaktan birini kabul etmemek, öbür kaynaktan gelen bilgiler ne denli doğru olursa olsun insanı hataya sevk eder. Vahyin reddi insanı fitrattan uzaklaştırır ve yeniden onarılması mümkün olmayan zarar ve ziyana neden olur. İnsanı dinle mücadele eden bir müşrik, mühlid ve münkir haline getirir ki ihtidası ancak Allah’ın lütuf ve merhametine kalır.

Din eğitimcisi bu ilke doğrultusunda, akla ve nakle yatkın yaratılmış insanın sendelemesini, sahip olduğu “tehdit” hitabıyla önler. Aklın ve naklin kendisine, ilahi merhametin bir işaret ve armağanı olarak verildiğini kabul eder.

3.2. Din Eğitiminde Yöntem Olarak “Tehdit”

Tezimizin ana temasına odaklanmamızı sağlayacak “*din*” ve “*eğitim*” kavramlarını konumuzla ilgili olduğunu düşündüğümüz oran ve çerçevede önceki bölümlerde ele almaya çalıştık. Din ve eğitim kaynaklı bu iki yeni alan, insanı ve ona ait tutum ve davranışları konu alarak birbirleriyle sürekli bir etkileşim ve işbirliği içinde olur. Böylece din ve eğitim, ortak hedefleri olan insan-daki mevcut davranışların istenilen seviyeye ulaşması amacıyla önemli bir bir-

liktelik sergiler. Bu beraberlikteki amaç ve hedef, insana ait doğuştan var olan “fitri” ve “kalıtımsal” özelliklerin gün yüzüne çıkartılması ve geliştirilmesinden başka bir şey değildir. Yaşam boyu huzur, sağlık ve mutluluğun formülü; söz konusu “*kabiliyet*” ve “*yeteneklerin*” açığa çıkması kadar bahsi geçen fitratla gelen “*dindarlık*” olgu ve istidadının tekamülüyle de alakalıdır.

“İnsan doğumundan başlayarak, tüm yaşamı boyunca din ve eğitimin işbirliğiyle değersel özellikli davranışlar geliştirmesi gereken bir varlıktır. Dinin de eğitimin de en önemli ve öncelikli hedefi, insana olumlu davranışlar kazandırmak ve insanın yetişmesine ve gelişmesine katkı yapmaktır.”²⁰¹ Daha yalın bir ifadeyle “Din eğitimi, din kültürünün verilmesi, din kişiliğinin kazandırılması demektir. Bu işi yapacak olanlar, ailede anne-baba veya onların yerini tutan yakın kişiler, okullarda din dersi öğretmenleri, camilerde din görevlileridir.”²⁰²

Mesela “dinî bilgileri, itikat, ibâdet ve siyer konularını öğretmeyi ‘*din eğitimi*’; dinin öğrettiği konulara inanma, kabul etme, dinin icabına göre davranışlarda bulunmayı ise ‘*din eğitimi*’ olarak tanımlayan din bilginleri olduğu gibi ²⁰³ ‘*din eğitimi*’; “insanın doğuşla beraberinde getirdiği dinî istidat ve kabiliyetlerini işleyip geliştirmek üzere, başta Allah’ı ve İlâhi Kelamı öğrenip kabul ederek, içerisindeki mevcut bilgiler ve talepler doğrultusunda yaşayışını düzenleyebilmesi” şeklinde tarif edenler de mevcuttur.²⁰⁴

Din eğitiminin temel dayanak ve hareket noktası Kur’an ayetleri ve Allah Resulü’nün hayatıdır. Hz. Muhammed(s.a.v.), gelmiş olduğu toplumda var olan inanç, düşünce, eğitim ve kültür alanında yaptığı ve başardığı devrim niteliğindeki değişiklikler ile topyekun bir kavmi ıslah etmekle kalmamış kendinden

²⁰¹ Şükrü Keyifli, *a.g.e*, s.117-118.

²⁰² Beyza Bilgin, “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 1, s. 474.

²⁰³ Bkz. Halis Ayhan, **Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler**, Damla Yayınevi, İstanbul 1982, s. 11.

²⁰⁴ Kerim Yavuz, **Günümüzde Din Eğitimi**, Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, Adana 1987, s. 52 .

sonra gelecek insanların hayat çizgisini hak yolunda sürdürmelerine imkan tanıyacak sağlam ve şaşmaz bir ölçü de bırakmıştır.

Bu çerçevede, Kur'an'da var olan tehdit yaklaşımının din eğitiminde bir fenomen olarak ele alınması doğru mudur? İnsanların dini anlayış ve yaşayışındaki tekemmülü sağlamak için tehdit, bir yöntem olarak benimsenmeli midir?

Yine Kur'an'ın muhtevasından hareketle bu sorulara cevap arayalım. Yüce Allah'ın sonsuz rahmet ve sevgisinin bir tecellisi olarak görülen tehdit ayetleri, insanlara sağlam bir kulp olmuş ve onları apaçık düşmanlarına karşı daima zinde, diri ve uyanık tutmuştur.

Ama söz konusu "*tehdit*" imkan ve gücü, başka varlıkların elinde ve uhdesinde olunca, amacını ve haddini aşarak önü alınamayan zarar, ziyan, yıkım, ölüm ve felaketlere neden olmuştur. Aşağıdaki misaller, konuyu daha da aydınlatmaktadır:

1. Şeytan kibirlenerek Yüce Allah'ı *tehdit* etmeye kalkmıştır.
2. Kabil kardeşini *tehdit* etmek suretiyle ölümüne neden olmuştur.
3. Firavun, sihirbazlarının "Musa'nın Rabbine iman ettik." sözüne karşılık öfke ve *tehdit* ile şunları söyler:

"Firavun dedi ki: 'Demek ben size izin vermeden ona inandınız ha! Bu, şehirde tezgâhladığınız bir tuzaktır ki, bununla şehir halkını oradan çıkarmak peşindediniz. Yakında anlayacaksınız. Döneklüğünüzden dolayı ellerinizi ve ayaklarınızı keseceğim, sonra da hepinizi asacağım.'"²⁰⁵

4. Önceki zamanlarda "*Ashab-ı Uhdud*" denilen bir grup zalim, gaddar, katı kalpli ve Allah düşmanı kimseler, inanan insanları Allah'a iman etmekten alıkoymak ve vazgeçirmek isterler. Ancak inananlar bunu kabul etmez ve direnir. O vakit bu zalim ve inkârcı topluluk, geniş hendekler kazdırarak içinde ateş yaktırırlar. İncancı terk etmeyi *tehdit ederek* etrafa topladıkları insanla-

²⁰⁵ Araf, 7/123-124.

rın huzurunda bu insanları acımasızca ateşe atarlar. Bu hazin manzara karşısında ise sadece vahşi bir zevk duyarlar. Oysa inancı uğruna yananlar, kendileri gibi insanlardır. Bu husus Kur'an ayetlerinde şöyle dile getirilir:

“Burçları olan göğe andolsun! O vadedilen güne. Şahid olana (görene) ve şahit olunana (görülene). Kahrolsun Ashab-ı Uhdud! Tutuşturucu-yakıt dolu o ateş.Hani kendileri (ateş hendeğinin) çevresinde oturmuşlardı. Ve müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı. Onlardan, yalnızca ‘üstün ve güçlü olan,’ övülen Allah’a iman ettiklerinden dolayı intikam alıyorlardı. Ki O (Allah), göklerin ve yerin mülkü O’nundur. Allah, her şeyin üzerinde şahit olandır. Gerçek şu ki, mümin erkeklerle mümin kadınlara işkence (fitne) uygulayanlar, sonra tevbe etmeyenler; işte onlar için, cehennem azabı vardır ve yakıcı azap onlarıdır.”²⁰⁶

Bu örneklerde görüldüğü gibi Kur'an; güç sahibi, zalim ve baskıcı insanların diğer insanları bu şekilde korkutup tehdit etmelerini, diktatörlerin, zalimlerin, hak ve hakikat karşısında mağlup olunca insanları sindirmek, yıldırma ve baskı altında tutmak için başvurdukları bir metot olarak görmektedir. Onlar tehdit, korku ve şiddeti kendi otoritelerinin devamı için bir vasıta olarak kullanırlar. Kur'an bu tür tehdit ve korkutmaları hiçbir zaman tasvip etmemiş ve buna kesin bir şekilde karşı çıkmıştır.²⁰⁷

Bir başka deyişle Kur'an, *tehdit* ve korkunun negatif alanda yani insanların yine hemcinsleri tarafından zulme ve haksızlığa uğratılmalarında, özgürlük alanlarının daraltılmasında ve onların insanlıktan uzaklaştırılarak köleleştirilmelerinde kullanılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Bu bağlamda tehdit ve korkuyu negatif yönde kullanan Firavun ve onun yolunda yürüyen zorbaları kınamıştır.²⁰⁸

²⁰⁶ Buruc, 85/1-10.

²⁰⁷ İsmail Hilmi Bilgi, a.g.e., s.246.

²⁰⁸ İsmail Hilmi Bilgi, a.g.e., s.248.

Din eğitiminde insana sürekli asli konumu hatırlatılır. Halife olarak geldiği dünyada, özgür ve hür olduğu, her türlü baskı, şiddet, tehdit ve yıldırmalara direnmesi ve sadece yaratıcısı olan Allah'tan korkması gerektiği her daim vurgulanır.

Din eğitim ve öğretiminde *tehdit*; uygun, makul ve doğru bir yöntem olarak kabul edilmemiştir. Bir fikri ve görüşü, muhatap alınan kişi veya topluma anlatmanın, bildirmenin, kabul ettirmenin hatta sevdirmenin yöntemleri arasında *tehdit* yer almaz. Şayet *tehdit* geçerli ve makbul bir usul ve yöntem olsaydı Yüce Allah(c.c.), Firavun'a gönderdiği Musa'ya (as.) "kavli leyyin" yani "yumuşak söz ve yaklaşım" yöntemini kullanmasını emretmezdi.

*"Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır, yahut korkar."*²⁰⁹

Yine Hak Teala(c.c.), sevgili peygamberimizi överek teyid ettiği bir ayetinde, tehdit yerine yumuşak sözlü ve güzel huylu olmanın önemini vurgulamıştır.

*"O zaman Allah'tan bir rahmet olarak onlara yumuşak davrandın! Şayet sen, kaba ve katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından ayrılıp giderlerdi. Öyleyse onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a dayanıp güven. Çünkü Allah kendisine dayanıp güvenenleri sever."*²¹⁰

Zaten Hz. Peygamber'den(s.a.v.) sonraki dönemlerde bile din eğitim ve öğretimin şekillendiği gerek ilmi eserlerin muhtevasında gerekse bunların uygulandığı yaygın ve örgün eğitim-öğretim müesseselerinde *tehdit*, *şantaj*, *dayak*, *yıldırma* ve *korkutma* geçerli bir akçe olarak görülmemiştir.

Mesela Kazım Nami, "Mekteplerde Ahlakı Nasıl Telkin Etmeli?" adlı eserinde ahlak terbiyesi ve eğitiminde tehdit ve korkunun kullanılmasının doğ-

²⁰⁹ Taha, 20/44.

²¹⁰ Ali İmran, 3/159.

ru olmadığını belirtmektedir. Ona göre ahlak korkuyla değil, iknayla öğretilerek davranış haline getirilmelidir. Hatta O, “*Dayak cennetten çıkmadır*” sözüyle Ziya Paşa’nın “*Nus ile uslanmayı etmeli tekdir/Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüdür*” mısralarını eleştirerek yıllardır tehdit ve korkutmanın din eğitiminde bir disiplin aracı olarak kullanıldığından yakınmaktadır. Hatta bu durumun din eğitim ve öğretiminde, telafisi mümkün olmayan zararları beraberinde getirdiğini vurgular.²¹¹

Nami’ye göre “*Dayak cennetten çıkmadır.*” sözü, dayağın eğitimde etkili olduğunu anlatan doğru yorumlanmamış bir düşüncüyü temsil etmektedir. Ona göre bu söz “*Dayak cennetten kovulmadır*” olarak anlaşılmalıydı. “Çünkü tehdit ve dayak, maddi zararlarının yanında kişi de kin ve nefret duygularının uyanmasına yol açmakta, kendine güveni olmayan, pısrık bir kişilik inşa etmektedir.”²¹²

Zaten tehdit ve dayağın din eğitiminde kullanılan bir araç ve yöntem olmasının hiçbir altyapısı yoktur. Ne Kur’an’ da ne de Hz. Peygamberin(s.a.v.) tebliğ, eğitim ve irşat hayatında buna dair en küçük bir ize bile rastlanılmamaktadır. Çünkü Allah Resülü’nün(s.a.v.) eğitim metodunda karşısındaki insanı “*tehdit*” ve “*dayak*” ile terbiye ettiğine dair bir örnek yoktur.²¹³

Kaldı ki “doğru olmayan ve insana zarar veren şeyin cennette yeri yoktur. Din eğitim ve ahlak terbiyesinde tehdit ve dayağın yerini şefkatin alması gerektiğini Melekzade Fuad ve Mehmet Said gibi Osmanlı ahlakçıları da dile getirmişlerdir. Melekzade Fuad ve Mehmet Said çocuğun asla dayakla terbiye edilmemesi gerektiğini, aksine çocuğun küçük mükafatlarla (aferinlerle, küçük

²¹¹ Umut Kaya, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı’da Ahlak Eğitimi**, Dem Yayınları, İstanbul 2013, s.106.

²¹² Umut Kaya, **a.g.e.**, s.106.

²¹³ M. Faruk Bayraktar, “Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine” **Din Eğitimi Araştırmaları dergisi**, S.1, İstanbul 1994, s.97-107.

hediyelerle) ve yumuşaklıkla terbiye edilmesi gerektiğini, bu şekilde terbiye edildiğinde ise asla dayağa ve tekdire ihtiyaç duyulmayacağını belirtir.”²¹⁴

Bununla birlikte “*tehdit ve korkutma*”, kamu düzeni ve yararına matuf olmak kaydıyla ceza ve hukuk disiplinleri ile sistemlerinde, sosyal hayatta görülen suç oranını en düşük seviyede tutmak için günümüzde kullanılan en etkin caydırıcı ve önleyici yöntemlerden biridir.

²¹⁴ Umut Kaya, **a.g.e.**, s.108.

SONUÇ

Görüldüğü gibi, insan yaratılışındaki esrar perdesi aralanırken gözetilen ana gaye, insanın bu ilahi eşsiz lütuf karşısında daima müteşekkirelması ve bunu unutturmaya dönük her türlü iç-dış vesvese, desise ve yönlendirmeye karşı da uyanık kalmasıdır.

İnsanın bilinen en zayıf karakteri “unutması”dır. Barış ve huzur içerisinde bir yaşam sürerken Kabil’in kardeşi Habil’i önce tehdit edip sonra da öldürmesi “unutma” boyutunun bir yönünü temsil ederken Allahü Teala’nın (c.c.) emirlerini almak üzere Tur dağına giden Musa’nın (a.s.) iman ve hak üzere bıraktığı kavmini geri döndüğünde tekrar putlara tapar bir halde bulma gerçeği de başka bir yönünü gözler önüne sermektedir. Bu husus Kur’an-ı Kerim’in Araf suresindeki 138 ve 141’nci ayetlerde etraflıca anlatılmaktadır:

“İsrailoğullarını denizden geçirdik de putlara tapmakta olan bir topluluğa rastladılar. Bunun üzerine, ‘Ey Mûsa!’, ‘Bunların ilâhları olduğu gibi, sen de bize bir ilâh belirle!’ dediler. Mûsâ dedi ki: - Siz gerçekten câhil bir toplumsunuz.”

“ Şu gördüklerinizin içinde buldukları din çökmüştür. Yapmakta oldukları da boşa çıkacaktır.”

“Sizi âlemlere üstün kılmış iken, Allah'tan başka ilah mı araştırayım sizde? ”

“Hani sizi Firavun ailesinden kurtarmıştık. Onlar size en kötü işkenceyi uyguluyorlardı. Oğullarınızı öldürüyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı.”

Yüce Allah (c.c.) insanın hadsiz ve hesapsız davranmasının önünün alınmasına vesile olması için Kur’an-ı Kerim’de azarlama, ikaz etme, tehdit ve korkutma üslubunu kullanmıştır. Çünkü insan içsel ve dışsal bir çok düşman ve

kötülüğün tehdidi altındadır. En ufak bir yanılğı, dünyasını bedbaht edeceği gibi ahiretinin mahvolmasına neden olabilecektir.

Bir başka deyişle düşmanın gücü, kuvveti ve hileleri ne kadar büyük ve etkiliyse Allah'ın (c.c.) kullarını istikamette tutmak ve sıratı müstakimden ayırılmalarına mani olmak için va'z buyurduğu "tehdit" vurgusunun şekli ve içeriği de o ölçüde sert ve sarsıcı olmaktadır.

İnsanın ezeli düşmanı şeytan ile ilk insan, babamız ve atamız olan Adem (a.s.) ile zevcesi Havva annemiz arasında cereyan eden olaya, Kur'an'ın ışığında bakmamız gerekmektedir. Şeytanın Yüce Allah (c.c.) ile olan muhaveresinde dile getirdiği itiraz, isyan ve baş kaldırışın ardından huzurdan kovulması ve Allah'tan (c.c.) ademoğullarını saptırmak için mühlet istemesi ve alması ile işe Hz. Adem ile Havva annemizi kandırarak başlaması; başta din eğitimcileri olmak üzere konusu insan olan tüm ilim ve irfan ehli tarafından büyük bir dikkat ve rikkat ile düşünülmesi, incelenmesi ve bilinmesi gereken bir konudur. İlgili ayetler şöyledir:

"O vakit meleklere: 'Adem'e secde edin!' demiştik; (cinlerden olan) İblis hâriç, hemen secde ettiler. (O) dayattı ve büyüklük tasladı, böylece kâfirlerden oldu."

"Doğrusu Biz sizi yeryüzünde, yerleştirdik, orada size geçimlikler verdik; ne kadar da az şükrediyorsunuz!"

"Sizi yarattık, sonra size biçim verdik, sonra da meleklere: 'Adem'e secde edin' dedik; hepsi secde ettiler, yalnız İblis, secde edenlerden olmadı."

"Allah şöyle buyurdu: 'Sana emrettiğim zaman, seni secde etmekten alıkoyan neydi?' İblis, 'Ben ondan üstünüm; çünkü beni ateşten, onu çamurdan yarattın' dedi."

"(Allah) buyurdu: 'Öyleyse oradan in, orada büyüklük taslamak senin haddin değildir.' Çık, çünkü sen aşağılıklardansın."

“(İblis) dedi: (Bari) bana (insanların) tekrar diriltilecekleri güne kadar süre ver.”

“(Allah) buyurdu: ‘Haydi sen süre verilmişlerdensin.’ ”

“ Öyleyse, dedi, beni azdırmama karşılık, and içerim ki, ben de onlar(ı saptırmak) için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. ”

“ Sonra (onların) önlerinden arkalarından, sağlarından sollarından onlara sokulacağım ve sen, çocuklarını şükredenlerden, bulmayacaksın. ”

“(Allah) buyurdu: Haydi, sen, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık. And olsun ki, onlardan sana kim uyarırsa, (bilin ki) sizin hepinizden (derleyip) cehennemi dolduracağım. ”

“(Sonra Allah, Âdem’e hitab etti): Ey Âdem! Sen ve eşin cennette durun, dilediğiniz yerden yiyin; fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz. ”

“ Derken onların, kendilerinden gizli kalan çirkin yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı: ‘Rabbimiz, başka bir sebepten dolayı değil, sırf ikiniz de birer melek ya da ebedî kalıcılardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti.’ dedi. “

“Ve onlara: ‘Elbette ben size öğüt verenlerdenim.’ diye de yemin etti.”

“ Böylece onları aldatarak aşağı sarkıttı (önceki mevkilerinden indirdi). Ağacı(n meyvesini) tadınca, çirkin yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarını üst üste yamayıp üzerlerini örtmeğe başladılar. Rableri onlara seslendi: ‘Ben sizi o ağaçtan men etmedim mi ve şeytan size apaçık düşmandır, demedim mi?’ ”

“ Dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmetinle muamele etmezsen muhakkak ziyana uğrayacaklardan oluruz! ”

“ (Allah) buyurdu: Birbirinize düşman olarak inin, sizin yeryüzünde bir süreye kadar kalıp geçinmeniz gerekmektedir. ”

“ Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve yine oradan (dirilip) çıkarılacaksınız! dedi. ”

Bu konu üzerinde ısrarla duruşumuzun nedeni, bir anlamda tezimizin ana teması olan; salih amel sahibi doğru, dürüst ve olgun insanların oluşturduğu huzur dolu bir toplum ile barışa doymuş bir dünyanın tesisi için gerekli olan en önemli özelliğin “kötüye ve kötülüğe kapalı ve de dirençli” veya “iyiye ve iyiliğe açık ve de arzulu” bir neslin ortaya çıkmasının önündeki yegane engelin, baş düşmanımız “şeytan, yarıdakıları ve onların tuzakları” olduğu gerçeğidir.

Şeytanın insanla temasındaki bilinen ilk icraatı, Hz. Adem (a.s) ve Havva annemize vesvese vererek onları, Allah’ın (c.c.) yaklaşmayı yasakladığı ağaca yöneltmesidir. Peki ama bunu nasıl başarmıştır? Bu denli özel ve yüksek vasıfla donatılmış bir varlık olan Hz. Adem’i (a.s.), kendisi cennetten kovulduğu halde hangi yol ve yöntemi izleyerek kandırmıştır? Ademoğluna karşı bu kin, nefret ve öfke ne anlam ifade etmektedir? Şayet şeytan bu uğraşında ısrar edecekse ki edecek bize düşen görev nedir? Ne yaparsak, kötülüğün ve düşmanlığın başı ve kaynağı olan İblis ve avanelerinin vesvese, desise ve fısıltılarından kendimizi korumuş oluruz?

Araf suresinin 10 ila 25’nci ayetlerinde, şeytanın Hz. Adem (a.s.) ve Havva annemizi kandırmak için hangi argümanlara başvurduğu açık bir şekilde gösterilmektedir. Buradan hareketle, aşağıdaki önemli sonuçlara ulaşıyoruz:

1.Şeytan muhatabını iyi tanımaktadır. İnsanda yani Adem ve Havva’da var olan “yasağa karşı arzu ve ilgi” zafiyetini kullanmıştır.

2.Bilgisiyle ikna gücünü birleştirmiş ve teyit babından da “yemin” silahını kullanmıştır. “Elbette ben size öğüt verenlerdenim.” derken sergilediği yaklaşımdaki yumuşak üslup ve kullandığı dil oldukça dikkat çekicidir.

3. Bir vaatte bulunmuş ve böylece insanda var olan “umut, hayal ve beklenti” zafiyetini değerlendirerek hedefine ulaşmıştır.

4. Bu insanın karşılaştığı ilk kötü ve kötülüktür. İlk aldanma, ilk vesvese ve ilk günahdır.

5. İnsanın duyduğu ve gördüğü ilk ilahi tehdit ki rahmet dolu bir uyarıdan ibaret olup aksine hareket eden “zalimlerden” yapacak kadar ağır bedel taşımaktadır. Maalesef Adem ve Havva bu tehdide pek aldırmış etmemişlerdir.

6. Kötüye yani şeytana yapılan ilk tehdit de bu ayette yer almaktadır.

“And olsun ki, onlardan sana kim uyarırsa, (bilin ki) sizin hepinizden (derleyip) cehennemi dolduracağım!” şeklindeki ilahi ifade, apaçık ve kesin bir tehdittir.

Tezimizin en önemli çıkarımına kaynaklık eden bu ayetlerde görüleceği üzere, “tehdit” kötü, günahkar ve asi kullara yapıldığı gibi yerine göre iyi insanlara da yapılmaktadır. Ancak buradaki amaç farklıdır. İyilere yapılan tehdidin amacı, başa gelebilecek bela ve musibetler konusunda bir ön uyarıdır. Kötülere ise onları bekleyen hazin son ve acıklı azabın korkusunun hissettirilmesidir. Kur’an-ı Kerim’de peygamberleri hor görüp aşağılayan ve hatta onların kutlu davalarına savaş açanların sonunu anlatan pek çok ayet mevcuttur.

Sonsuz merhamet sahibi Allah (c.c.) insanın baş düşmanı olan şeytani hilelerini ve zayıflıklarını yine yüce kitabında anlatarak kullarını koruma cihe-tine gitmiştir. Bununla da kalmayıp, zaman zaman insanların arasından seçtiği bazı kullarını peygamberlikle görevlendirmiş ve şeytani hile ve tuzaklara karşı onlardaki mukavemeti güçlendirmiştir.

Allah’ın (c.c.) ilk elçisi olma ünvanına da sahip olan Hz. Adem’i (a.s.) aldatan İblis’in söz konusu hile ve entrikalarına karşı Müslümanlar ne ile başa çıkacaktır? Her şeyden önce Allah’ın (c.c.) emir ve yasaklarına karşı tam ve

katıksız bir kabul göstermek zorundalar. Bunu yapmanın yolu da O'nun kitabı ve resulünü iyice tanımak ve bilmekten geçmektedir. Çünkü bu ilahi kaynaklarda başta şeytan olmak üzere insanın gizli-açık tüm düşmanları evsafirleriyle zikredilir ve onların hedef ve emellerine ulaşmada faydalandığı her türlü yol ve yöntem tüm açıklığıyla gözler önüne serilir.

Din eğitiminin oluşturmak istediğı "ihlaslı kullar" yani "olgun insanlar"dan müteşekkil ideal toplum öngörüsünü boşa çıkarmama adına ilgili ayetlerden azami derecede istifade etmemiz elzemdir. Zaten din alimleri Kur'an ayetlerini ele aldıkları her çalışmada ve her fırsatta din eğitimi adına ve lehine bir çok olumlu sonuç elde etmiş hatta bir hayli önemli ve anlamlı kanaata ulaşmıştır. Bayraktar Bayraklı'nın Zariyat suresinin tefsirini yaptıktan sonra öne sürdüğü "Genel İlkeler" bu konuya iyi bir örnek teşkil etmektedir.²¹⁵

²¹⁵ Bayraktar Bayraklı, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an tefsiri**, İşaret Yayınları, İstanbul 2001, c.18, s.393

KAYNAKÇA

Abdülcebbar, Kadı: **Şerhu'l-Usuli'l Hamse**, Çev. İlyas Çelebi, T.Y.E.K. Yayınevi, İstanbul, 2013.

Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal eş-Şeybani(ö.241/855): **El Müsned**, Çev. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Altaş, Nurullah & Arıcı, İsmail: *“Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”*, **Din Eğitimi** (Ed. Mustafa Köylü & Nurullah Altaş), Ensar Neşriyat, İstanbul, 2012.

Aydınlı, Yaşar: **İbn Bace'nin İnsan Görüşü**, Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Vak.Yayınları (M.Ü. İFAV), İstanbul, 1997.

Ayhan, Halis: **Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler**, Damla Yayınevi, İstanbul, 1982.

Bahçekapılı, Mehmet: **Avrupa'da Din Eğitimi**, ÖNDER, İstanbul, 2012.

Bayraklı, Bayraktar: **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Meali**, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2013.

Bayraklı, Bayraktar: **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2001.

Bayraklı, Bayraktar: **İslam'da Eğitim (Batı Eğitim Sistemleriyle Mukayeseli)**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.

Bayraktar, M. Faruk: “Eğitimde Disiplin, Ceza ve Dayak Üzerine” **Din Eğitimi Araştırmaları dergisi**, İstanbul 1994, S.1., s.97-107.

Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin(ö. 458/1066): **Şuabu'l-İman**, Çev. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Bilgi, İsmail Hilmi: “Kur’an’da Korku Olgusu Neden ve Nasıl Kullanılmıştır?”, **Balikesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BAÜİFD)**, Aralık, 2015, C. 1, S. 2, s. 239.

Bilgin, Beyza: **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ank. Ün. İl. Fak. Yay., Ankara, 1990.

Bilgin, Beyza: “Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 1, s. 474.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail(ö.256/870): **Sahih’ul – Buhari**, thk. Muhammed Zübeyr b. Nasır, nşr. Darü Turuk’un - Necat, 2002.

Cevizci, Ahmet: **Eğitim Sözlüğü**, Say Yayınları, İstanbul, 2010.

Cürcani, Seyyid Şerif: **Kitabu't-Ta'rifat**, Tahk. Abdu'l-Mun'im el-Hufna, Daru'r-Reşad, Kahire, 1991.

Çamdibi, Hasan Mahmut: **Din Eğitiminin Temel Meseleleri**, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 1994.

Çiğçi, Osman Zahid: “Naturalist Verilerin Teistik Sonuçları (Fıtrat Kavramı Özelinde Bir Yorum Denemesi)”, **EKEV AKADEMİ DERGİSİ**, Yıl: 19, Sayı: 63, (Yaz 2015), s.347-348.

Ebu Davud, Süleyman b. El-Eşas es-Sicistani(ö.275/888): **Sünen-i Ebu Davud Tercemesi**, Haz. Abdullah Parlıyan, Konya Kitapçılık, Konya,2007.

Eraydın, Selçuk: **Tasavvuf ve Edebiyat Yazıları**, Mavi Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Ertürk, Selahattin: **Eğitimde Program Geliştirme**, Edge Akademi Yayıncılık, Ankara, 2013.

Fersahoğlu, Yaşar: “Kur’an’a Göre İnsanın Zaafları ve Zayıf Yönleri”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 1999.

Fidan, Nurettin & Erden, Münire: **Eğitime Giriş**, Meteksan A.ř., Ankara, 1994.

Gezgin, Ali Galip: “Eşanlımlılık Bağlamında Kur’an’da Korku İfade Eden Kelimeler zerine Analitik Bir Değerlendirme”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, 2003, C.16, S.1, s.38-62.

<http://www.tdk.gov.tr/index.php?>

<http://inciltarihi.com/tevratarkeolojisi/misirdan-cikis/beor-oglu-balaam-yaziti/>

<http://www.kutsal-kitap.org/Balam'in-Yolu.htm>

İbiş, Fatih: “Kur’an’da Nefs Kavramı”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Temmuz, 2012, 6 (12) , s. 236.

İbn Manzur, Muhammed b. Mkerrem (.711/1311): **Lisanu’l Arab**, nşr. Daru Sadr, Beyrut, 1994.

İbn Sina, Ebu Ali (.427/1037): **Hayy bin Yakzan**, ev: şerafeddin Yaltkaya, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2017.

İmam Gazzali, Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed (.505/1111): **İhya-u Ulumid Din**, ev. Sıtkı Glle, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2008.

İmam Gazzali, Ebu Hamid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed (.505/1111): **Kimyayı Saadet**, ev. Mehmet A. Müftüoğlu, ile Yayınları, İstanbul, 1980.

İmam Nevevi, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Müri en-Nevevi(ö.676/1277): **Riyazüs Salihin Tercemesi**, Çev. Kıyamüddin Burslan & Hasan Hüsnü Erdem, Emel Matbaacılık, Ankara, 1980.

İsfahani, Ragıp((ö.502/1108): **Mufredatu Elfazıl Kur'an**, Tahk. Safvan Adnan Davudi, Daru'I-Kalem-Daru'ş-Şamiyye, Dımaşk,Beyrut, 1418/1997.

İsfahani, Ragıp: **el Müfredat**, çev. Yusuf Türker, Pınar Yay., İstanbul, 2012.

Kaya, Umut: **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Ahlak Eğitimi**, Dem Yayınları, İstanbul, 2013.

Keyifli, Şükrü: "Eğitim ve Din Eğitimi", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 13** (2013), s.103-126.

Kızılabdullah, Yıldız: "Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din", **Din Eğitimi** (Ed. Recai Doğan&Remziye Ege), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.45.

Kuşeyri, Abdülkerim b.Hevazin el-Kuşeyri(ö.465/1072): **Kuşeyri Risalesi**, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1978.

Kutup, Muhammed: **İslam'a Göre İnsan Psikolojisi**, Çev. Akif Nuri, Hicret Yayınları, İstanbul, 1973.

Kutup, Muhammed: **İslam Terbiye Metodu**, Çev. Ali Özek, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1975.

Medar, Ali: **İnsan Eğitiminin Kur'ani Metodu**, Çev. Ali Yüksel, Fırat Yayınları, İstanbul, 1987.

Mengüşoğlu, Takiyettin: **Felsefi Antropoloji**, İstanbul,1971.

Müslim, ibn-i Haccâc bin el-Kuşeyrî en-Nişâbûrî (ö.261/875): **Sahîh-i Müslim**, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Darü İhyâü't-Türas'il-Arabi, Beyrut, t.y.

Oğuzkan, A. Ferhan: **Eğitim Terimleri Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Suyuti, Abdurrahman b. Ebi Bekr Celaluddin es-Suyuti (911/1505): **Câmiü's-Sağîr**, Çev. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriya Yıldız, Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Schihalejev, Olga: **Religious Diversity and Education in Europe, From Indifferens to Dialogue?**, Münster, 2010.

Taberi, Ibn-i Cerir (ö.310/923): **Cami'u'l Beyan an Te'vili A'yil Kur'an**, (I-XXX), Daru'l F'ikr, Beyrut, 1415/1995,

Toshihiko, Izutsu: **Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar**, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991.

Tosun, Cemal: **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pegem Yay., Ankara, 2002.

Ülken, Hilmi Ziya: **Eğitim Felsefesi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, İstanbul 1967.

Wensinck, Arent Jean (nşr.): **el Mu'cemü'l Müfehres li Elfazi'l Hadisi'n Nebevi**, Leiden, 1936.

Yaltkaya, Şerafettin: **Yedi Askı**, Maarif Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1943.

Yavuz, Kerim: **Günümüzde Din Eğitimi**, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adana, 1987.

Yazır, Muhammed Hamdi: **Hak Dini Kur'an Dili**, Matbaai Ebuzziya, İstanbul, 1935.